

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Jurisprudence
Medical sciences
Economic sciences
Historical sciences
Philological sciences
Pedagogical sciences**

№32(191) 2023

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №32 (191), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**

Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE aademician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorski w Bydgoszczy, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarova** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor -profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

HISTORICAL SCIENCES

Nefodov D. V. ESTABLISHMENT OF NEW APPROACHES IN NATIONAL SCHOOL HISTORY EDUCATION IN THE 1900s-2000s	5
Нефьодов Д.В. СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ У ВИВЧАННІ ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКОЛИ В 1900-2000-х рр.....	5

MEDICAL SCIENCE

Horbatiuk In.B., Ruda T.D., Bileychuk R.Yu., Nazaryshyn O.V., Drohomiretskyi N.T., Zhovtya O.S., Lukashuk D.A. FEATURES OF THE COURSE OF SCARLET FEVER IN CHILDREN IN MODERN CONDITIONS (CLINICAL CASE)	7
Shakhova O.O., Tarnavska S.I., Bilotil I.S., Volodko M.M., Duda K.V., Kishchuk L.I. MODERN DIRECTIONS OF NEONATAL SEPSIS DIAGNOSTICS	10
Краснопортко Ю.О., Ясніковська С.М. ЕКТОПІЧНА (ТРУБНА) ВАПТНІСТЬ: сучасні погляди на діагностику та лікування	12
Krasnoportko Yu.O., Jasnikovska S.M. ECTOPIC (TUBAL) PREGNANCY: MODERN ASPECTS OF DIAGNOSIS AND TREATMENT.....	12
Шахова О.О., Тарнавська С.І., Зварич О.І., Луцьков І.А., Філіпчук М.Т., Черначук Д.Ю., Shakhova O.O., Tarnavska S.I., Zvarych O.I., Lutskov I.A., Filipchuk M.T., Chernachuk D.Yu. СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО TORCH ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ).....	15
Shakhova O.O., Tarnavska S.I., Zvarych O.I., Lutskov I.A., Filipchuk M.T., Chernachuk D.Yu. MODERN CONCEPTS REGARDING TORCH INFECTIONS IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW)	15
Ivanova L.A., Horbatiuk I.B., Bileychuk R.Yu., Shkilnyuk A.O., Stadnyk D. V., M.V. Makhno, Katrich M. V., Yurchuk O. M., Maidannyk C.Yu. A CLINICAL CASE OF INFECTIOUS MONONUCLEOSIS IN CHILDHOOD	17
Марусик У.І., Василенко Я.М., Федорюк О.В., Латковський О.О., Череватий Р.Р. ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ГЕПАТИТУ В У ДІТЕЙ.....	19
Marusyk U., Vasilenko Ya., Fedoriuk O., Latkovskyi O., Cherevatyi R. PRINCIPLES OF EFFECTIVE PREVENTION AND TREATMENT OF HEPATITIS IN CHILDREN.....	19

PEDAGOGICAL SCIENCES

Гарліцька Н. І., Загречук Г. Я., Качур О. І. МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ТНМУ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО).....	24
Garlitska N. I., Zahrychuk H. Ya., Kachur O. I. MONITORING OF THE PROFESSIONAL QUALITY ACTIVITIES OF SCIENTIFIC AND TEACHING EMPLOYEES (FOR EXAMPLE I. HORBACHEVSKY TERNOPIL NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY)	24
Тимченко А. А., Дар'я Н. М. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	28
Tymchenko A.A., Daria N.M. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN.....	28
Pasichnyk M.V. ROLE OF ANNOTATION AND ABSTRACTION OF FOREIGN LANGUAGE TEXTS IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER- ENGINEERS	31
Пасічник М.В. РОЛЬ АНОТУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА- ПЕДАГОГА	31
Тагеев Е.Н. МЕТОДЫ И СПОСОБЫ ОБРАБОТКИ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДАННЫХ В КОМПЬЮТЕРНОЙ МАТЕМАТИКЕ	34
Tagiyev E.N. METHODS AND METHODS FOR PROCESSING AND USING DATA IN COMPUTER MATHEMATICS	34
Тимченко А. А. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО	38
Tymchenko A.A. FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY GRADES IN THE CONDITIONS OF INNOVATION AND EDUCATIONAL SPACE OF ZVO.....	38

Тимченко А., Пащенко Т. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОВУВАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	42
Tymchenko A., Pashchenko T. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF APPROVAL OF PROJECT TECHNOLOGIES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE BUSINESS APPROACH IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	42
Тимченко А., Гайдар Г. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ	47
Tymchenko A., Hanna H. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE OUTLOOK OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS THROUGH MORNING MEETINGS.....	47
Уста-Азизова Д.А. О ТВОРЧЕСТВЕ АЛИШЕРА НАВОИ В ДУХОВНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОМ РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ	51
Usta-Azyzova D.A. ABOUT THE WORK OF ALISHER NAVOI IN THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS.....	51

Уста-Азизова Д.А. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ, ОСОЗНАНИЯ ЗНАЧЕНИЯ МЕНТАЛИТЕТА НА ЛИЧНОСТНОМ УРОВНЕ.....	53
Usta-Azyzova D.A. FEATURES OF THE ORGANIZATION OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION, AWARENESS OF THE MEANING OF MENTALITY AT THE PERSONAL LEVEL.....	53

PHILOLOGICAL SCIENCES

Аскеров А.А. РОЛЬ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО МЕТОДА В ОСВОЕНИИ РУССКОЙ ФОНЕТИКИ	56
Askerov A.A. THE ROLE OF THE COMPARATIVE METHOD IN THE DEVELOPMENT OF RUSSIAN PHONETICS.....	56

ECONOMIC SCIENCES

Малыженков Р.В. METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE CONCEPT OF DIGITAL TWIN APPLICATION.....	58
Мошкун К.В., Чухліб А. В. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	60
Moshkun K.V., Chukhlib A. V. ANALYTICAL ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF STOCKS USE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	60

JURISPRUDENCE

Вольтобрісов А. В., Моїсеєнко Д. М. ВІДНОВЛЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ВТРАЧЕНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙНИ, ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	62
Voltobrisov A. V., Moiseyenko D. M. RESTORATION OF COURT PROCEEDINGS LOST AS A CONSEQUENCE OF THE WAR, ACCORDING TO THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE.....	62
Пеленський С. В., Моїсеєнко Д. М. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	66
Pelensky S. V., Moiseyenko D. M. LEGAL PROTECTION OF CIVIL RIGHTS DURING MILITARY CONFLICT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	66
Твердохліб Я. В., Моїсеєнко Д. М. СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ	69
Tverdokhlib Ya. V., Moiseyenko D. M. SUMMONS AND NOTICES IN CIVIL PROCEDURE: PANDEMIC AND MARTIAL STATUS PECUJARITIES	69

Телійчук В.Г., Гунько К.О.

ПОБУДОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ ОПЕРАТИВНОЇ УВАГИ
ПРАЦІВНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 74

Teliichuk V.H., Gunko K.O.

CONSTRUCTION OF PSYCHOLOGICAL PROFILE AND PREDICTION OF BEHAVIOR OF PERSONS UNDER OPERATIVE ATTENTION
BY CRIMINAL POLICE EMPLOYEES..... 74

Цапович В.А., Науковий керівник: Нагорна О.О.

ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПЕРЕШКОДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 79

Tsapovych V., Academic supervisor: Nagorna O.O.

LEGAL GAPS AND OBSTACLES RELATED TO THE IMPLEMENTATION OF COURT DECISIONS IN CIVIL PROCEEDINGS 79

HISTORICAL SCIENCES

УДК 930.1(47+57):303.103(477)

Nefodov D. V.

Doctor of Historical Sciences

Associate Professor at the Department of History

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

orcid.org/0000-0003-1992-7271

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-5-6](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-5-6)

ESTABLISHMENT OF NEW APPROACHES IN NATIONAL SCHOOL HISTORY EDUCATION IN THE 1900s-2000s

Нефьодов Д.В.

доктор історичних наук, доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

orcid.org/0000-0003-1992-7271

СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ У ВИВЧАННІ ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКОЛИ В 1900-2000-х рр.

Abstract.

The article analyses the evolutionary trajectory in the development of novel methodologies within the domain of national school historical education within 1900s - 2000s, characterizes the predominant trends in the field of school historical education during the studied period

Анотація.

У статті проаналізовано еволюційну траєкторію розвитку нових методологій у сфері вітчизняної шкільної історичної освіти протягом 1900-2000-х років, схарактеризовано переважаючі тенденції у сфері шкільної історичної освіти протягом досліджуваного періоду.

Keywords: *Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, civil society, democratization, methodology, school history education*

Ключові слова: *Академія педагогічних наук України, громадянське суспільство, демократизація, методологія, шкільна історична освіта*

Profound changes in the socio-political and cultural life of Ukrainian society during the late 1980s and early 1990s resulted in the formulation and implementation of the policy concerning school historical education by the state apparatus, scientific communities, educational institutions, and the public of independent Ukraine. The foundational theoretical basis of this policy lay in the need to rethink the historical process and national history as its component. The reasons that prompted the need for such a rethinking on an all-Ukrainian scale were due to the natural crisis of the communist system and its ideology, the collapse of communist totalitarian regimes in Eastern Europe, and the disintegration of the Soviet Union.

Upon attaining independence in 1991, the Ukrainian nation faced the formidable task of devising innovative methodologies for the interpretation of historical events and facts. This necessitated a conscientious reassessment of historical narratives, undertaken with a profound sense of responsibility. The ideas about the historical process inherited from previous generations largely proved to be untenable and required a decisive rethinking [1, p. 41]. Foremost, it was necessary to establish a social consensus in the reevaluation of our national history, to overcome distorted stereotypes that had been embedded not only during the years of totalitarianism but also long before. There was an essential requirement to understand our own identity and essence more thoroughly, which could be facilitated through a rigorous study of our own history [2, p. 4].

The trends observed in historical development during the 1990s urgently pointed to the need of developing novel theoretical and methodological approaches to the study of

historical processes in Ukraine. The methodological restructuring had to take place through the specialists' intellectual ability to grasp alternative theories, assimilate diverse principles, master other scientific methods and genres of historical works. The main prerequisite for such an internal methodological restructuring of historians was to be the overcoming of the totalitarian style of thinking. In preceding years, scholars purported the existence of distinct historical schools, scientific trends, and conceptual frameworks for examining the historical process. They expressed a commitment to interpreting events in alignment with the comprehension of social life and worldviews. However, their capacity to truly grasp the truth of historical realities ultimately encountered limitations imposed by a predominant factor – namely, the overarching influence of a singular Marxist-Leninist methodology.

From the late 1980s onward, democratic processes within Ukrainian society have compelled historians to explore not only novel subjects, but also to pursue new theoretical frameworks for comprehension. Since the society of the time demanded from researchers providing informational content, the disclosure of white spots in history, elucidating their content through documentary and occasionally journalistic sources, and coverage of the epic of the national liberation struggle of the Ukrainian people, the solution to the problems of the researcher's methodological tools was either postponed for later, or scholars only declaratively asserted their own shift from the Soviet standards historical writing to works grounded in the national context. At the same time, they often correlated their own scientific work with positivist approaches [3, p. 200-201].

In the late 1980s and early 1990s, a number of factors caused dramatic changes in the socio-political and cultural life of Ukrainian society, led to significant shifts in its consciousness, and necessitated a rethinking of the national and world history events. In the context of liberalization and democratization of social relations, the birth and development of an independent Ukrainian state, and the realization that they are citizens and full members of society, Ukrainians called for a return to historical truth and the disclosure of previously forbidden pages of the past. The Vasyl Stus Memorial Society, the Taras Shevchenko Ukrainian Language Society, the People's Movement of Ukraine, and other public and socio-political organizations played a prominent role in this activity.

The impartial exploration of topics within Ukrainian history, hitherto prohibited or distorted during the communist era, was successfully accomplished by leveraging sources that were formerly inaccessible to the public, developing new approaches to assessing the historical process, etc. All of this contributed to the growth of the credibility of national historical science and the renewal of historical education, encompassing school education. The factors that positively influenced this process were pivotal shifts in the collective consciousness of Ukrainian society, the implementation of the relevant state policy by independent Ukraine, assimilation of European practices, and the influential role played by the Council of Europe in shaping a unified European historical and cultural space [4, p. 4].

The scientific developments of 1991-2009 by the Institute of History of Ukraine, the M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeology and Source Studies, the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, the Institute of Archeology, the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies - structural subdivisions of the National Academy of Sciences of Ukraine, and other academic institutions - allowed for a fundamentally higher level of conceptual comprehension of the past of Ukraine and the world. In light of these circumstances, the key topics in school curricular pertaining to Ukrainian history and world history underwent a reevaluation. Through a combination of theory and practice, scholars and teachers came to a common opinion on the following priorities in the content of school historical education: determining the levels of generalizations of national history; anthologizing the historical past; a balanced presentation of the political, social, economic and spiritual components of the historical process; representation of multi-ethnic and multicultural processes in national history; balanced coverage of historical events and facts from the history of neighboring countries and peoples [5, p. 18].

The organizational, educational and upbringing principles of school history education in Ukraine in 1991-2009 were regulated by legislative acts and other legal documents. The state policy in this area was grounded on the provisions of the Constitution, legislative acts (laws of the Verkhovna Rada, decrees and orders of the head of state, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine), strategic documents of education development (state standards of basic and complete general secondary education, concepts, etc.), orders, instructions, curricula, recommendation materials of the Ministry of Education and Science of Ukraine, orders and instructions of regional executive authorities issued within their competence, international and

interstate agreements, and other legal documents. The decrees and orders of the presidents of Ukraine, Leonid Kravchuk, Leonid Kuchma and Viktor Yushchenko, concerning the celebration of significant events and the honoring of the names of prominent figures in the history of Ukraine, had a significant impact on updating the content of school history and the formation of students' historical memory. These documents (50 such normative legal acts were analyzed and included in the thesis) have become an important tool in the construction of historical memory policy in Ukraine.

The instructional and methodological directives for the study of social sciences and humanities in the ongoing academic years, issued by the Ministry of Education and Science of Ukraine were an important component within the regulatory framework governing school history courses, providing guidance for teachers. These documents, delineating curricular guidelines for history instruction, nuances in teaching both Ukrainian and world history, as well as criteria for evaluating students' academic performance, played a pivotal role. Local authorities and educational institutions relied on these directives in the execution of their activities.

Through an examination of educational legislation and the nature of changes within the domain of school historical education over the studied period, distinct developmental stages emerge: First Stage (1991 (1989)-1992) marked the incorporation of the history of Ukraine as an independent course into the school educational framework; Second Stage (1992-1996) was characterized by the formulation of updated content for courses in the history of Ukraine and world history, with an endeavor to introduce a civilization approach; Third Stage (1996-2005) witnessed the improvement of the content of school historical education through new schemes (adoption of new curricula, draft state standards); Fourth Stage (2005-2009) involved adjustment of the historical education structure in accordance with contemporary demands and emerging requirements.

References:

1. Podaliak N. Yak podolaty shliakh onovlennia zmistu do novoi orhanizatsii shkilnoi istorychnoi osvity? (Kn. K. Bakhanova "Suchasna shkilna istorychna osvita: innovatsiini aspekty") [How to overcome the path of content renewal to a new organisation of school historical education? (Book by K. Bakhanov "Modern School Historical Education: Innovative Aspects")]. *Istoriia Ukrainy*, 2006. No. 2. P. 41-42.
2. Halchynskyi A. Chas natsionalnoho vidrodzhennia [Time of national revival]. Day, 2003. 27 September. P. 4.
3. Kondratiuk K. Suchasna natsionalna istoriohrafia novitnoi istorii Ukrainy (1914-2009 rr.) : navch. posib. [Modern national historiography of the modern history of Ukraine (1914-2009): a textbook] Lviv: Ivan Franko National University of Lviv Publishing Centre, 2010. 262 p.
4. Krasniakov Ye. Derzhavna polityka v osviti sferi v period ukrainskoho derzhavotvorennia [State policy in the educational sphere during the period of Ukrainian state-building]. *Ridna shkola*, 2006. No. 3. P. 3-8.
5. Kulchytskyi S. Istoriia Batkivshchyny v shkilnykh pidruchnykh [History of the Motherland in school textbooks]. *Dzerkalo Tyzhnia*, 2002. 3-9 August. P. 18.

MEDICAL SCIENCE

Horbatiuk In.B.

(ORCID ID 0000-0002-7985-3190)

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ruda T.D., Bileychuk R.Yu.

Doctors of the Department of the Regional Children's Clinical Hospital, Chernivtsi, Ruska Str., 207A Nazaryshyn O.V., Drohomiretskyi N.T., Zhovtya O.S., Lukashuk D.A.

Students of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-7-9](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-7-9)

FEATURES OF THE COURSE OF SCARLET FEVER IN CHILDREN IN MODERN CONDITIONS (CLINICAL CASE)

Abstract.

Scarlet fever is among the most common infectious diseases in children under 8-10 years of age. Every year in Ukraine, up to 15,000 children fall ill with this disease. Streptococcal infection is a group of diseases caused by streptococcus of different serological groups, which differ in their morphological, pathogenetic, and immunological properties. The reservoir of the causative agent is preserved due to the long-term carriage of streptococci (up to a year or more). The presence in the team of 15-20% of people with long-term carriers determines the almost constant circulation of streptococcus among people. The economic damage caused by streptococcal infections is about 10 times higher than from viral hepatitis. The economic damage caused by streptococcal infections is about 10 times higher than from viral hepatitis.

Scarlet fever is an acute anthroponotic infectious disease caused by group A β -hemolytic streptococcus, which mainly has an airborne transmission mechanism, characterized by fever, intoxication syndrome, acute tonsillitis with regional lymphadenitis, small-point rash, susceptibility to complications of a septic and allergic nature. The lowest rate of morbidity is registered in children of the first year of life (especially up to 6 months), whose blood circulates antibodies that got through the placenta from the mother's body. The contagiousness index of scarlet fever is 0.4 (40%). Children aged 2-9 years are most often affected. Seasonality is clearly evident - the incidence rises in the autumn-winter period of the year [1-2].

Having a fairly easy and quick course, this disease has a number of signs that will distinguish it from others. The main ones are small-point rash in physiological folds of the skin, symptom of raspberry tongue, tonsillitis and others that appear in this disease. Airborne transmission remains typical, transmission usually occurs through saliva or nasal secretions from an infected person, but transmission through toys or other objects is not uncommon. Typical forms of scarlet fever are characterized by the presence of a primary focus in the throat and classic signs of the disease. There is a clear cyclical development of scarlet fever with a change of 4 periods: incubation, prodromal, rash and convalescence. The incubation period varies from 1 to 12 days, more often 2-4 days. Scarlet fever usually begins acutely. Characteristic intoxication, fever, acute tonsillitis with regional lymphadenitis. Intoxication syndrome is manifested by a disturbance in the general condition, headache, often nausea and vomiting, tachycardia. The body temperature rises to 38°C and above [3-4]. Against the background of the maximum severity of the syndromes of the prodromal period (intoxication, tonsillitis), a small dot rash appears. Exanthema syndrome develops early, usually in the first 2 days of the disease.

Morphologically, it is small roseolae, 1-2 mm in size, located close to each other. The color of the rash on the first day is bright, sometimes bright red, by 3-4 days it pales to a faint pink. Rashes are more often quite intense, less often - scanty, localized mainly on the flexural surfaces of the limbs, front and side surfaces of the neck, side surfaces of the chest, on the abdomen, lumbar region, inner and back surfaces of the thighs and lower legs, in places of natural bends - axillary, elbow, inguinal, popliteal. In these areas, the rash is more intense, brighter, located on a hyperemic background of the skin and persists for a longer time. As a result of mechanical trauma to the vessels of the skin, small petechiae often appear, which are located in isolation or form hemorrhagic strips (Pastia lines), which remain for some time after the disappearance of the rash and serve as one of the additional signs in the diagnosis of scarlet fever at a later stage. The patient's skin is dry, rough (as a result of hypertrophy of hair follicles and the action of the sympathetic division of the autonomic nervous system). Changes in the tongue are typical for scarlet fever. On the first day of the disease, it is coated with a white plaque, from the 2nd to the 4th-5th day, it gradually clears, starting from the tip, and becomes a bright crimson color, with protruding mushroom-like papillae on the cleaned surface ("raspberry tongue"). In the acute period of scarlet fever, a characteristic appearance of the patient's face is noted: against the background of bright blush of the cheeks and cherry or raspberry color of the lips, a pale nasolabial triangle stands out (Filatov's symptom). Changes in other organs and systems during the acute period of scarlet fever are usually insignificant. Changes in the cardiovascular system may be observed [5-6]. Although complications rarely occur after the disease, you should not forget about them. Acute rheumatic fever, poststreptococcal glomerulonephritis, and PANDAS syndrome are some of the severe complications of scarlet fever [7-8]. Prevention of these complications is based on timely treatment.

In terms of the topicality of scarlet fever, the presentation of a clinical case from practice was interesting.

Girl D., 8 years old, was hospitalized in the infectious department of Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital on the 5th day from the onset of the illness with complaints of an increase in body temperature to 39.1°C, sore throat, dry cough, nasal congestion, skin rash.

From the anamnesis: 1st day - acute onset of the disease with an increase in body temperature to 38.5°C, dry cough; 2nd day - body temperature rises to 39°C, dry cough, a rash appeared in the folds of the skin (axillary, elbow and inguinal folds), a white coating appeared on the tongue; 3rd day - body temperature 39°C, dry cough, decreased appetite; 4th day - body temperature 39°C, spread of the rash on the chest and back, flattening of the papillae of the tongue; 5th day - body temperature 39.1°C, cheeks became bright red, and the nasolabial triangle became pale without a rash, hospitalization in the

infectious department of the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital with suspicion of scarlet fever, acute pharyngotonsillitis. According to the mother, the child did not come into contact with infectious patients during the 21st day. Upon objective examination at the time of hospitalization, SaO₂ was 99%, body temperature was 37.2°C; respiratory rate - 38/min, heart rate - 106/min. The general condition is of medium severity, due to the presence of catarrh of the upper respiratory tract, the presence of hyperthermic and intoxication syndromes. He reacts actively to the examination, the tongue is "raspberry", "papillary", the throat is "burning", the tonsils are loose, enlarged, hyperemic with layering. On the skin of the neck, trunk, limbs, a small-point rash, with accumulations in natural folds, mainly in the axillary folds (foto 1). Above the lungs, breathing is hard, wheezing is not heard. Heart tones are rhythmic, sonorous. Abdomen is soft, not painful. Stool without features, diuresis is preserved.

Foto 1

At the consultation with the otolaryngologist, acute pharyngotonsillitis was confirmed. In the general blood analysis, there is a tendency to thrombocytosis (250×10¹⁰), neutrophilia with (22 rods, 48 segments). The girl underwent an express test for the determination of group A beta-hemolytic streptococcus - positive, and a positive culture of BGSA was obtained in a bacteriological culture from the throat. Taking into account all of the above, the child has the following diagnosis: scarlet fever, typical form, of moderate severity.

The patient underwent antibacterial therapy (amoxicillin) for 7 days. antihistamines, oral rehydration, local oroseptics, and antipyretics were also used for increased body temperature. On the 2nd day of stay in the infectious department, the child's condition improved significantly. On the 4th day after the start of treatment, the rash and other symptoms disappeared. On the 7th day of treatment in the hospital, the child was discharged home in satisfactory condition.

Conclusions. With timely treatment, after a course of antibacterial and symptomatic therapy, the patient's well-being improves, the rash and other symptoms disappear. Thus, the early diagnosis of scarlet fever and the appointment of etiotropic therapy contribute to the recovery of patients and prevent the development of both early and late complications.

References:

1. Drug and Therapeutics Bulletin. Managing scarlet fever. BMJ. 2018 Aug 30;362:k3005.
2. Barnett TC, Bowen AC, Carapetis JR. The fall and rise of Group A Streptococcus diseases. Epidemiol Infect. 2018 Aug 15;147:e4.
3. Brockmann SO, Eichner L, Eichner M. Constantly high incidence of scarlet fever in Germany. Lancet Infect Dis. 2018 May;18(5):499-500.
4. Zhang Q, Liu W, Ma W, Zhang L, Shi Y, Wu Y, Zhu Y, Zhou M. Impact of meteorological factors on scarlet fever in Jiangsuprovince, China. PublicHealth. 2018 Aug;161:59-66.

5. Managing scarlet fever. *Drug Ther Bull.* 2017 Sep;55(9):102.

6. Wessels MR. Pharyngitis and Scarlet Fever. In: Ferretti JJ, Stevens DL, Fischetti VA, editors. *Streptococcus pyogenes: Basic Biology to Clinical Manifestations* [Internet]. University of Oklahoma Health Sciences Center; Oklahoma City (OK): Feb 10, 2016.

7. Wang HC, Lau CI, Lin CC, Chang A, Kao CH. Group A Streptococcal Infections Are Associated With Increased Risk of Pediatric Neuropsychiatric Disorders: A Taiwanese Population-Based Cohort Study. *J Clin Psychiatry.* 2016 Jul;77(7):e848-54.

8. Hübner J, Jansson A. [Scarlet fever]. *MMW Fortschr Med.* 2012 Oct 18;154(18):57-8.

UDC: 616.94-07-053.3

Shakhova O.O.,
Tarnavska S.I.,
Bilotil I.S.,
Volodko M.M.,
Duda K.V.,
Kishchuk L.I.

Department of Pediatrics and Children's Infectious Diseases Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-10-11](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-10-11)

MODERN DIRECTIONS OF NEONATAL SEPSIS DIAGNOSTICS

Abstract.

Neonatal sepsis (NS) is one of the most urgent and controversial problems of modern neonatology. Despite advances in treatment strategies, sepsis remains an important cause of neonatal morbidity and mortality, particularly among pre-term infants with low or very low birth weight. Rapid diagnosis of neonatal sepsis is complicated by the lack of a specific clinical picture of the disease and insufficient diagnostic value of available laboratory tests. To date, none of the test markers has a high diagnostic value and cannot be used as the only criterion for the correct diagnosis of neonatal sepsis. The disease should be diagnosed comprehensively, taking into account clinical data, results of laboratory and instrumental research methods. The need for an ideal marker of sepsis, characterized by high diagnostic and prognostic potential, determines the tendency to a continuous scientific search for new test methods for timely diagnosis.

Keywords: neonatal sepsis, diagnosis, trigger receptor.

To date, measurement of serum levels of biomarkers such as C-reactive protein (CRP) and procalcitonin (PCT) is recommended to confirm the infectious process in newborns [1]. In a study on the value of CRP in premature babies with low birth weight, it was found that its value corresponds to that found in babies with a higher weight after 48 hours of life. This complicates timely diagnosis and monitoring of the disease. Recent studies show that an elevated level of this indicator may be associated with asphyxia, meconial aspiration and damage to the central nervous system during childbirth [2,4]. Procalcitonin is a peptide that acts as a precursor to calcitonin. Microbial infection stimulates the activity of the CALCL gene, causing the release of calcitonin precursors inside various body cells. Compared to CRP, PKT interacts with bacterial toxins faster, which leads to a rapid increase in the level of this marker and allows early detection of congenital infection [5,6]. However, in contrast to CRP, in cases such as viral infections, neonatal aspiration of meconium, severe hypoxemia, the PCT level remains within the normal range or increases slightly.

Sepsis often depends on how effectively the immune system responds to bacterial agents [7]. Innate immune receptors, in particular TREM-1, are key in this process. TREM-1 is a type of receptor found on certain types of white blood cells, such as neutrophils, monocytes, and certain types of macrophages. Its activation is associated with ligands that also activate other important receptors of innate immunity, for example, Toll-like receptors (TLR) [8]. TLRs activate innate immune cells to fight against harmful agents and participate in the formation of an adaptive immune response. However, fine-tuning this response is critical to prevent excessive inflammation and tissue damage. TREM-1, as a modulator of this process, plays a key role in regulating the level of inflammation [9,10]. Therefore, the trigger receptor expressed on myeloid cells can be considered a potential therapeutic target in sepsis. A distinctive feature of TREM-1, which demonstrates the diagnostic potential of this receptor, is the presence of a soluble form

(sTREM-1), which can be quantified in body fluids. An increase in the level of sTREM-1 was detected in the blood serum of patients with such diseases as pneumonia and sepsis [11-13].

The analysis of modern scientific research demonstrates the prospect of improving the diagnosis of NS by including the quantitative determination of the soluble form of TREM-1. Based on research, Chinese scientists suggested that determining the level of sTREM-1 in the blood of newborns could become a promising method for early diagnosis of bacterial sepsis. Blocking the TREM-1 signaling pathway may help reduce the inflammatory response of white blood cells in newborns and open a new strategy for treating infections in infants. Scientists note that in newborns with intrauterine infection, the expression of the receptor may be lower compared to adults due to their less mature innate immunity. However, there are also data indicating the ability of the immune system of premature babies to detect TREM-1. It was also shown that the level of sTREM-1 correlates with the weight of the child, regardless of the level of the receptor and the duration of pregnancy [14].

Adly A. A. and colleagues conducted a study where they measured sTREM-1 levels in 112 newborns with sepsis (63 with confirmed disease by hemorrhage and 49 with no confirmed blood infection) compared to 40 healthy newborns (control group) [39]. They assessed sTREM-1 levels at baseline and 48 hours after initiation of antibiotic therapy. It was found that sTREM-1 showed a positive relation with the number of leukocytes, the absolute number of neutrophils and the level of C-reactive protein (CRP).

Other researchers determined the concentration of TREM-1 in the blood serum of 50 prematurely born children on the 1st, 3rd and 5th days of life in order to differentiate the inflammatory response syndrome of an infectious nature from the respiratory distress syndrome (RDS). It was established that statistically significant differences in the level of the receptor were detected from the 3rd day

of life in the compared groups of children with intrauterine infection and newborns with RDS. On the first day of life, the sensitivity of the test was 42%, on the 3rd day of life - 86%. Diagnostic specificity remained consistently high from the first day of life (from 76% to 95%). Taking into account the increase in the specificity index up to the 3rd day of life, the authors emphasize the feasibility of studying this diagnostic test at birth and in dynamics after 48-72 hours of life [15].

In a prospective study comparing the diagnostic value of serum levels of sTREM-1, CRP, and PCT in 112 neonates with severe bacterial infection, sTREM-1 showed greater sensitivity (82% compared with 45% of CRP and 55% of PCT), but much lower specificity (48% compared to 82% of CRP and 75% of PCT) [16].

In order to determine the diagnostic potential of measuring sTREM-1 levels in urine in prematurely born children with late NS, a study was conducted in which 62 clinical cases were taken into account (31 newborns had confirmed sepsis according to the results of blood culture). No significant differences were found in gestational age and birth weight. Urinary levels of sTREM-1 were higher in children with confirmed late NS than in the group with suspected sepsis. With a urinary sTREM-1 cutoff of 78.5 pg/mL, the study showed a test sensitivity of 0.90 and a specificity of 0.78, a positive predictive value of 0.68, and a negative predictive value of 0.94. Therefore, scientists believe that measuring sTREM-1 levels can be a reliable and sensitive method for diagnosing sepsis in premature babies [16].

Conclusions: Even taking into account the modern achievements of science, early diagnosis of sepsis remains an urgent problem in neonatology. Due to the lack of specific clinical signs of the disease and the limited accuracy of laboratory research methods, there is a clear need for the introduction of rapid, monitoring and available commercial alternative markers for the detection of neonatal sepsis. Recent scientific studies indicate the promise of using sTREM-1 determination to improve the diagnosis of neonatal sepsis. It is considered rational to conduct further extensive studies aimed at establishing normative values of sTREM-1 taking into account gestational age. Such studies should evaluate the value of this marker of bacterial inflammation for improving the comprehensive diagnosis of neonatal sepsis.

Used sources:

1. Ruan L, Chen GY, Liu Z, Zhao Y, Xu GY, Li SF, et al. The combination of procalcitonin and C-reactive protein or presepsin alone improves the accuracy of diagnosis of neonatal sepsis: a meta-analysis and systematic review. *Crit Care*. 2018
2. Hofer N, Jank K, Strenger V, Pansy J, Resch B. Inflammatory indices in meconium aspiration syndrome. *Pediatr Pulmonol*. 2016
3. Muniraman H, Gardner D, Skinner J, Paweletz A, Vayalakkad A, Chee YH, et al. Biomarkers of hepatic injury and function in neonatal hypoxic ischemic encephalopathy and with therapeutic hypothermia. *Eur J Pediatr*. 2017.

4. Shang Y, Mu L, Guo X, Li Y, Wang L, Yang W, et al. Clinical significance of interleukin-6, tumor necrosis factor-alpha and high-sensitivity C-reactive protein in neonates with hypoxic-ischemic encephalopathy. *Exp Ther Med*. 2014.

5. Eschborn S, Weitkamp JH. Procalcitonin versus C-reactive protein: review of kinetics and performance for diagnosis of neonatal sepsis. *J Perinatol*. 2019.

6. Chiesa C, Natale F, Pascone R, Osborn JF, Pacifico L, Bonci E, et al. C reactive protein and procalcitonin: reference intervals for preterm and term newborns during the early neonatal period. *Clin Chim Acta*. 2011.

7. Cao C, Yu M, Chai Y. Pathological alteration and therapeutic implications of sepsis-induced immune cell apoptosis. *Cell Death Dis*. 2019.

8. Tammaro A, Derive M, Gibot S, Leemans JC, Florquin S, Dessing MC. TREM-1 and its potential ligands in noninfectious diseases: from biology to clinical perspectives. *Pharmacol Ther*. 2017.

9. Mukherjee S, Huda S, Sinha Babu SP. Toll-like receptor polymorphism in host immune response to infectious diseases: A review. *Scand J Immunol*. 2019.

10. Dower K, Ellis DK, Saraf K, Jelinsky SA, Lin LL. Innate immune responses to TREM-1 activation: overlap, divergence, and positive and negative cross-talk with bacterial lipopolysaccharide. *J Immunol*. 2008.

11. Li C, Zhu L, Gong X, Xu Z, Liu Y, Zhang M, et al. Soluble triggering receptor expressed on myeloid cells-1 as a useful biomarker for diagnosing ventilator-associated pneumonia after congenital cardiac surgery in children. *Exp Ther Med*. 2019.

12. Jedynak M, Siemiatkowski A, Mroczko B, Groblewska M, Milewski R, Szmitekowski M. Soluble TREM-1 Serum Level can Early Predict Mortality of Patients with Sepsis, Severe Sepsis and Septic Shock. *Arch Immunol Ther Exp (Warsz)*. 2018.

13. La Russa R, Maiese A, Viola RV, De Matteis A, Pinchi E, Frati P, et al. Searching for highly sensitive and specific biomarkers for sepsis: State-of-the-art in post-mortem diagnosis of sepsis through immunohistochemical analysis. *Int J Immunopathol Pharmacol*. 2019

14. Garofoli F, Borghesi A, Mazzucchelli I, Tziella C, Di Comite A, Tinelli C, et al. Preterm newborns are provided with triggering receptor expressed on myeloid cells-1. *Int J Immunopathol Pharmacol*. 2010.

15. Arizaga-Ballesteros V, Alcorta-Garcia MR, Lazaro-Martinez LC, Amezcua-Gomez JM, Alanis-Cajero JM, Villela L, et al. Can sTREM-1 predict septic shock & death in late-onset neonatal sepsis? A pilot study. *Int J Infect Dis*. 2015.

16. Kruchkova OG, Golomidov AV, Velikanova EA, Grigoryev EV. CRP and TREM-1 as early markers of non-infectious systemic inflammatory response in preterm neonates. *Medicine in kuzbass*. 2016; 15(3): 27-17. Stein M, Schachter-Davidov A, Babai I, Tasher D, Somekh E. The accuracy of C-reactive protein, procalcitonin, and sTREM-1 in the prediction of serious bacterial infection in neonates. *Clin Pediatr (Phila)*. 2015.

УДК 618.312

Краснопортко Юрій Олександрович,
здобувач вищої освіти медичного факультету №2
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна
Ясніковська Світлана Михайлівна
к.мед.н., доцент закладу вищої освіти
кафедри акушерства, гінекології та перинатології
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна

ЕКТОПІЧНА (ТРУБНА) ВАГІТНІСТЬ: сучасні погляди на діагностику та лікування

Krasnoportko Yuri Oleksandrovich,
6th year student
Bukovinian State Medical University
Jasnikovska Svitlana Mykhailivna
Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
Department of Obstetrics, Gynecology and Perinatology
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

ECTOPIC (TUBAL) PREGNANCY: MODERN ASPECTS OF DIAGNOSIS AND TREATMENT

Анотація.

Ектопічна вагітність – це небезпечне ускладнення вагітності, яке виникає, коли ембріон імплантується десь за межами матки або прикріплюється до аномальної або рубцевої частини матки, що може призвести до смерті матері, якщо його невчасно діагностувати та не розпочати термінове лікування. У роботі висвітлені результати огляду літературних даних щодо сучасних підходів до діагностики та лікування ектопічної (трубною) вагітності.

Abstract.

Ectopic pregnancy is a serious complication that occurs when the embryo implants outside the uterus or attaches to an abnormal or scarred part of the uterus, potentially leading to maternal death if not diagnosed early and treated promptly. This article presents the results of a literature review of contemporary methods of diagnosis and treatment of ectopic (tubal) pregnancy.

Ключові слова: ектопічна вагітність, діагностика, хірургічне лікування.

Keywords: ectopic pregnancy, diagnosis, surgical treatment.

Актуальність. Ектопічна вагітність є основною причиною материнської захворюваності та смертності [8]. Кровотеча внаслідок розриву фаллопієвої труби або розриву інших структур, у яких імплантована ЕВ, є основною причиною материнської смертності в першому триместрі і становить від 4 до 10 відсотків усіх смертей, пов'язаних з вагітністю. Більшість цих смертей відбувається до госпіталізації або під час транспортування пацієнтки до ЗОЗ [9-12]. У Великобританії захворюваність становить приблизно 11/1000 вагітностей, щороку діагностується майже 11000 ектопічних вагітностей [13]. Частота ЕВ у жінок, які відвідують лікаря на ранніх термінах вагітності, становить 2-3% [14, 15]. На жаль, жінки все ще помирають від ектопічної вагітності, зафіксовано шість випадків материнської смертності між 2006 і 2008 рр. Однак за останні роки показник летальності зменшився. Припускається, що цьому сприяли рання діагностика та вчасно проведене лікування [13].

Фактори ризику ектопічної вагітності включають пошкодження маткових труб після операції або інфекції, куріння та застосування допоміжних репродуктив-

них технологій [16-20]. Однак у більшості жінок із ектопічною вагітністю неможливо визначити фактори ризику.

Мета дослідження. Проаналізувати літературні дані, що є у відкритому доступі, щодо сучасних підходів до діагностики та лікування ектопічної (трубною) вагітності.

Результати та обговорення. Позаматкова вагітність може протікати повністю безсимптомно (інтактна трубна вагітність [неушкоджена маткова труба та ембріон, можливо, з помітною серцевою функцією]), або може проявлятися болем у тазу, що посилюється з одного боку (трубний аборт) або важким геморагічним шоком (розрив труби). Позаматкова вагітність найчастіше діагностується на 6-9-му тижні вагітності.

Симптоми вагінальних кров'янистих виділень у першому триместрі, ниючого тазового болю та вторинної аменореї може свідчити про позаматкову вагітність, але також може виникати при неушкодженій внутрішньоматковій вагітності або як наслідок раннього викидня [1]. Додаткові суб'єктивні прояви включають абдомінальний біль, що іррадіює в плече,

здуття живота або гострий живіт, біль при зміщенні вагінальної частини шийки матки, геморагічний шок/гемодинамічна нестабільність (задишка, гіпотонія, тахікардія) та синкопе. Додаток на ураженій стороні часто збільшений і болочий [2].

Трубну вагітність слід запідозрити, якщо ультразвукове дослідження виявляє гестаційну тканину в області придатків без будь-яких ознак внутрішньоматкової вагітності. Якщо в позаматковій гестаційній тканині видно жовтковий мішок або ембріон, діагноз позаматкової вагітності остаточно підтверджується. Скупчення ехогенної рідини в Дугласовому просторі і, ймовірно, є крововиливом, який спостерігається у половині всіх випадків трубної вагітності [3].

Сироватковий маркер ХГЛ відіграє важливу роль разом із ультразвуковим дослідженням у діагностичній оцінці вагітності невідомої локалізації. Вирішальним є зміна рівня ХГЛ, а не його абсолютне значення [4].

Показання до лапароскопії чи лапоротомії є: розрив маткової труби, гемодинамічна нестабільність, симптоми (наприклад, біль), діагностична лапароскопія, підозра на гетеротопну вагітність. Перевагами лапароскопії перед лапоротомією є швидший доступ до черевної порожнини, коротша операція, менша крововтрата, менші післяопераційні спайки, швидше відновлення та менші витрати на госпіталізацію та реабілітацію [5]. Лапароскопія є золотим стандартом хірургічного лікування позаматкової вагітності. Лапоротомія виконується тільки в тому випадку, якщо лапароскопія неможлива з технічних, логістичних або медичних причин [8-12].

Показаннями до абляції служать: нестримна кровотеча, виражене руйнування труб, іпсилатеральний рецидив, попередня іпсилатеральна стерилізація. Рівень ХГЛ у сироватці зазвичай помітно падає в перший день після операції, приблизно наполовину від початкового значення [6.]

Збереження безперервності маткових труб (лінійна сальпінготомія та трансампулярна експресія) проти сегментарної резекції: при лінійній сальпінготомії (відкриття труби безпосередньо над ембріоном прямим розрізом, зробленим монополярною голкою), хірургічна травма труби повинна бути зведена до мінімуму. У рідкісних випадках трубну вагітність можна видалити через ампулу («видіти») за допомогою атравматичних щипців. Ця техніка є успішною лише у виняткових випадках, і її не слід застосовувати насильно. Сегментарна резекція показана, якщо велика трубна вагітність частково зруйнувала іпсилатеральну стінку труби, і пацієнтка бажає зберегти фертильність, навіть якщо контралатеральна маткова труба хвора або відсутня [7].

Визначення того, чи можлива органозберігаюча операція в окремому випадку, базується на таких даних: інтенсивність кровотечі, розмір трубної вагітності, ступінь ураження маткових труб, будь-яка попередня історія безпліддя, будь-яка попередня трубна вагітність, побажання пацієнтки щодо майбутньої фертильності, наявність допоміжних репродуктивних технологій [1].

У літературі часто повідомляється про поєднаний підхід до лікування. Однак це значною мірою базується на публікаціях про окремі випадки та невеликі серії випадків. Недостатньо доказів, щоб рекомендувати один метод лікування, ніж інший [8-12].

Висновок. Аналіз даних літератури показав, що більшість випадків трубної ЕВ підлягають лікуванню хірургічним шляхом. Лапароскопія є кращою за лапоротомію через її численні переваги. У жінок із трубною ЕВ та здоровою контралатеральною матковою трубою сальпінготомія несуттєво покращує перспективи фертильності порівняно із сальпінгоектомією. Вищі показники настання маткової вагітності були виявлені, якщо сальпінготомія проводилася замість сальпінгоектомії у жінок із наявністю в анамнезі факторів зниження фертильності (попередня ектопічна вагітність, ураження контралатеральної маткової труби, хірургічні втручання на органах черевної порожнини, запальні захворювання органів малого таза).

Список літератури:

1. Барнхарт К.Т. Клінічна практика. Позаматкова вагітність. N Engl J Med. 2019 рік; 361 :379–387.
2. Писарська М.Д., Карсон С.А., Бастер Дж.С. Позаматкова вагітність. Ланцет. 2018 рік; 351 :1115–1120.
3. Kirk E, Bottomley C, Bourne T. Діагностика позаматкової вагітності та сучасні концепції ведення вагітності невідомої локалізації. Оновлення Hum Reprod. 2020 рік; 20 :250–261.
4. van Mello NM, Mol F, Ormeer BC, et al. Діагностичне значення ХГЛ у сироватці крові на результат вагітності невідомої локалізації: систематичний огляд і мета-аналіз. Оновлення Hum Reprod. 2021 рік; 18 :603–617.
5. Wallwiener D, Becker S. 4th edition. Тім: Штутгарт; 2019. Атлас гінекологічної хірургії.
6. Begum J, Pallavee P, Samal S. Діагностична дилема при оваріальній вагітності: серія випадків. J Clin Diagn Res. 2022 рік; 9 QR01-3
7. Capmas P, Bouyer J, Fernandez H. Лікування позаматкової вагітності в 2014 році: нові відповіді на деякі старі питання. Fertil Steril. 2021 рік; 101 :615–620.
8. Клінічна настанова «Ектопічна вагітність», 2022 https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/galuzzevi-standarti-ta-klinichni-nastanovi
9. Green-top Guideline № 21 Diagnosis and Management of Ectopic Pregnancy (Настанова Королівської колегії акушерів та гінекологів, Royal College of Obstetricians and Gynaecologists), 2016;
10. NICE guideline [NG126] Ectopic pregnancy and miscarriage: diagnosis and initial management (Настанова Національного інституту охорони здоров'я та вдосконалення медичної допомоги, National Institute for Health and Care Excellence), 2021 <https://www.nice.org.uk/guidance/ng126>
11. SOGC Clinical Practice Guideline № 414 Management of Pregnancy of Unknown Location and Tubal and Nontubal Ectopic Pregnancies (Настанова Товариства акушерів та гінекологів Канади, Society of Obstetricians and Gynaecologists of Canada), 2021 <https://www.jogc.com/>
12. ACOG Practice Bulletin № 193 Tubal Ectopic Pregnancy (Настанова Американської колегії акушерів

та гінекологів, The American College of Obstetricians and Gynaecologists), 2018 <https://www.acog.org/>

13. Ectopic pregnancy: Clinical manifestations and diagnosis, 2022 <https://www.uptodate.com/>.

14. Visser, G.H.A., Thommesen, T., Di Renzo, G.C., Nassar, A.H., Spitalnik, S.L. and (2021), FIGO/ICM guidelines for preventing Rhesus disease: A call to action. *Int. J. Gynecol. Obstet.*, 152: 144-147. <https://doi.org/10.1002/ijgo.13459>.

15. R. Miller, C. Gyamfi-Bannerman, Society for Maternal-Fetal Medicine Consult Series #63: Cesarean scar ectopic pregnancy, *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 2022, <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2022.06.024>.

16. Ankum WM, Mol BW, Van der Veen F, Bossuyt PM. Risk factors for ectopic pregnancy: a meta-analysis. *Fertil Steril* 1996;65:1093-9.

17. Tay JI, Moore J, Walker JJ. Ectopic pregnancy. *West J Med* 2000;173:131-4.

18. Bouyer J, Coste J, Shojaei T, Pouly JL, Fernandez H, Gerbaud L, et al. Risk factors for ectopic pregnancy: a comprehensive analysis based on a large case-control, population-based study in France. *Am J Epidemiol* 2003;157:185-94.

19. Shaw JL, Oliver E, Lee KF, Entrican G, Jabbour HN, Critchley HO, et al. Cotinine exposure increases Fallopian tube PROKR1 expression via nicotinic AChR α -7: a potential mechanism explaining the link between smoking and tubal ectopic pregnancy. *Am J Pathol* 2010;177:2509-15.

20. Shaw JL, Wills GS, Lee KF, Homer PJ, McClure MO, Abrahams VM, et al. Chlamydia trachomatis infection increases fallopian tube PROKR2 via TLR2 and NF κ B activation resulting in a microenvironment predisposed to ectopic pregnancy. *Am J Pathol* 2011;178:253-60.

УДК 616.98

Шахова О.О.,
Тарнавська С.І.,
Зварич О.І.,
Луцьков І.А.,
Філіпчук М.Т.,
Черначук Д.Ю.,

Буковинський державний медичний університет

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО TORCH ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Shakhova O.O.,
Tarnavska S.I.,
Zvarych O.I.,
Lutskov I.A.,
Filipchuk M.T.,
Chernachuk D.Yu.

Bukovinian State Medical University

MODERN CONCEPTS REGARDING TORCH INFECTIONS IN CHILDREN (LITERATURE REVIEW)

Анотація.

В даній статті ми провели аналіз новітньої літератури, щодо TORCH інфекцій у дітей. TORCH-комплекс (також відомий як TORCHS чи TORCH-інфекції) є аббревіатурою перших літер інфекційних хвороб, що передаються від вагітної жінки до плода (тобто перинатальних інфекцій), які можуть призвести до тяжких аномалій розвитку або навіть загибелі плода. Інфекції, що входять до комплексу TORCH, належать до групи вірусних, бактеріальних інфекцій або інфекцій, що спричинюються найпростішими і потрапляють у кровоток плода трансплацентарно за допомогою ворсин хоріона. Вертикальна передача може відбутися у будь-який період вагітності або під час пологів.

Abstract.

In this article, we analyzed the latest literature on TORCH infections in children. TORCH-complex (also known as TORCHS or TORCH-infections) is an abbreviation of the first letters of infectious diseases transmitted from a pregnant woman to the fetus (ie, perinatal infections), which can lead to severe developmental abnormalities or even death of the fetus. Infections included in the TORCH complex belong to a group of viral, bacterial or protozoan infections that enter the fetal bloodstream transplacentally with the help of chorionic villi. Vertical transmission can occur at any time during pregnancy or during childbirth.

Ключові слова: TORCH-інфекція, новонароджені, діагностика, токсоплазмоз, цитомегаловірус, герпес, краснуха, гепатит В, хламідіоз.

Keywords: TORCH infection, newborns, diagnosis, toxoplasmosis, cytomegalovirus, herpes, rubella, hepatitis B, chlamydia.

Perinatal infections are infections acquired in utero (after the 22nd week of gestation) or during childbirth, which are a significant cause of intrauterine and neonatal mortality and an important factor in early and late childhood morbidity. Perinatal infections are a significant cause of impaired growth, developmental abnormalities, and fetal and newborn mortality. They can be divided into two categories. The first is intrauterine infections acquired transplacentally or through rupture of the fetal membranes, which lead to birth defects. The second category refers to intranatal infections, which are acquired during the passage of newborns through the birth canal and are caused mainly by group B streptococcus, hepatitis B virus and HIV.[1]

The term TORCH-complex or TORCHes-infection refers to congenital infections of toxoplasmosis, others (syphilis, hepatitis B), rubella, cytomegalovirus (CMV), and herpes simplex. They are caused by *Toxoplasma gondii*, *Treponema pallidum*, hepatitis B virus, rubella virus, cytomegalovirus and herpes simplex virus (HSV), respectively. Other pathogens associated with congenital infections include human immunodeficiency virus (HIV),

parvovirus, and varicella virus. [2]

Let's highlight the possible mechanisms of pathogen transmission. For *Toxoplasma gondii* oocysts, infection occurs by swallowing infected tissue or inhaling feces. A child affected by the transplacental transmission mechanism causes congenital toxoplasmosis. Syphilis is transmitted through the placenta or vertically through the birth canal. The transmission rate is over 80% among newly infected mothers. Rubella is transmitted to the mother through aerosols, and to the fetus through the placenta. CMV is transmitted to the mother through blood transfusions, organ transplants, or most often through mucosal contact. It then passes through the placenta, birth canal, or breast milk to the fetus or newborn. HSV is transmitted to the mother during sexual contact, and later to the fetus through ascending infection or contact during childbirth. [9]

It is the intrauterine transmission of these infections to the fetus that causes numerous symptoms when the child is born. Maternal risk factors include overdue vaccinations, sexually transmitted infections, and exposure to animals

during pregnancy. The timing of maternal infection is a key epidemiological factor, as fetal involvement usually depends on gestational age. With the exception of HSV, infections during the first trimester have the worst outcome.[3]

Toxoplasmosis: In neonates with concern for congenital toxoplasmosis, evaluation should include laboratory tests, consultation, and radiologic studies. Because of the possibility of eye damage, an ophthalmologist should be consulted to evaluate possible chorioretinitis. Neuroimaging studies should be performed to evaluate for intracranial calcifications and/or hydrocephalus. Laboratory testing can be a little tricky. The most sensitive and specific testing involves a mixture of IgA, IgG, and IgM tests. Most experts recommend using a reference laboratory that can evaluate the newborn using IgG (Dye test), IgM ISAGA and IgA ELISA. If the baby is stillborn, maternal testing can also be done, which may include either an avidity panel or a differential agglutination reaction depending on the week of gestation. [5]

Congenital rubella syndrome: if there are suspicions about this infectious syndrome, it is necessary to consult with specialists and conduct laboratory tests. An ophthalmologist (cataract, glaucoma) and cardiologist (patent ductus arteriosus (PDA), ventricular septal defect (VSD), and pulmonary artery stenosis) should be consulted early in the patient's course of care to investigate the presence of clinical stigmata. Because hearing loss is so common, all patients should have an audiological consultation with a hearing test. Laboratory testing may include attempts to culture the virus from the nasopharynx or to assess IgM in the newborn. [4]

Congenital cytomegalovirus: Evaluation of a condition considered for the diagnosis of congenital CMV should begin with confirmation of CMV infection. Usually, infection is confirmed by shedding the virus during the first month of life. Although any sterile site can be used, the most common source of isolation is urine. Traditional viral culture or PCR testing is sufficient. CMV has also been detected in blood and cerebrospinal fluid. After confirmation, a special consultation of an ophthalmologist (cataract, chorioretinitis) and an audiologist (hearing loss) is necessary.[6] Workup usually includes neuroimaging to assess the presence or absence of intracranial and periventricular calcifications. Laboratory workup should include evaluation of liver transaminitis, as well as liver function and bone marrow suppression by obtaining chemopreparations, liver function tests, FP/CRT, and complete blood count. [7]

Infections caused by herpes simplex virus: Any child with a concern for neonatal HSV should undergo a thorough evaluation. They should have a full sepsis evaluation, including a lumbar puncture. It is recommended to take smears from the oral cavity, nasopharynx, conjunctiva and

anus. Obtain culture for HSV and PCR. If skin vesicles are present, they should be removed and sent for culture and PCR. CVS and whole blood should also be sent for HSV culture and PCR. Liver transaminases should be measured as they are an early clue to the possible presence of disseminated disease. Further evaluation and consultation may depend on the type of infection the child has, including consultation with an ophthalmologist, neurologist, and audiologist. A hearing test should be performed as it can help guide treatment decisions.[8]

Therefore, modern approaches to the diagnosis and understanding of TORCH infections in newborns are reflected in the improvement of the prognosis of these infections and the general health of the child. Continuation of scientific research in this direction is a place for further improvement of clinical practice.

References:

1. Jaan, A., & Rajnik, M. TORCH Complex. In StatPearls. StatPearls Publishing. [2023]
2. Smith A. and others. "Advances in the diagnosis of congenital infections TORCH". *Pediatric Journal of Infectious Diseases*. [2019]
3. Brown C. and others. "Management strategies for neonates with TORCH infections: a systematic review". *Journal of children's infectious diseases*. [2020]
4. Johnson L. and others. "Maternal immunization as a strategy to prevent TORCH infections: current status and future directions". *Vaccine*. [2022]
5. Saso A, Bamford A, Grewal K, Noori M, Hatcher J, D'Arco F, Guy E, Lyall H. The fifteen-minute consultation: Management of the infant born to a mother with toxoplasmosis during pregnancy. *Arch Dis Child Educ Pract Ed.*; 105 (5): 262-269. [2020]
6. Pereira L. Congenital viral infection: passage through the uteroplacental interface. *Annu Rev Virol.*; 5 (1): 273-299. [2018]
7. Leung KKY, Hon KL, Yeung A, Leung AKC, Man E. Congenital infections in Hong Kong: a TORCH review. *Hong Kong Med J.* 2020 Apr; 26 (2): 127-138. [2020]
8. Terracciano E, Amadori F, Pettinicchio V, Zaratti L, Franco E. Strategies to eliminate rubella during pregnancy and congenital rubella syndrome in high- and upper-middle-income countries. *J Prev Med Hyg.*; 61 (1):E98-E108. [2020]
9. Kagan KO, Enders M, Schampera MS, Baeumel E, Hoopmann M, Geipel A, Berg C, Goelz R, De Catte L, Wallwiener D, Brucker S, Adler SP, Jahn G, Hamprecht K. Prevention of maternal-fetal transmission cytomegalovirus after primary infection of the mother in the first trimester by administration of hyperimmunoglobulin once every two weeks. *Ultrasound examination of gynecology.*; 53 (3):383-389. [2019]

Ivanova L.A.,

PhD, Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi,

Horbatiuk I.B.,

PhD, Associate Professor of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi,

Bileychuk R.Yu., Shkilnyuk A.O.

Doctors of the Department of the Regional Children's Clinical Hospital, Chernivtsi, Ruska Str., 207A

Stadnyk D. V., M.V. Makhno, Katrich M. V., Yurchuk O. M., Maidannyk C.Yu.

Students of Bukovinian State Medical University Teatralna Sq., 2, Chernivtsi, Ukraine, 58002

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-17-18](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-17-18)

A CLINICAL CASE OF INFECTIOUS MONONUCLEOSIS IN CHILDHOOD

Abstract.

The most common manifestation of primary EBV infection is infectious mononucleosis, which most often affects adolescents and young adults. EBV is the first human virus to be confirmed as an oncovirus and can cause various lymphoproliferative malignancies in immunocompromised patients. It is associated with a variety of tumors, including nasopharyngeal carcinoma, gastric cancer, lymphoreticular malignancies, and Burkitt's lymphoma.

The relevance of the problem of infectious mononucleosis is due to the following main factors: a 6-fold increase in the incidence rate in Ukraine over the past 5 years, the great variability of the clinical course of the disease and the complexity of specific diagnostics, which causes a large percentage of diagnostic errors, the general infection with the Epstein-Barr virus, which can affect the immune system [1-2]. The immune response of the macroorganism plays a crucial role in the eradication of EBV infection. The main pathogenesis of infectious mononucleosis is the entry of EBV into the oral cavity and pharynx, where the virus enters cells with CD21 receptors, including oral epithelial cells and B lymphocytes. The initial surface antigens of infected B-lymphocytes are destroyed and deformed, leading to apoptosis, necrosis or a decrease in the number of B-lymphocytes, which causes a strong T-cell immune response [3-4].

The disease was first described by N.F. Filatov in 1885 under the name "idiopathic lymphadenitis with fever". The causative agent of infectious mononucleosis was isolated in 1964 from Burkitt's lymphoma cells. It has been proven that EBV is widespread, antibodies to the virus have been detected in all studied populations, and 80 to 90% of the world's population is infected with it. The conducted studies revealed great diversity in the time of primary infection and the degree of prevalence of infection. Representatives of the wealthy strata of the population of economically developed countries are most often infected at the age of 14-15 years, while the population of developing countries is already infected by 70-100% by the age of 3-5. However, despite the general distribution and infection, clinical diversity of diseases caused by the virus has been noted in different regions - in Europe, infectious mononucleosis prevails, in Asian countries - nasopharyngeal carcinoma, and in Africa - Burkitt's lymphoma [5-7].

Infection occurs through contact with saliva, such as a kiss or saliva-contaminated objects, so this disease is also called the "kissing disease", sharing pieces of food, drinking from the same glass or bottle. Infection is also possible through blood transfusions, bone marrow or organ transplants. The disease almost never has the character of epidemics - isolated cases are typical. Children under the age of 2 rarely get mononucleosis, and if they do, it is usually mild. Once it gets to a child, the virus remains in the body

for life, but you should not be afraid of this fact: repeated cases of the disease are extremely rare.

The period from the moment the virus enters the body to the first manifestations of the disease (incubation period) is quite variable: the approximate interval is from 1 week to 2 months.

The disease begins acutely, with a rapid rise in temperature to high numbers (38-39°C), antipyretic drugs have a short-term effect. Fever is accompanied by weakness, decreased appetite, increased fatigue, body aches. An increase in body temperature can last up to two weeks in a row. In the child, all lymph nodes increase, especially the posterior cervical ones. Their increase is visible to the eye, when pressed, they are mostly painless. Infectious mononucleosis almost always affects the nasopharynx and tonsils. Patients have nasal congestion (although there is mostly no discharge from the nose) and difficulty in nasal breathing. It is worth noting that children start snoring in their sleep.

The palatine tonsils are enlarged and inflamed, layers often appear on them (solid or in the form of separate islands - hence often diagnostic errors), their appearance is usually accompanied by an even greater increase in temperature and deterioration of well-being. Despite the inflammatory changes, the pain in the throat, as a rule, is not as pronounced as with tonsillitis. By the end of the first week of the disease, most patients show an increase in the liver and spleen, which can be accompanied by discomfort or abdominal pain, sometimes jaundice appears. Enlargement of the liver and spleen can persist for a long time, their sizes usually normalize only a few months after the onset of the disease [8-10].

For a more visual demonstration of the clinical features of the course of infectious mononucleosis in children, we present a clinical case from practice.

Boy R., 7 years old, was urgently hospitalized in the infectious disease department of the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital with complaints of elevated body temperature up to 39.4°C, cough, difficulty breathing through the nose, sore throat, enlarged and painful lymph nodes.

The boy fell ill on November 13, 2023, and was hospitalized in the Chernivtsi Regional Children's Clinical Hospital on November 16, 2023. Obstetric history is not

burdensome. The boy was born from 2 pregnancies, physiological childbirth, full-term - 4050 g. All vaccinations were carried out according to the calendar. Allergological history is not burdensome. Family history: brother at home with a cough.

According to objective examination data at the time of hospitalization: body temperature 38.1C, respiratory rare-28/min. The condition of the child is of moderate severity, which is due to manifestations of intoxication, respiratory changes. The skin is pale, clean. The tongue is

dry with white layers. The tonsils are hyperemic with layers on the right (Photo 1), which are easily removed with a spatula. Enlarged submandibular, posterior cervical, inguinal and axillary lymph nodes. Heart sounds are loud. Auscultatively: hard breathing, dry rales with a whistling sound and wet rales of various calibers are detected over the lungs on both sides. The abdomen is soft and painless. The liver is palpated 3-4 cm from under the costal arch, the spleen - 2-3.5 cm. Diuresis is preserved.

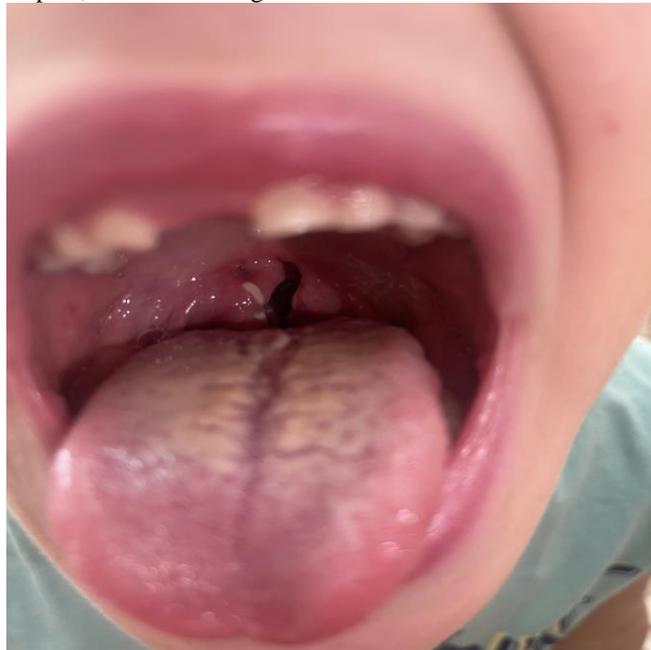

Photo 1

In the general blood analysis, there is a tendency to decrease CP (0.8), leukocytosis (20.6G/l), moderate neutrophilia (rod-16, segmentonuclear-16), atypical mononuclear cells - 24. According to the data of biochemical blood analysis on the 1st on the day of hospitalization, ALT-136.9 U/l (norm 5-41 U/l), AST-85.5 U/l (norm 5-37 U/l). Positive result of enzyme immunoassay: Epstein-Barr virus, Ig M antibodies to VCA capsid antigen (serum) - 11,507; Epstein-Barr virus Ig G antibodies to VCA capsid antigen (serum) - 12,312. According to the ultrasound examination, the liver and spleen are enlarged. Thus, the boy was clinically diagnosed with infectious mononucleosis of moderate severity.

In the hospital, infusion therapy was carried out from 16/11/2023. to 18/11/2023 glucose-saline solution, oral rehydration therapy, antibacterial therapy (azithromycin - 500 mg 1 r/d) from 11/16/23. to 11/21/2023, antihistamines, local oroseptics, antipyretic for fever for 3 days (11/16/23-11/18/23). The child was discharged home on the 7th day of treatment in satisfactory condition.

Summarizing the above, one should not forget about infectious mononucleosis in children, in which diagnostic errors of doctors may occur, one should treat such a disease as infectious mononucleosis as a manifestation of Epstein-Barr virus infection with caution and alertness and seek qualified medical help in a timely manner. A timely visit to

the doctor will more likely help to reduce the risk of complications, possible consequences of infection and preserve the health of the child.

References:

1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4670567/>
2. <https://myhealth.alberta.ca/Health/aftercareinformation/pages/conditions.aspx?hwid=bu1309&>
3. Red Book® Atlas of Pediatric Infectious Diseases, Tina Q. Tan, MD, FAAP, 2021, 39-42
4. Infection in children by Dr. Ira Shah, 2020, 125-136
5. Mandell, Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases, 9th Edition, John E. Bennett & Raphael Dolin & Martin J. Blaser, 2019, 98-112
6. The Big Book of Infectious Disease Trivia By Kristina Wright, 2019, 198-209
7. Infectious Disease for Kids: A Fun Picture Book About Germs (Gift for Kids, Teachers, and Medical Students) (Medical School for Kids), 2023, 223-235
8. Book Infectious diseases edited by O.A. Holubovska, 2018, 91-106
9. Infectious Diseases Book edited by: Jonathan Cohen, William G. Powderly and Steven M. Opal, 2020, 152-169
10. Centers for disease control and prevention.

УДК: 616.36-002-036.1-08-084.053.2

Марусик Уляна Іванівна,
к.мед.н., доцент закладу вищої освіти
кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Василенко Яна Михайлівна,
студентка 6 курсу
Буковинський державний медичний університет

Федорюк Олеся Василівна,
студентка 6 курсу
Буковинський державний медичний університет

Латковський Олександр Олександрович,
студент 6 курсу
Буковинський державний медичний університет

Череватий Ростислав Романович
студент 6 курсу
Буковинський державний медичний університет

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-19-23](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-19-23)

ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ГЕПАТИТУ В У ДІТЕЙ

Marusyk Uliana,
PhD, Associate professor
Department of Pediatrics and Children's Infectious Diseases

Vasylenko Yana,
6th year student
Bukovinian State Medical University

Fedoriuk Olesia,
6th year student
Bukovinian State Medical University

Latkovskiy Oleksandr,
6th year student
Bukovinian State Medical University

Cherevatyi Rostyslav
6th year student
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

PRINCIPLES OF EFFECTIVE PREVENTION AND TREATMENT OF HEPATITIS IN CHILDREN

Анотація.

Загрозливі перспективи перебігу вірусного гепатиту В у дітей є вкрай важливою медико-соціальною проблемою сфери охорони здоров'я. Відомо, що вакцинація дітей проти гепатиту В, своєчасний скринінг, протівірусна терапія під час вагітності, імунологічна профілактика та поствакцинальні серологічні дослідження – основні компоненти запобігання інфікуванню маленьких пацієнтів. Дотримання новітніх рекомендацій щодо діагностики та лікування, використання нових терапевтичних протоколів сприятиме успішній реалізації ключових завдань стратегії профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів.

Abstract.

The menacing prospects of the course of chronic viral hepatitis B in children are assumed to be a crucial medical and social problem in the field of health care. Nevertheless, vaccination of children against hepatitis B, on-time screening, antiviral therapy during pregnancy, immunological prophylaxis and post-vaccination serological studies are the main components of prevention of infection of newborns. Adherence to the latest recommendations for diagnosis and treatment along with the use of new therapeutic protocols will contribute to the successful implementation of the key tasks of the preventing strategy, diagnosis and treatment of viral hepatitis.

Ключові слова: новонароджені, вірусний гепатит В, лікування, імунопрофілактика, вакцинація, протівірусні препарати, діти, інтерферон, цирроз.

Keywords: Newborns, hepatitis B virus, treatment, immunoprophylaxis, vaccination, antiviral medications, children, interferon, cirrhosis.

Гепатит — це запалення печінки, яке у більшості випадків має вірусну природу. Найбільшу небезпеку для людини у будь-якому віці становлять гепатити В і

С, які на сьогодні є найбільш поширеними в Україні і світі [1]. Незважаючи на впровадження сучасних протоколів лікування та профілактики, вірусний гепатит В

(ВГВ), залишається глобальною проблемою охорони здоров'я протягом останніх десятиліть. Відповідно до Глобального звіту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) про вірусні гепатити [2, 3.] це захворювання спричиняє близько 1,34 мільйона смертей щорічно. Водночас, діагностика та лікування ВГВ залишається на недостатньому рівні – лише 9% людей із ВГВ та 20% хворих на вірусний гепатит С (ВГС) у всьому світі знають про свій діагноз, лише 8% людей із ВГВ і 7,4% тих, хто має гепатит С, відповідно, мають доступ до належного лікування.

У зв'язку з зазначеним вище, для зменшення захворюваності і смертності від вірусних гепатитів у світі з 2016 р. ВООЗ ухвалила Глобальну стратегію боротьби з цими інфекційними захворюваннями. [4]. Метою Стратегії є зниження смертності від хронічних вірусних гепатитів В і С до 65% до 2030 року (з 6-10 мільйонів інфекцій (у 2015 році) до 900 тисяч інфекцій (до 2030 року) 1,4 мільйони випадків смерті (у 2015 році) до менш ніж 500 000 смертей (до 2030 року)) [5, 23].

Оскільки ВГВ – єдиний поміж вірусних гепатитів з гемоконтактним механізмом передачі, проти якого існує специфічна імунoproфілактика, поширеність цієї інфекції у дітей значною мірою залежить від вакцинації немовлят при народженні. До 30% випадків інфікування ВГВ можна віднести до горизонтальної передачі в ранньому дитинстві в сім'ї серед невакцинованих дітей [6, 7, 20].

Торкаючись теми вакцинації, слід зазначити, що в календар обов'язкових щеплень вакцину проти гепатиту В в Україні додано лише в 2000 році, тобто майже всі люди народжені до 2000 року в країні не вакциновані проти інфекції. Водночас, рівень вакцинації дітей проти ВГВ залишається недостатнім і через численні відмови батьків від проведення профілактичних щеплень, що призводить до подальшого поширення інфекції. За даними Українського центру громадського здоров'я, близько 2,5 мільйона дітей не мають імунного захисту від гепатиту В, причому 1,1 мільйона дітей віком до п'яти років, які є найбільш вразливою когортою, оскільки 95% ВГВ-інфекцій розвиваються у цієї вікової групи та часто набувають тенденції до хронізації.

Внаслідок обмеженого фінансування з недостатньою практикою закупівель, а також політичної нестабільності, економічної кризи та тривалого збройного конфлікту в Україні з 2014 року, сформувались локальні передумови погіршення соціально-економічної ситуації та внутрішнього переміщення понад мільйона людей, створюючи нові ускладнення для імунізації новонароджених та моніторингу інфікованих дітей [23].

Покликане згладити гострі кути цього становища, реформування медичної галузі в Україні надало нового значення питанню профілактики і лікування ВГВ через важливі особливості перебігу захворювання, недостатню ідентифікацію інфікованих, відсутність єдиного реєстру інфікованих як механізму контролю за інфекцією, ймовірність інфікування новонароджених і відсутність можливості медикаментозної ерадикації вірусу. Після приєднання України до Глобальної стра-

теї розробка нових стандартів стала гострою потребою, оскільки ухвалені у 2016 р. уніфіковані клінічні протоколи надання первинної, вторинної та третинної медичної допомоги хворим на вірусні гепатити В і С втратили актуальність через появу комплексних діагностичних підходів та новітніх противірусних препаратів прямої дії, які можливо застосовувати в лікуванні тільки після внесення їх до клінічних уніфікованих протоколів для використання практикуючими лікарями у діагностиці та лікуванні.

Впровадження в практику даних протоколів, дозволяє вплинути не тільки на попередження і сам перебіг гепатиту, а й на віддалені наслідки інфекції, отриманої в дитинстві, оскільки відзначається стійка кореляція важкості ускладнень та віку інфікування.

Хронічний вірусний гепатит В є найпоширенішим результатом (90%) інфекції, отриманої вертикально у новонароджених і немовлят. Ризик ВГВ знижується до 30%, якщо інфікування відбувається протягом перших 5 років життя, і <5% для дітей старшого віку та дорослих з імунотолерантністю. [7].

Також не варто забувати, що хоч ВГВ у дітей зазвичай протікає безсимптомно, проте іноді може проявлятися важкими симптомами та фульмінантним гепатитом як у дорослих, так і у дітей [8]. Розвиток ускладнень ХГВ, таких як цироз печінки, гепатоцелюлярна карцинома та позапечінкові прояви, зазвичай спостерігається в дорослому віці, але для дітей теж не є винятком. [9].

На територіях, де захворюваність на ВГВ стає епідемією, передача від матері до дитини є основною причиною інфікування дітей. А тому попередження вертикального шляху ВГВ здатне істотно знизити поширеність інфекції. Фахівці з Китайської фундації профілактики та контролю гепатиту запропонували алгоритм щодо цього на основі найновіших рекомендацій та останніх здобутків доказової медицини. Цей алгоритм є десятикроковим і був затверджений для клінічної практики в Китаї. Перші 4 аспекти (своєчасний скринінг, противірусна терапія під час вагітності, імунологічна профілактика та поствакцинальні серологічні дослідження) є основними компонентами запобігання вертикального шляху передачі ВГ. Поєднання пасивного та активного методів імунізації у новонароджених дітей і матерів із наявним поверхневим антигеном гепатиту типу В знижує ймовірність даного інфікування, проте ці заходи не можуть повністю його попередити. Протягом останнього десятиліття науковці підтвердили, що противірусні препарати є безпечним для вагітних жінок та ефективними у зниженні частоти передачі від матері до дитини ВГВ у поєднанні з імунoproфілактикою [19]. Для забезпечення найбільш якісного результату, цей алгоритм передбачає використання противірусних препаратів вагітним із високим вірусним навантаженням. Впровадження даного алгоритму в інших країнах може стати ключем до ліквідації поширення ВГВ від матері до дитини вже в недалекому майбутньому [10].

Підтверджуючи все сказане попередньо, проспективне когортне дослідження в Китаї доводить, що єдина доза 100 МО імуноглобуліну проти гепатиту В в перші години після народження в поєднанні з серією вакцин проти гепатиту В (3 дози) буде достатньою для

запобігання вертикального шляху інфікування ВГВ у дітей, народжених від HBsAg-позитивних матерів [22]. Стартову першу дозу рекомбінантної дріжджової вакцини проти гепатиту В (10 мкг/0,5 мл) необхідно ввести в передньо-латеральний відділ стегна, або дельтоподібний м'яз на протилежній стороні тіла. Дві наступні дози 10 мкг/0,5 мл заплановані у віці 1 і 6 місяців відповідно до національного календаря вакцинації. Комплекс цих заходів відіграє ключову роль в перериванні вертикального шляху передачі вірусу, тому центри з контролю та профілактики інфекційних захворювань рекомендують застосовувати дозу імуноглобуліну і вакцини проти гепатиту В впродовж 12 годин після народження [14]. Навіть затримка введення понад 48 годин має значний вплив на частоту інфікування. А вчасне раннє введення першої дози вакцини проти гепатиту В може забезпечити ефективний постконтрактний захист і значно підвищити ефективність завершеної серії вакцин [15].

Окреме питання виникало стосовно матерів, які з певних причин не отримували протівірусну терапію під час вагітності. Таким жінкам радять годувати грудьми за умови, якщо їхні немовлята отримували комбіновану імунопрофілактику, що складається з імуноглобуліну і вакцини проти гепатиту В [16]. Якщо матір продовжує отримувати протівірусні препарати для лікування хронічного гепатиту В і після народження дитини, то грудне вигодовування не протипоказано. Доведено, що в грудному молоці матері, які отримували таке лікування, більшість використовуваних препаратів присутні лише в низьких концентраціях, а їхня пероральна біодоступність значно обмежена, тому немовлята піддаються лише дуже незначному впливу вірусу [17].

Окремий акцент в нових стандартах робиться і на заходах із попередження інфікування вірусними гепатитами та визначенню переліку осіб, які мають проходити тестування на вірусний гепатит В. Водночас, вважається, що всі особи мають принаймні один раз в житті пройти обстеження на вірусний гепатит С і регулярно його повторювати, якщо є фактори ризику розвитку даного захворювання [12].

Наступним важливим кроком після низки профілактичних заходів є лікування, що полягає в застосуванні протівірусної терапії. Цілями протівірусної терапії як у дорослих, так і у дітей із ВГВ та ВГС є ефективне та тривале пригнічення реплікації вірусів для зниження ризику розвитку цирозу та гепатоцелюлярної карциноми. Завдяки Стандарту медичної допомоги при дитячому вірусному гепатиті В, затвердженому у 2021 році наказом МОЗ України, хворі пацієнти мають можливість використовувати сучасні стратегії терапії, а саме прямі протівірусні препарати, які закуповуються за рахунок Державного бюджету та розподіляються на регіони відповідно до цієї потреби.

Рішення про початок лікування у дитини з ВГВ базується на комбінованій оцінці стадії захворювання печінки, концентрації дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) вірусу та аланінамінотрансферази (АЛТ), а також статусу білку вірусу гепатиту В (HBsAg). Наявність інших ознак, таких як сімейний анамнез гепа-

тоцелюлярної карциноми, вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ), або інше супутнє захворювання печінки, є додатковим фактором початку лікування [23].

Розпочинати лікування слід згідно рекомендацій з вибору лікування дітей з ВГВ: якщо вік дитини < 12 років, то для лікування ВГВ у таких пацієнтів використовуються пегінтерферони (ПЕГ-ІНФ) з 3-х років і ентекавір з 2-х років життя (при вазі не менше 32,6 кг), а якщо вік дитини ≥ 12 років, то використовуються пегіловані інтерферони (ПЕГ-ІНФ), ентекавір, тенофовіридузіпроксилюфумарат [13]. Ентекавір застосовують для дітей віком 2–12 років згідно рекомендацій ВООЗ, тоді як інтерферон не включено в протокол, оскільки його використання в умовах обмежених ресурсів часто неможливе через його високу вартість, та високий рівень побічних ефектів, які вимагають моніторингу стану дитини. Перевагами інтерферону та пегінтерферону порівняно з нуклеозидними та нуклеотидними аналогами є відсутність резистентності вірусу та спрогнозована тривалість лікування. Але застосування інтерферону та пегінтерферону вимагає підшкірних ін'єкцій і пов'язане з високим ризиком побічних ефектів. Тенофовір (тенофовір DF або тенофовірулафенамід), або ентекавір мають високий генетичний бар'єр [20].

Варто згадати, що останнім часом набувають актуальності нові терапевтичні стратегії, які впливають на життєвий цикл вірусу, або покращення протівірусної імунної відповіді, які можуть усувати всі проміжні реплікативні продукти, включаючи ссс-ДНК. Препарати, спрямовані на різні етапи життєвого циклу вірусу гепатиту В включають інгібітори проникнення; інгібітори полімерази; інгібітори корового білка (нуклеокапсиду); інгібітори вивільнення HBsAg; РНК сай-ленсери. Нові методи лікування для покращення імунної відповіді проти ВГ включають також терапевтичні вакцини. Рекомендації з лікування, надані різними науковими міжнародними товариствами: ESPGHAN, AASLD, APASL, EASL, чітко зазначають, що лікування всіх пацієнтів із прогресуючим захворюванням печінки (цирозом) і гістологічними ознаками активного гепатиту, а також пацієнтів із фульмінантною, або важкою гострою інфекцією гепатиту В, запобігають неконтрольованій реплікації ВГВ та виникненню серйозних ускладнень таких як цироз печінки та гепатоцелюлярна карцинома у молодому віці. Така тактика лікування рекомендована дітям і підліткам з ВГ (пацієнти з імунною толерантністю), які проходять імуносупресивну терапію, наприклад пацієнтам, які будуть отримувати хіміопрепарати, або трансплантацію стовбурових клітин, або твердих органів [13].

Узагальнюючи дані рекомендацій з діагностики та лікування ВГВ, слід зазначити, що незважаючи на те, що вакцинація дітей проти гепатиту В в Україні проводиться з 2000 року, проблема цього захворювання залишається досить гострою. Також зараз є важливим безперервний моніторинг пацієнтів, зменшення кількості хворих дітей, втрачених з диспансерного спостереження та своєчасну профілактику ризиків реактивації ВГВ. Вакцинація дітей проти гепатиту В, своєчасний скринінг, протівірусна терапія під час вагітності, імунологічна профілактика та поствакцинальні серологічні дослідження – основні компоненти

запобігання інфікуванню новонароджених. Дотримання новітніх рекомендацій щодо діагностики та лікування, використання нових терапевтичних протоколів сприятиме успішній реалізації ключових завдань стратегії профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів.

Список використаної літератури:

1. Кук GS, Andrieux-Meyer I, Applegate TL, AtunR, Burgу JR, Cheinquer H та ін. Прискорення ліквідації вірусного гепатиту: комісія з гастроентерології та гепатології Lancet. Ланцет Гастроентерол Гепатол. 2019; 4: 135–84 - PubMed
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Відповідальність за глобальні стратегії сектору охорони здоров'я на 2016–2021 рр.: дії для впливу. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я; 2021. Глобальний звіт про прогрес у сфері ВІЛ, вірусних гепатитів та інфекцій, що передаються статевим шляхом, 2021. 108 с. ISBN 978-92-4-002708-4 (друкована версія) ISBN 978-92-4-002707-7 (електронна версія). Доступно з: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240027077>. [GoogleScholar]
3. Всесвітня організація охорони здоров'я. Глобальна стратегія сектору охорони здоров'я щодо вірусних гепатитів на 2016–2021 рр.: до подолання вірусних гепатитів. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я; 2016. 53 с. Номер ВООЗ: WHO/HIV/2016.06. Доступно з: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HIV-2016.06>. [GoogleScholar]]
4. Всесвітня організація охорони здоров'я. Боротьба з гепатитами В і С для досягнення повної ліквідації до 2030 року: пропагандистська записка. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я; 2016. 17 с. Номер документа ВООЗ: WHO/HIV/2016.04. Доступно з: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/206453>. [GoogleScholar]
5. Lucifora J, Protzer U. Атака сссDNA вірусу гепатиту В — святий Грааль для лікування гепатиту В. J Гепатол. 2016 рік; 64 (1 додаток): S41–S48. doi: 10.1016/j.jhep.2016.02.009. [PubMed] [CrossRef] [GoogleScholar]
6. Ель Агеб М.О., ГрейнджДж.Д. Preventiondelatransmissionmèreenfantdel'hépatite В. (Профілактика передачі гепатиту В від матері до дитини) PanAfrMed J. 2015; 20 :316. doi: 10.11604/panmj.2015.20.316.6193. французька. [Безкоштовна стаття PMC] [PubMed] [CrossRef] [GoogleScholar]].
7. МакмехонБ.Дж., Алвард В.Л., Холл Д.Б., Хейвард В.Л., Бендер Т.Р., Френсіс Д.П., Мейнард Д.С. Гостра вірусна інфекція гепатиту В: зв'язок віку з клінічними проявами захворювання та подальшим розвитком носійства. J InfectDis. 1985 рік; 151 :599-603. [PubMed] [DOI] [Цитовано в цій статті: 2] [Цитовано у Crossref: 541] [Цитовано у F6Publishing: 550] [Вплив статті: 14,5] [Аналіз посилань на цитування (0)]
8. Tseng YR , Wu JF, Конг М.С., Hu FC, Yang YJ, Yeung CY, Huang FC, Huang IF, Ni YH, Hsu HY, Chang MH, Chen HL. Інфантильний гепатит В у імунізованих дітей: ризик фульмінантного гепатиту та віддалені результати. PLoSOne. 2014 рік; 9 :e111825. [PubMed] [DOI] [Цитується у цій статті: 1] [Цитується у Crossref: 20] [Цитується у F6Publishing: 20] [Вплив статті: 2.2] [Аналіз посилань на цитування (0)]
9. Нгуєн В.Т., Ло М.Г., ДореГ.Дж. Гепатоцелюлярна карцинома, пов'язана з гепатитом В: епідеміологічні характеристики та тягар захворювання. J Вірусна гепатит. 2009 рік; 16 :453-463. [PubMed] [DOI] [Цитовано в цій статті: 1] [Цитовано у Crossref: 205] [Цитовано у F6Publishing: 209] [Вплив статті: 14,9] [Аналіз посилань на цитування (0)]
10. Європейська асоціація з вивчення хвороби. EASL 2017 Клінічні практичні рекомендації щодо лікування інфекції, викликані вірусом гепатиту В. J Гепатол. 2017 рік; 67 :370-398. [PubMed] [DOI] [Цитовано в цій статті: 5] [Цитовано у Crossref: 2771] [Цитовано у F6Publishing: 2796] [Вплив статті: 466,0] [Аналіз посилань на цитування (0)]
11. Наказ МОЗ України від 15.01.2021 № 48 "Про затвердження стандартів медичної допомоги при вірусному гепатиті В у дітей" 15.01.2021
12. Stinco M, Rubino C, Trapani S, Indolfi G. Лікування інфекції вірусу гепатиту В у дітей та підлітків. World J Gastroenterol 2021; 27(36): 6053-6063 [PMID:34629819 DOI:10.3748/wjg.v27.i36.6053]
13. Профілактика зараження вірусом гепатиту В у Сполучених Штатах: Рекомендації Консультативного комітету з практики імунізації 12 січня 2018 р. doi: 10.15585/mmwr.rr6701a1 PMID: PMC5837403, PMID: 29939980
14. Центри контролю та профілактики захворювань. Оцінка повноти звітності про перинатальну інфекцію вірусного гепатиту В шляхом порівняння даних програми імунізації та епідагледу
15. States. MMWR MorbMortalWklyRep. 2011 Apr 8;60(13):410-3. PMID: 21471948.
16. Керівництво з профілактики та лікування хронічного гепатиту В J ClinTranslHepatol. 2017 рік; 5 : 297-318 doi: 10.14218/JCTH.2016.00019 PMID: PMC5719188, PMID: 29226097
17. Концентрації тенофовіру та емтрицитабіну в грудному молоці, Кот-д'Івуар, у дослідженні ANRS 12109 TEmAA, етап 2. Антимікробні засоби Chemother. 2011 рік; 55 : 1315-1317 DOI : <https://doi.org/10.1128/aac.00514-10>
18. PalittiyaSintusek, NasamonWanlapakom , YongPoovorawanСтратегія запобігання передачі вірусу гепатиту В від матері до дитиниPMID: 37408824 PMID: PMC10318275 DOI: 10.14218/JCTH.2022.00332
19. Indolfi G, Abdel-Hady M, Bansal S, Debray D, Smets F, Czubkowski P. etal. Лікування вірусної інфекції гепатиту В та профілактика реактивації вірусу гепатиту В у дітей з набутими імунодефіцитами або які проходять імуносупресивну, цитотоксичну або біологічну терапію. J PediatrGastroenterolNutr. 2020 рік; 70 (4):527–538. doi: 10.1097/MPG.0000000000002628. [PubMed] [CrossRef] [GoogleScholar]
20. Wang C, Wang C, Jia ZF, Wu X, Wen SM, Kong F, Hu KQ, Li J, Jiang J, NiuJQ.Захисний ефект вдосконаленої практики імунізації щодо передачі вірусу гепатиту В від матері до дитини та фактори ризику, пов'язані з неефективністю імунопрофілактики. Medicine (Baltimore). doi: 10.1097/MD.0000000000004390. PMID: 27559947

21. Simons BC, Spradling PR, Bruden DJ, Zanis C, Case S, Choromanski TL, Apodaca M, Brogdon HD, Dwyer G, Snowball M, Negus S, Bruce MG, Morishima C, Knall C, McMahon BJ. J Infect Dis. Поздовжня когорта вакцин проти гепатиту В демонструє тривалий клітинний імунітет проти вірусу гепатиту В (ВГВ), незважаючи на втрату антитіл проти поверхневого антигену ВГВ. 2016 Jul 15;214(2):273-80. doi: 10.1093/infdis/jiw142. Epub 2016 Apr 7. PMID: 27056956

22. Глобальна стратегія сектору охорони здоров'я ВООЗ щодо вірусних гепатитів. Всесвітня організація охорони здоров'я; Женева, Швейцарія: 2016.

23. МОЗ України, ВООЗ, ЮНІСЕФ, Фонд Білла та Мелінди Гейтс, Європейський центр профілактики та контролю захворювань, Інтегрована програма USAID/Здоров'я матері та дитини та Центри контролю та профілактики захворювань США. Огляд управління програмою імунізації , Україна, 2012. Звіт [GoogleScholar]

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК: 378.091.12.011.3-051:378.14.66:005.584.1

Гарлицька Н. І.,

канд. біол. наук, доцент кафедри загальної хімії

Загричук Г. Я.,

канд. хім. наук, доцент, завідувач кафедри загальної хімії

Качур О. І.

доктор філософії, асистент кафедри загальної хімії

Тернопільський національний медичний університет

імені І. Я. Горбачевського, Україна

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-24-27](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-24-27)

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ТНМУ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО)

Garlitska N. I.,

PhD, Associate Professor of General Chemistry Department

Zahrychuk H. Ya.,

PhD, Associate Professor, Head of General Chemistry Department

Kachur O. I.

PhD, Assistant Professor of General Chemistry Department

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ukraine

MONITORING OF THE PROFESSIONAL QUALITY ACTIVITIES OF SCIENTIFIC AND TEACHING EMPLOYEES (FOR EXAMPLE I HORBACHEVSKY TERNOPIL NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY)

Анотація.

З'ясовано, що процес моніторингу набув статусу наукового дослідження. Проведення моніторингу якості діяльності науково-педагогічних працівників сприяє професійному зростанню, підвищенню кваліфікації, розвитку творчої ініціативи. Розглянуто основні критерії та особливості проведення рейтингового оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського.

Abstract.

It was found that the monitoring process acquired the status of scientific research. Monitoring of the quality activity of scientific and pedagogical employees contributes to professional growth, improvement of qualifications, development of creative initiative. The main criteria and features of the rating evaluation of the professional activity of scientific and pedagogical employees of the I. Horbachevsky Ternopil National Medical University were considered.

Ключові слова: *якість вищої освіти, внутрішній моніторинг, рейтингове оцінювання, науково-педагогічний працівник.*

Keywords: *quality of higher education, internal monitoring, rating assessment, scientific and pedagogical employee.*

Актуальність теми. Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки одним із завдань науково-методичного забезпечення реалізації Стратегії є «дослідження, аналіз і моніторинг проблем світової, національної та регіональних систем вищої освіти, їх взаємодії між собою та з системами середньої і фахової передвищої освіти» [10]. Варто зазначити, що входження України в європейський освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти та пошуку ефективних шляхів підвищення її якості. Особлива увага надається вивченню питання оцінювання якості вищої освіти, оскільки в сучасних умовах істотно зростають вимоги до професійної компетентності фахівців і діяльності закладів вищої освіти.

До основних чинників, що впливають на якість вищої освіти належить: система управління закладом вищої освіти, рівень підготовки абітурієнтів, професіоналізм науково-педагогічних працівників, зміст освітніх

програм, організація навчального процесу, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, виховна робота, врахування потреб ринку праці у фахівцях, що випускаються і організація зв'язків з роботодавцями [11, 12].

Якість освіти визначається її моніторингом щодо відповідності наявним стандартам освіти та прогнозуванням перспективних шляхів її розвитку в умовах сучасності. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 року, № 54 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 року за №154/34437 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» зазначено: моніторинг проводиться з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, оцінювання причин відхилень від цілей [1, 6].

Проблема оцінювання якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників освіти набула особливої актуальності в останні три десятиліття, оскільки підготовка конкурентоспроможного фахівця залежить від професіоналізму та працездатності викладачів вищого навчального закладу.

Аналіз наукових джерел свідчить про підвищений інтерес до проблем моніторингу якості освіти. Зазначеному питанню присвячені роботи Анненкової І., Кузьміної Н., Лукіної Т., Мельникової Н., Поташника М. та ін. [3]. У навчально-методичних працях Подмазіна С. розглянуто критерії та етапи педагогічного моніторингу. Майоров А. проаналізував моніторинг в освіті як науково-практичне явище і описав його значення у пізнавальній діяльності. Г. Єльнікова вивчала моніторинг діяльності суб'єктів та об'єктів освітнього процесу. Дахін А. досліджував моніторинг успішності здобувачів вищої освіти та результативність виховної роботи [6, 12].

У дослідження проблеми оцінювання якості освіти значний внесок зробили ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Бегей В. М., Березняк Є. Г., Бондар В. І., Даниленко Л. І., Коберник О. М., Степанець, І. О. та інші [1]. У зв'язку із зростаючим інтересом вчених до дослідження моніторингу якості освіти, доцільно розглянути критерії та структуру оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

Мета статті – висвітлення основних критеріїв та особливостей проведення моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників, на прикладі ТНМУ імені І. Я. Горбачевського.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому світі не існує єдиної думки, щодо визначення поняття «моніторинг». Ряд вчених (П. Анісімов, В. Зуєв, Л. Шибаєва) розглядають моніторинг як засіб удосконалювання системи інформаційного забезпечення управління освітою, інші (А. Галаган, Л. Семущина) – підвищення ефективності стратегічного планування розвитку середньої й вищої професійної освіти [7, 8]. У статті 48 Закону України «Про освіту» зазначено, що моніторинг якості освіти – це система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напрямку і причин відхилень від цілей [5].

Проведення моніторингу навчального процесу надає вищому навчальному закладу ряд переваг:

а) отримання об'єктивної інформації, заснованої на результатах дослідження;

б) системний підхід до підвищення ефективності навчання;

в) визначення та аналіз окремих процесів, які можна покращити;

г) розроблення та використання єдиного набору критеріїв оцінки діяльності здобувачів та науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу;

д) можливість порівнювати дані результатів освітньої діяльності із підходами та стандартами загального управління якістю в освіті [6, 7].

В Україні, для встановлення результатів освітньої діяльності вищого навчального закладу, проводять внутрішній та зовнішній моніторинг якості освіти. Внутрішній моніторинг характеризується тим, що його проводять фахівці самої установи (закладу освіти або органу управління освітою) задля поліпшення ефективності адміністрування, активізації освітньої діяльності, виявлення порушень в навчальному процесі тощо. Результати такого моніторингу мають результативне значення лише при внутрішньому використанні: збір даних про певні характеристики здобувачів вищої освіти і показники їхнього розвитку; конкретні факти порушення технологічності освітнього процесу та окремих його етапів, умов тощо [8]. Варто зазначити, що не всі результати внутрішнього моніторингу оприлюднюються. Частина з них використовується керівництвом вищого навчального закладу для усунення недоліків у навчальному процесі.

Моніторинг якості професійної діяльності педагогічних працівників вищого навчального закладу є одним із ключових елементів внутрішнього забезпечення якості освіти. Згідно із статтею 16 Закону України «Про вищу освіту» передбачено проведення щорічного оцінювання «науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб» [5].

У 2021 році прийнятий стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» окреслює перелік професійних компетентностей за трудовою дією або групою трудових дій, що забезпечують виконання зазначених у стандартах трудових функцій й водночас виступає орієнтиром оцінювання діяльності викладачів закладів вищої освіти [13]. Рейтингове оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників є цілісним управлінським інструментом, який дозволяє зібрати, проаналізувати та поширити інформацію про якість професійної діяльності викладачів вищої школи і спрогнозувати їх розвиток [2].

На сьогоднішній день в Тернопільському національному медичному університеті імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України функціонує 5-ти рівнева система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, яка побудована на основі «Методичних рекомендацій щодо побудови інституційної структури внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у закладах вищої освіти», що базуються на «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» із залученням у систему усіх учасників освітнього процесу та розподілом функцій між різними структурними одиницями системи [4].

Порядок оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників і кафедр у ТНМУ імені І. Я. Горбачевського розроблений відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII та Наказу МОЗ України від 22.11.2013 р. за № 1000 «Про рейтингове оцінювання діяльності вищих навчальних

закладів IV рівня акредитації та закладів післядипломної освіти МОЗ України» і затверджується рішенням вченої ради та вводиться в дію наказом ректора ТНМУ [9].

Метою запровадження рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників у ТНМУ імені І. Я. Горбачевського є:

- а) підвищення результативності професійної діяльності науково-педагогічних працівників;
- б) забезпечення прозорості та об'єктивності оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників;
- в) забезпечення здорової конкуренції та підвищення мотивації праці;
- г) стимулювання діяльності, спрямованої на підвищення якості освіти [5, 9].

Основними завданнями рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників у Тернопільському національному медичному університеті є:

- а) мотивація науково-педагогічних працівників до удосконалення якості навчально-методичної, наукової та організаційно-виховної діяльності;
- б) реалізація об'єктивних комплексних критеріїв для оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників;
- в) формування якісного професорського-викладацького складу, який сприяє підвищенню рейтингу і розвитку університету;
- г) виявлення проблемних питань у професійній діяльності науково-педагогічних працівників [5, 9].

Рейтингова оцінка науково-педагогічного працівника формується за основними видами діяльності з використанням бальної системи за поточний календарний рік. Наука, навчально-методична та організаційно-виховна робота розподіляється із урахуванням актуальності окремих видів діяльності, однак їх обсяг може бути перерозподілено.

Науково-педагогічний працівник ТНМУ імені І. Я. Горбачевського заповняє рейтингову форму у чітко встановлений термін і внесені дані підтверджує відповідними документами (копії договорів, сертифікатів, статей, патентів тощо). Відповідальність за правильність наданої інформації щодо індивідуального підсумкового рейтингового балу несе науково-педагогічний працівник. У разі виявлення недостовірної інформації науково-педагогічний працівник знімається з рейтингу. Підсумки рейтингу оголошуються на засіданні вченої ради ТНМУ у січні місяці та оприлюднюються на сайті університету [9].

До найбільш вагомих рейтингових показників навчально-методичної роботи науково-педагогічного працівника ТНМУ імені І. Я. Горбачевського належать:

- а) отримання вченого звання;
- б) одержання міжнародного сертифікату, який підтверджує рівень володіння англійською мовою не нижче рівня B2;
- в) видання підручників, навчально-методичних посібників, словників тощо;
- г) участь у розробці нової освітньо-наукової програми для підготовки докторів філософії (PhD), освітньо-професійної програми зі спеціальностей, спеціалізацій;

д) підготовки студентів-призерів міжнародних та державних предметних олімпіад, визначених наказом МОН України;

е) отримання навчально-методичних грантів у галузі освіти [9].

Наприкінці навчального року здобувачі вищої освіти оцінюють якість навчального процесу та викладання методом таємного анкетування. Здобувачам вищої освіти надається можливість визначити кращих лекторів та викладачів курсу за проведений навчальний рік. Отриманні результати анкетування враховуються для рейтингового оцінювання навчально-методичної роботи викладачів ТНМУ імені І. Я. Горбачевського.

Наукову складову рейтингового оцінювання визначають: участь у виконанні науково-дослідної роботи; захищення дисертація на здобуття ступеня доктора філософії чи доктора наук; наукове керівництво роботами магістрантів, аспірантів, докторантів; опублікування наукових публікацій; отримання грантів на проведення наукових досліджень; організація і проведення науково-практичних конференцій.

Основним показником, який характеризує публікаційну активність науково-педагогічного працівника, є наукові статті у журналах, що включені у наукометричну базу Scopus і Web of Science з урахуванням квартилю журналу. У показниках рейтингу наукової роботи викладача враховуються індекс Хірша та кількість цитувань статей у наукометричній базі даних Scopus.

Важливим критерієм для оцінювання результатів наукової діяльності науково-педагогічного працівника є проходження стажування закордоном протягом встановленого періоду. Для зарахування даного показника викладачеві необхідно представити результати стажування.

Рейтингова організаційно-виховна діяльність науково-педагогічного працівника включає такі показники: присвоєння Почесного звання державного рівня або присуджено стипендію Президента чи Кабінету Міністрів; нагородження Почесними грамотами та відзнаками органів управління та відповідних міністерств; присуджено протягом року державну премію України; участь у роботі творчих колективів університету тощо.

Окремих пунктом представлено інші види діяльності викладача, який внесений у рейтингову систему оцінювання як виконання постійних громадських доручень. До них належать: член ректорату, вченої ради університету чи факультету; голова предметної експертної комісії; головний редактор періодичного видання; гарант освітньої програми; представник ректора з якості вищої освіти; куратор академічної групи та інші.

Результати рейтингу науково-педагогічних працівників використовуються під час конкурсу щодо обрання на посади, при прийнятті рішень стосовно преміювання викладачів та наданні інших заохочень.

На сьогодні надзвичайно актуальним є показник професійної грамотності дисципліни, особливо це стосується викладачів циклу клінічних дисциплін. При оцінці професійної грамотності з дисципліни критеріями є володіння сучасними знаннями та удосконаленнями педагогічними методами.

Якісний склад науково-педагогічних працівників медичного закладу вищої освіти характеризується рівнем кваліфікації викладача, тобто наявністю:

- а) наукового ступеня та вченого звання;
- б) високого рівня навчально-методичної підготовки (розроблення освітніх програм, написання навчально-методичної літератури);
- в) наукової активності (підготовка здобувачів наукових ступенів, написання наукових публікацій у журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science; участь у науково-практичних конференціях та семінарах);
- г) регулярного підвищення професійної кваліфікації (реалізація самоосвіти через участь у тренінгах, вебінарах, семінарах, стажуваннях тощо).

Наявність рейтингового оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників дає можливість зробити не лише порівняння характеристик професійної діяльності викладача, але й створити мотиваційні механізми з метою ефективного розвитку університету.

Висновки. У зв'язку із глобалізацією освітнього процесу поглибився інтерес до проблеми оцінювання якості освіти, зокрема професійної діяльності науково-педагогічних представників. Рейтингова оцінка науково-педагогічного працівника ТНМУ імені І. Я. Горбачевського МОЗ України формується за науковою, навчально-методичною та організаційно-виховною роботою з використанням бальної системи за поточний календарний рік. Впровадження рейтингового оцінювання діяльності викладачів ТНМУ імені І. Я. Горбачевського ефективно вплинуло на зростання професійної активності, що сприяє розвитку університету в освітньому світовому просторі.

Список літератури:

1. Бакатанова В. Моніторинг якості професійно-педагогічної діяльності та визначення критеріїв його здійснення. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2023. № 75. С. 13–22.
2. Бардачов Ю., Розов Ю. Рейтингове оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників у Херсонському національному технічному університеті. Вісник ХНТУ. 2018. № 1 (64). С. 13–17.
3. Бойчук І. Д. Моніторинг діяльності викладача у профільному вищому навчальному закладі. Проблеми освіти. 2017. № 87. С. 33–36.
4. Відділ внутрішнього забезпечення якості вищої освіти Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. URL: <https://eq-sector.tdmu.edu.ua/>
5. Закон України «Про освіту». Стаття 48. 2014. URL: <https://zakon.help/law/1556-VII/>
6. Лукашук Т. О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. Київ: Вид. дім «Шкільний світ»: вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
7. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшини. Київ: К.І.С., 2004. 128 с.
8. Осередчук О. А. Зовнішній та внутрішній моніторинг якості освіти. Наукові записки. Серія: «Педагогічні науки». 2022. Вип. 200. С. 112–118.
9. Порядок оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників і кафедр Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. URL: <https://www.tdmu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Rejtyng-2022-1.pdf>
10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozv-itku-v-ishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020>.
11. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк та ін. НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.
12. Stepanets I. O. Monitoring quality of scientific and methodical work at a higher pedagogical education establishment as a component of educational management. Scientific Notes of the Pedagogical Department. 2018. No 43. P. 393–410.
13. Yaroshenko O. Evaluation of the activity of scientific and pedagogical staff: domestic experience and vectors of development under the university autonomy. International Scientific Journal of Universities and Leadership. 2021. No 11. P. 132–143.

УДК 373.3.091.3:004-047.22

Тимченко А. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Дар'я Н. М.
магістрантка спеціальності «Початкова освіта»
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-28-29](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-28-29)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Tymchenko A.A.,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
Daria N.M.
Master's student in the specialty "Elementary Education"
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN**Анотація.**

У статті представлено наукові дослідження щодо педагогічних умов формування цифрової грамотності молодших школярів, розкрито сутність поняття цифрова грамотність; проаналізовано підходи науковців до формування цифрової грамотності молодших школярів; розкрито особливості роботи з молодшими школярами; визначено сукупність педагогічних умов результативного розвитку цифрової компетентності учнів в умовах інтерактивного середовища; доведено, що процес усвідомленого залучення дітей до можливостей цифрового середовища у початковій школі шляхом їх включення в освітній процес з використанням цифрових технологій, що, на нашу думку, є однією з визначальних умов формування цифрової грамотності.

Abstract.

The article presents scientific research on the pedagogical conditions for the formation of digital literacy of primary schoolchildren, reveals the essence of the concept of digital literacy; analyzes the approaches of scientists to the formation of digital literacy of primary schoolchildren; reveals the peculiarities of working with primary schoolchildren; determines the set of pedagogical conditions for the effective development of students' digital competence in an interactive environment; proves that the process of conscious involvement of children in the possibilities of the digital environment in primary school.

Ключові слова: молодші школярі, цифрова грамотність, цифровізація, умова, педагогічна умова, розвивальне середовище, мотивація, вікові особливості.

Keywords: primary school students, digital literacy, digitalization, condition, pedagogical condition, developmental environment, motivation, age peculiarities.

Постановка проблеми. На сьогодні у зв'язку з розвитком інформаційно-цифрових технологій, їх впровадженням у соціально-освітнє середовище школи, учні молодших класів стали повноправними учасниками он-лайн комунікації та користувачами різних електронно-інформаційних засобів. Саме тому одним із пріоритетних напрямів сучасної початкової освіти є формування цифрової грамотності починаючи з молодшого шкільного віку. Процес усвідомленого залучення дітей до можливостей цифрового середовища у початковій школі шляхом їх включення в освітній процес з використанням цифрових технологій, що, на нашу думку, є однією з визначальних умов формування цифрової грамотності.

Державний стандарт початкової освіти передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях.

Сучасні реформи освітньої системи України передбачають впровадження електронного освітнього

середовища, розроблення електронних підручників, курсів для дистанційного навчання учнів і студентів. Зростає запит держави на якісний освітній контент, який згідно з твердженням Л. Гриневич, «є важливим багатофункціональним та гнучким інструментом для впровадження електронного навчання, мотивації, формування практичних навичок та компетенцій учнів» [5, с. 18].

Проблеми безпечної поведінки дітей в інтернеті, зокрема, в контексті подолання ризиків в онлайн середовищі та кіберзалежності представлено в дослідженнях (Р. Гуревич, Р. Малиношевський, Л. Данильчук, А. Данілова, А. Уханова, В. Малєєв, В. Артемов, В. Ходан, Л. Дідик, Р. Новгородський, І. Кужель, Р. Моцик, Н. Атаманчук, І. Сбітнева, Я. Хміль, Я. Шугайло, Н. Потьомкіна, А. Уханова, М. Ховрич та ін.).

Концептуальні засади інформатизації освіти, формування цифрової грамотності в осіб різного віку наведено в роботах науковців (М. Жалдак, В. Биков, Н. Морзе, Т. Поясок, С. Семеріков, В. Осадчий, О. Спірін, О. Співаковський, Є. Смирнова-Трибульська, С. Раков, В. Прошкін та ін.).

Мета статті проаналізувати та розкрити педагогічні умови формування цифрової грамотності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Підвищення цифрової грамотності молодших школярів, розширення їх можливостей у використанні інтернету, визначення особливостей цифрового покоління та вплив інтернету на розвиток дітей – пріоритетний напрямок роботи у початковій школі.

Використання інформаційних технологій та ресурсів у початкових класах – одна з умов підвищення якості освіти. Найважливішою проблемою є формування компетентностей учнів молодших класів у сфері інформаційної безпеки. На думку Т. Бороненко, «молодший шкільний вік є більш продуктивним для розвитку інформаційних компетентностей та цифрової грамотності дітей, оскільки використання цифрового середовища та інформаційно-комп'ютерних технологій допомагає вирішити проблеми, що виникають в процесі навчання» [1, с. 51].

Поняття «цифрова грамотність» А. Букхорст також розглядає як «парасольковий» термін, що об'єднує значну кількість синонімів. Ряд дослідників, серед яких І. Рокмен, Д. Бавден, Л. Робінсон та інші вважають, що «інші види грамотностей (бібліотечна грамотність, комп'ютерна грамотність, медіаграмотність, інформаційна грамотність, електронна грамотність, візуальна грамотність, веб-грамотність) є складовими цифрової грамотності та/або її синонімами» [4, с. 480].

Н. Сороко дає таке визначення цікавого нам поняття: «вміння та навички особистості ідентифікувати інформацію, здійснювати ефективний пошук інформації, відбирати й аналізувати, орієнтуватися в інформаційних ресурсах, інформаційних потоках та інформаційних системах. ... володіння технологічними способами організації і зберігання інформації, що представлена на цифрових носіях» [8, с. 80-81].

М. Головань визначає цифрову грамотність як якість особистості, що включає «сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності й ціннісне ставлення до цієї діяльності, при цьому під інформаційною діяльністю розуміють сукупність процесів збору, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку та поширення інформації» [3, с. 64].

Рівень цифрової грамотності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату [9, с. 17]. Розуміємо, що в дослідженнях цифрової грамотності в більшості зосереджена увага на окремі суб'єкти: вчителі, учні та керівників шкіл. Зростає інтерес науковців до розвитку цифрових компетентностей на рівні політики навчального закладу, який може сприяти цифровізації та змінам в освіті.

Нині цифрова грамотність вивчається як необхідний елемент можливостей для навчання учнів у сучасній школі. Вона впливає на формування інших базових здібностей і компетентностей учнів. Цифрова грамотність сприяє успішному навчанню: молодші школярі легше отримують доступ до інформації, наскільки це можливо, зростає обсяг бази даних цифрових сховищ, а це полегшує доступ до знань у

порівнянні з роботою з традиційними, паперовими ресурсами навчання.

Педагогічні умови є початком розвитку освітнього процесу, його існування, здатності до зміни і оптимізації. Від педагогічних умов залежить взаємодія всіх компонентів стосовно один одного, психологічний клімат освітнього процесу освіти, ефективність його протікання.

На думку науковця О. Кочеткової важливою умовою формування цифрової грамотності молодших школярів є інтерактивне освітнє середовище: «Для формування цифрової грамотності як освітнього результату необхідне інтерактивне середовище. Головна риса інтерактивного навчання — використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань, з максимальною свободою розумової діяльності. В свою чергу, застосування ІКТ у навчанні — одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освітнього процесу. Дане поєднання ґрунтується на прямій взаємодії учнів з освітнім середовищем та передбачає їх активну розумову діяльність» [6, с. 88-89].

Важливою є думка науковців Г. Розлуцької, О. Невмержицької, В. Назарова щодо використання сервісів Google. «Формування інформаційної компетентності можна реалізовувати через використання цифрових інструментів, інтерактивного навчання за допомогою онлайн сервісів, які надає компанія Google. Сервіси Google можуть бути успішно використані для систематизації нового матеріалу, структурування навчальної документації, тестуванні, створенні інтерактивних навчальних матеріалів. Це дає можливість формування інформаційної компетентності при аналізі та синтезі інформації, створенні на її основі нового контенту в різних цифрових форматах, візуалізації результатів роботи. Перспективними напрямками подальших досліджень в розрізі започаткованої проблеми вважаємо вивчення зарубіжного досвіду використання сервісів Google у процесі здобуття початкової освіти» [7, с. 119].

Сучасними засобами формування цифрової грамотності може виступати різний контент (електронні курси, тренажери, засоби взаємодії вчителя та учня, системи дистанційного навчання та ін.), який повинен відповідати сучасним характеристикам дидактичних засобів (наочність, мультимедійність, інтерактивність, індивідуалізація процесу навчання і моніторинг успішності, безперервна взаємодія, організація діяльності в фізичному просторі, контроль навчання).

Сукупність педагогічних умов результативного розвитку цифрової компетентності учнів в умовах інтерактивного середовища включає в себе:

— створення позитивної мотивації учнів за допомогою організації рефлексивної діяльності щодо наявного рівня сформованості цифрової компетентності;

— збагачення змісту, представленого в електронному інтерактивному середовищі матеріалом, що сприяє розвитку інформаційної компетентності.

Таким чином, для формування цифрової компетентності як освітнього результату необхідне інтерактивне середовище. Ми погоджуємось з науковцем Л. Гавріловою про те, що: «головна риса інтерактивного навчання – використання власного досвіду учнями під

час розв'язання проблемних питань, з максимальною свободою розумової діяльності. В свою чергу, застосування ІКТ у навчанні – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освітнього процесу. Дане поєднання ґрунтується на прямій взаємодії учнів з освітнім середовищем та передбачає їх активну розумову діяльність» [2].

Висновки. Отже, сукупність педагогічних умов результативного розвитку цифрової грамотності учнів включає в себе: створення позитивної мотивації учнів до використання інтернет ресурсів з користю для себе та набуття нових знань; врахування закономірності вікового розвитку та індивідуальних особливостей дітей; збагачення змісту, представленого в електронному інтерактивному середовищі матеріалом, що сприяє розвитку цифрової грамотності. З огляду на вище зазначене можна стверджувати, що формування цифрової грамотності можна здійснювати через поєднання застосування цифрових інструментів та інтерактивного навчання. Окреслені висновки наразі залишаються актуальними й потребують подальшого розроблення, адже цифрова грамотність включає знання, вміння та навички, які співвідносяться з комп'ютерною грамотністю, ІКТ-грамотністю, інформаційною грамотністю, медіаграмотністю, і є новою характеристикою діяльності, заснованою на уявленні про цифровий формат інформації та той потенціал, який несе цифрова форма даних.

Здійснений аналіз літератури за проблемою дослідження дозволяє зробити висновки про те, що сучасні наукові дослідження свідчать про те, що формування цифрової грамотності учнів початкової школи проходить найбільш ефективно, якщо забезпечується повна інтеграція навчальної та позанавчальної діяльності, поетапне засвоєння всіх компонентів цифрової грамотності в процесі всіх, без винятку, предметів навчального плану і позакласної діяльності.

Література

1. Бороненко Т. А., Кайсіна А. В., Федотова В. С. Концептуальна модель поняття цифрової грамотності. *Перспективи науки і образования*. 2020. № 4 (46). С. 47-73.
2. Гаврілова Л.Г., Топольник Я.В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61. № 5. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v61i5.1744> (Дата звернення 28.11.2023)
3. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура і становлення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2007. № 4. С. 62–69.
4. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України*; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юніком Інтер, 2008. С. 479–481.
5. Запит держави на цифровий освітній контент передумова якісних змін в освіті та економічного зростання країни. 2018. URL: <https://brdo.com.ua/top/zapyt-derzhavy-na-tsyfrovyyj-osvitnij-kontent-peredumova-yakisnyh-zmin-v-osviti-ta-ekonomichnogo-zrostannya-krayny/> (Дата звернення 18.11.2023)
6. Кочеткова О.С. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів в інтерактивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. *Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* № 32, 2019. С. 87–91
7. Розлуцька Г., Невмержицька О., М Назаров В. Формування інформаційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти і ступеня засобами сервісів GOOGLE. *Науковий вісник Ужгородського університету: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. О. Бартош, І. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2022. Вип. 2 (51). С. 117–121.
8. Сороко Н. Роль інформаційної культури в удосконаленні професійної компетентності вчителів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. Т. 4, № 3. С. 78-85
9. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 112 с.*

References

1. Boronenko T. A., Kaisyna A. V., Fedotova V. S. *Kontseptualnaia model poniatyia tsyfrovoi hramotnosti. Perspektivy nauky y obrazovaniya*. 2020. № 4 (46). S. 47-73.
2. Havrilova L.H., Topolnyk Ya.V. *Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvitni fenomeny. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2017. T. 61. № 5. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v61i5.1744> (Data zvernennia 28.11.2023)
3. Holovan M. *Informatychna kompetentnist: sutnist, struktura i stanovlennia. Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnykh zakl adakh*. 2007. № 4. S. 62–69.
4. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen. K.: Yunikom Inter, 2008. S. 479–481.*
5. *Zapyt derzhavy na tsyfrovyy osvittij kontent peredumova yakisnykh zmin v osviti ta ekonomichnogo zrostannia krainy*. 2018. URL: <https://brdo.com.ua/top/zapyt-derzhavy-na-tsyfrovyyj-osvitnij-kontent-peredumova-yakisnyh-zmin-v-osviti-ta-ekonomichnogo-zrostannya-krayny/> (Data zvernennia 18.11.2023)
6. Kochetkova O.S. *Formuvannia informatsiino-tsyfrovoy kompetentnosti uchniv v interaktyvnomu osvitnomu seredovyshchi zakladu zahalnoi serednoi osvity. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika* № 32, 2019. S. 87–91
7. Rozlutska H., Nevmerzhytska O., M Nazarov V. *Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity i stupenia zasobamy servisiv GOOGLE. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Pedahohika. Sotsialna robota / hol. red. O. Bartosh, I. Kozubovska. Uzhhorod: Hoverla, 2022. Vyp. 2 (51). S. 117–121.*
8. Soroko N. *Rol informatsiinoi kultury v udoskonalenni profesii noi kompetentnosti vchyteliv. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2007. T. 4, № 3. S. 78-85
9. *Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvitoi polityky / pid zah. red. O.V. Ovcharuk. K.: K.I.S., 2004. 112 s.*

УДК 378.146.1:811.111

Pasichnyk Maryna Viktorivna

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-31-33](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-31-33)**ROLE OF ANNOTATION AND ABSTRACTION OF FOREIGN LANGUAGE TEXTS IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER- ENGINEERS***Пасічник Марина Вікторівна*

Українська інженерно-педагогічна академія

РОЛЬ АНОТУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА**Abstract.**

The article examines the essence, elements and cycle of annotation and abstracting of texts in a foreign language in the process of training future teacher-engineers. The role of annotation and abstracting when learning a foreign language in a non-language higher education university is emphasized as an element of problematization of the educational process. The practical significance of the acquired skills of annotation and abstracting for future professional activity, in particular preparation for publication of articles in scientific journals is revealed. The main stages of the refereeing cycle, the content and structure of the abstract are defined. Examples of abstraction training exercises are given. Wide use of professional texts in a foreign language is recommended to optimize the learning process and effectively achieve learning goals.

Анотація.

У статті розглянуто сутність, елементи та цикл анотації та реферування текстів іноземною мовою в процесі підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Підкреслюється роль анотування та реферування при вивченні іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі як елемента проблематизації навчального процесу. Підкреслено практичне значення набутих навичок анотування та реферування для майбутньої професійної діяльності, зокрема підготовки до публікації статей в наукових журналах. Означено головні етапи циклу реферування, зміст та структуру реферата. Наведено приклади тренувальних вправ з реферування. Рекомендоване широке застосування професійних текстів іноземною мовою для оптимізації навчального процесу та ефективного досягнення цілей навчання.

Keywords: teacher-engineer, non-linguistic university, annotation and abstraction of the text, refereeing cycle, abstract elements, refereeing algorithm, abstraction training exercises.

Ключові слова: інженер-педагог, нелінгвістичний ВНЗ, анотування та реферування тексту, цикл реферування, елементи анотації, алгоритм реферування, тренувальні вправи з реферування.

Working with information in any language requires the formation of certain intellectual skills: the ability to analyze information, select the necessary facts, build them in a logical sequence, the ability to put forward arguments and counter-arguments, etc. As a rule, starting to work in the specialty, when communicating with their foreign colleagues, a young teacher-engineer faces the need to solve problems of theoretical and practical importance that require a clear idea, the ability to formulate this idea orally or in writing in a foreign language. The main task, which focuses on the study of a foreign language in a non-linguistic university, is to teach students to use foreign literature for professional purposes and to be able to speak in a foreign language on issues related to the future profession. Therefore, the process of teaching a foreign language in the university can be effectively actualized by problematic educational process using information sources.

Not only colloquial thematic materials can be used for training, but also popular scientific articles, selected according to professional interests and needs of future teacher-engineers. In the educational process, the work with such material has the following goals: acquaintance with publications on a certain scientific topic, the detection of new trends in foreign research in this field, the search and selection of material for scientific or practical activities.

These objectives are best served by the process of annotation and abstraction of the text, which, in compressed form, contains relatively detailed information on the characteristics of the primary text as its purpose, subjects, and methods of research.

The relevance of the presented study is determined by the needs of future teacher-engineers in mastering skills of abstract translation, which is one of the most important types of work in the process of teaching a foreign language to students of non-linguistic specialties and leads to a significant increase in the level of knowledge of a foreign language by graduates of engineering and pedagogical universities. Abstracts are the most economical means of getting acquainted with the material first hand, they are widely used in information support of research work, educational process, are a means of exchange of information on an international scale. Knowledge of the basics of abstract translation allows you to quickly navigate the literature in the specialty and not waste time on the laborious process of word-for-word translation. In the daily practice of many professionals, there is a constant need to present, orally or in writing, in the mother tongue, brief content of certain foreign-language materials, containing valuable information. It is also common to publish scientific and technical articles in journals and thematic compilations in the

mother tongue, with a summary of their main contents in another language.

As practice shows, the technique of abstracting technical text of students is weak, as they do not know its features and ignore the emerging in these process language difficulties. In our article, we would like to elaborate on this type of educational and methodical activity.

The refereeing cycle consists of several stages. At the first stage students theoretically master the concepts of «abstract», specificity of abstraction of foreign language texts, methods of presentation of information in them, features of language and style, as well as general and distinctive characteristics of the abstract. In the second stage, the teacher together with students set the goals and objectives of teaching this type of compression of foreign literature in the system of comprehensive training of a specialist and defines text material for group and independent work of students. It is advisable to use foreign authentic texts (newspaper and magazine articles). At the next stage, after reading the original text, students apply in practice the acquired theoretical knowledge.

The essence of the reference is to minimize the volume of the source of information while preserving its main content. The abstract not only lists all the issues that are covered in the source, but also reports the essential content of each of them.

The abstract is mainly based on the original language, as it includes fragments from the source. These are generalizations and formulations, which we find in the primary document and transfer in a ready form to the abstract (citation). Writing abstracts (abstracting) is the process of analytic-synthetic processing of the primary document, in which the secondary document - abstract - describes the main content of the primary document, provides data on the nature of the work, the methodology and results of the study, as well as the place and time of the study. The object of abstraction is mainly scientific, technical and industrial literature. For other types of publications, only annotations and bibliographic descriptions are usually prepared.

The content and structure of the abstract. Abstract consists of the following elements:

1. The title of the abstract (the title of the abstract, is usually the title of the referenced document. If the title of the document does not reflect the basic meaning of the content of the document, another more precise (semantic) title is given).

2. Bibliographic description of the referenced document.

3. Abstract text.

The text of the abstract reflects the following data:

1. The research problem, the purpose of the study, the main idea and content of the work;

2. Data on the methodology and its comparative accuracy (with no widely known methods);

3. The author's conclusions and the possibilities and ways of practical application of the work;

4. Reference to the presence of a bibliography and illustrative material (if not in the bibliographic description);

5. Technology, applicable equipment and research environment;

6. Tables, charts, graphs, formulas necessary to understand the main contents of the document;

7. Necessary background data (about the author, the background of the question, the location of the study, etc.).

In accordance with the specifics of the referenced document, the abstract can contain not all these data, but some of them. Abstraction is a complex, creative process, built on the penetration into the essence of the material. The referencing process does not just shorten the text; it is a significant revision of the content, composition and language of the original:

- the content highlights the main and is presented in a short, concise manner;

- the same facts are grouped together and given a summary description;

- numerical data are systematized and consolidated;

- if the message is not sufficiently clear, it should be specified and highlighted in the abstract;

- if necessary, time plans are moved in sequence from the past to the future;

- the original language is undergoing changes in the direction of regularity, neutrality, simplicity and brevity. It excludes figurative expressions, epithets, introductory words, not essential definitions, circumstances, additions. Complex syntax designs are being broken down, reducing the number of subordinate sentences, replacing them with simpler revolutions.

Students are asked to work according to the following algorithm:

1. Take a quick look at the text and see its general meaning.

2. Read the text more carefully, define the meanings of unfamiliar words by context or dictionary.

3. Make a meaningful analysis of the text and distribute the material of the article into three groups according to its degree of importance:

- a) The most important communications, requiring full and accurate reflection in the abstract;

- b) Secondary information, transmitted in a shorter form;

- c) Minor information that can be omitted.

4. Organization of the selected material, language processing and presentation.

Abstraction is also a complex skill, consisting of a number of separate elements. Throughout the course of training abstraction, students are asked to perform many exercises, aimed at practicing these elements. Namely:

1. Highlight paragraphs that contain basic information;

2. Highlighting the main thoughts, facts, provisions;

3. The title of the selected paragraphs;

4. Drawing up an article plan;

5. Shortening the text;

6. Transmission of the text in their own words (periphrases).

Dissecting text into semantic pieces, students learn to analyze content. The labeling of these pieces and the drawing up of a plan will help them to synthesize individual elements of the text. Shortening the text implies the skill of separating the basic from the secondary. Periphrases can teach you to convey the same thought in different ways.

Findings. The possibilities of using professional text materials for the training of future teacher-engineers with a knowledge of a foreign language are extensive. This type of educational and methodical activity creates favourable

opportunities for combining technical and humanitarian education, promotes the personal growth of students, and introduces new trends in the development of technology and industry of the country of the studied language. The recommendations on working with foreign language professional texts in a non-linguistic university can be considered as an additional means of optimizing the process of learning a foreign language, oriented towards further development of forms and methods of solving the educational tasks.

References

1. Xiaoling Liu, Yang Gao (2021). Effects of Annotation Types Used at Different Point of Time during Reading on Vocabulary Learning. *Theory and Practice in Language Studies*, 11(1), 81-91.
2. Haneul Yoo, Rifki Afina Putri, Changyoon Lee, Youngin Lee, So-Yeon Ahn, Dongyeop Kang, Alice Oh (2023). Rethinking Annotation: Can Language Learners Contribute? *Proceedings of the 61st Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 1, 14714–14733.
3. Brigitte Bigi (2018). Annotation representation and File conversion tool. *Contributi del Centro Linceo Interdisciplinare 'Beniamino Segre'*, 99-116.
4. Bryntseva O. (2020). Professionally oriented teaching of foreign language writing of engineering students. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, 69, 85-91.
5. Damayanti A. (2020). Annotation Text as Strategy to Teach Reading for General Communication. *A Journal of English Language Teaching, Linguistics, and Literature*, 3(1), 1-10.

Тагиев Е.Н.

Мингечаурский Государственный Университет

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-34-37](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-34-37)

МЕТОДЫ И СПОСОБЫ ОБРАБОТКИ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДАННЫХ В КОМПЬЮТЕРНОЙ МАТЕМАТИКЕ

Tagiyev E.N.

Mingachevir State University

METHODS AND METHODS FOR PROCESSING AND USING DATA IN COMPUTER MATHEMATICS

Аннотация.

В данной работе рассматриваются методы и способы обработки использования и передачи данных в компьютерной математике.

Abstract.

This paper discusses methods and methods for processing the use and transmission of data in computer mathematics.

Ключевые слова: *Передача, обработка, статистические свойства, классификация.*

Keywords: *Transfer, processing, statistical properties, data classification.*

В Компьютерной Математике обработка, передача и использование данных предполагает определения типов данных. В Компьютерной Математике типы данных определены нижеследующим образом:

1. Целые числа
2. Рациональные числа
3. Символы
4. Логические типы данных состоящих из двух значений- (FALSE, TRUE)

В Базе Данных, в наряду с приведенными основными типами наличествует нижеследующие вспомогательные типы:

1. Дата, число
2. Символьные типы данных с изменчивой длиной
3. Данные отображающие графические объекты, аудио, видео-информацию и другие специальные информации.

Как явствует из выше изложенного типовая классификация данных выражает их внешние атрибуты, принадлежность данных к определенной группе объектов.

Следует отметить, что в концепции Базы Данных, в наряду с типовой классификацией важную роль играет выделение структурных особенностей данных. В свою очередь структурные особенности данных обозначены в понятии модель данных.

В концептуальном содержании Базы данных, модели данных классифицируются в категориях, определенных априори. Модель данных обозначенных соответствующим образом в категориях и в их связях между собой именуется схемами.

В общем случае независимо от типовых различий, информационные модели по существу отражают статистические или динамические свойства рассматриваемых предметов и процессов действительности. В свою очередь статистические свойства данных выражают специфику построения данных.

Таким образом отражение статистических свойств, сводится к определению правил построения данных, которые в свою очередь предполагает сформировании соответствующих категорий, посредством

атрибутов их значений. В конечном итоге, манипулируя значениями атрибутов реализуется обозначение соответствующих ограничений в моделях данных.

Относительно же динамических свойств информационных моделей следует отметить, что в данном случае динамические свойства выражены посредством набора операций, производимых над данными. При этом в применении каждого из этих операций логическая структура баз данных остается неизменной. В свою очередь модели данных классифицированы нижеследующим образом:

1. Иерархические модели
2. Сетевые модели
3. Реляционные модели

Дадим краткую характеристику вышеприведенных видов моделей данных.

Иерархические модели предполагают представление данных в виде упорядоченного графа и древо. Сетевой тип модели данных также основывается в представлении данных в виде граф.

Реляционный тип строения модели данных опирается на представлении данных посредством сравнительного анализа их структурных особенностей в виде таблиц. Существо Реляционные модели выражают соотношения касающихся рассматриваемой области и характера их связей. Важным элементом Реляционный модели является понятие отношение.

Понятие отношение применяется для обозначения множество элементов именуемые кортежом. По существу отношение выступает в виде двухмерной таблицы состоящей из строк и столбцов. Здесь каждая строка состоит из областей обладающей идентичной структурой.

В свою очередь строки таблицы именуется кортежом, а столбцы доменом Реляционный модели. Домен обладающий определенным названием называется атрибутом Реляционный модели.

В данном случае таблица соответствует файлу, строка таблицы записям, а столбцы элементарным данным Реляционный модели. Следует отметить, что разработка и применение Реляционных моделей тесно связана с математической теорией, названной Алгеброй отношений.

Применение концептуальных положений Алгебры отношений в разработке и применение Реляционной модели (РМ) представляет возможность решения следующих задач.

1. Корректное определение свойств Реляционной модели (РМ) Проведение соответствующих операций над отношениями обозначенными в соответствующей Реляционной модели.

2. Создание соответствующих типов отношений содержащихся в заданной Реляционной модели (РМ).

Вкратце коснемся особенностей построения реляционных моделей. Основное предназначение построения реляционных моделей заключается в решении следующих задач.

-Обеспечение неприкосновенности данных построения реляционных моделей в содержащихся в таблицах;

-Обеспечение целостности данных содержащихся в таблицах построения реляционных моделей;

-Наличие возможности расширения построения реляционных моделей;-наличие возможности аналитической обработки многомерных моделей построения реляционных моделей;

Вышеназванные особенности построения реляционных моделей (ПРМ) моделей связаны с востребованностью применения многомерных и объектно ориентированных моделей при разработке БД, содержания многомерных полифункциональных объектов. Следует отметить, что именно в силу модельного описания структурных свойств становится возможной разработка и применения целостной системы централизованного управления базами данных. Посредством Системы управления базами данных реализуется возможность определения информации и ее доставки потребителю в соответствии и сформулированным запросом.

В соответствии с вышеприведенным предназначением Системы управления базами данных, обусловлены нижеприведенные моменты ее функциональной характеристики.

1. Организация файлов Базы данных.

2. Проведение необходимых коррекций Базы данных.

3. Определение место нахождения данных в соответствии с запросами потребителя.

4. Обработка информации полученного посредством соответствующего потребительского запроса.

5. Определение выходных пределов информации полученных посредством потребительского запроса.

Получение информации в Базы данных на основе потребительского запроса производится двояким способом.

I. Получение искомой информации в Базы данных посредством потребительского запроса, с применением соответствующей прикладной программы.

II. Получение искомой информации потребителем во взаимодействии в диалоговом режиме с Системой управления базами данных.

Рассмотрим каждый из вышеназванных способов получения информации из Базы данных по потребителю запросу. Получение информации из Базы данных на основе потребительского запроса происходит в ходе реализации нижеуказанных этапов.

1.Формируется соответствующий потребительский запрос с целью получения искомой информации из Базы данных.

2.Потребитель с помощью операционного языка SQL формирует запроса и обеспечивает его реализацию.

3.Пользователи, пользуясь блоками уравнения, таблицами, словарем данных в Системе управления базами данных определяет местонахождение искомой информации.

4.Пользователь обращается в операционную систему (ОС) для получения искомой информации.

5.По запросу пользователя в операционную систему искомая информация считывается с памяти.

6.Искомая информация, считываемая внешней памяти размещается в системных буферах Системы управления базами данных.

7.Искомая информация соответствующим образом форматируется и переносится на соответствующий область прикладной программы.

8.Искомая информация с помощью прикладной программы размещается в терминале пользователя.

Как явствует из вышеизложенного в эксплуатации Базы данных важное место занимает обеспечение представление запроса в Базы данных посредством Системы управления базами данных.

В свою очередь представление запросов в Базу данных посредством применения Системы управления базами данных, осуществляется в ходе последовательной реализации следующих этапов.

-Формирование пользовательского запроса на каком-либо языке программирования (SQL).

-Пользовательский запрос составленный соответствующим образом вводится в систему.

- Анализ пользовательского запроса введенного в систему при помощи Системы управления базами данных.

-Анализ в Систему управления базами данных внешней схемы соответствующего пользовательского запроса и ее копии в концептуальной схеме.

- Анализ в Системе управления базами данных копии концептуальной схемы в физической схеме.

-Определение физической структуры искомой информации на основе проведенного анализа.

-Физические структуры определенные соответствующим образом размещаются в рабочей области памяти.

-Выполнение необходимых операций над данными определенными Системой управления базами данных вышеуказанным образом.

-Составление отчетов в соответствии с регламентом об информации полученным в ходе реализации вышеотмеченных процедур.

-Печатание отчетов составленных подобным образом.

Как явствует из вышеприведенной функциональной характеристики Системы управления базами данных, организация запроса к Базе данных, представляет собой в достаточной степени структурированную процедуру.

Важную роль в процессе определения данных играет системный каталог. Системный каталог представляет собой словарь данных и содержит в своем содержании нижеследующую информацию.

1. Описание схем внешнего, концептуального и физических уровней.
2. Описание взаимного копирования схем.
3. Описание регламентированных запросов
4. Описание взаимосвязи между регламентированными запросами и обрабатывающих их программами.
5. Формы отчета по запросам
6. Список пользователей
7. Информация об источниках информации
8. Информация о терминалах

Следует отметить, что в целом эксплуатация словаря данных проводится на основе соответствующего программного обеспечения. При этом реализация функции по определению данных на основе пользовательского запроса, их обработка и передача в распоряжении пользователей, предполагает выполнении ряда ниже следующих практических процедур.

1. Управление данными содержащими во внешней памяти
2. Управление буферами оперативной памяти
3. Управление транзакциями
4. Ведение соответствующих заметок в журнале Базы данных
5. Обеспечение целостности и безопасности Базы данных.

Рассмотрим особенности реализации вышеуказанных процедур в отдельности. В первую очередь рассмотрим особенности управления данными, расположенными во внешней памяти.

В первую очередь следует отметить, что управление данными во внешней памяти производится в следующих уровнях.

- Уровень управления ресурсами
- Алгоритмы управления данными.

Первый уровень управления данными во внешней памяти реализуется посредством управления файловой системы или же управлением самой высшей памяти.

Второй уровень управления данными во внешней памяти производится средствами и собственными методами Системой управления базами данных.

Следует отметить, что операция по управлению буферами оперативной памяти, служит регулированию обмена данными между внешней и оперативной памятью. Рассматривая вышеотмеченные особенности практических процедур, следует особо отметить специфическую роль ведении заметок в журнале Базы данных Системой управления базами данных.

Базы данных в обеспечении цельности и безопасности данных. Следует отметить, что в ходе реализации функционального предназначения Системы управления базами данных Системой управления базами данных. По составлению запросов, в определении искомой информации, важная роль принадлежит обеспечению целостности и безопасности данных.

При управлении Базы Данных посредством Системой управления базами данных широкое применение находят лингвистические средства. Частности разработка и применение системных каталогов в свою

очередь связана составлением и применением различных языков и словарей.

В Системе управления базами данных при определении структуры данных, а также их описания используются следующая перечень языков:

1. Языки применяемые для описания данных
2. Языки применяемые при проведение соответствующих операций над данными
3. Языки применяемые для разработки прикладных программ.

Рассмотрим каждый из названных языковых групп в отдельности

1. Языки описание данных в Системе управления базами данных классифицированы следующим образом.

1. Языки применяемые в качестве средства общения
2. Языки применяемые для описания концептуальной схемы
3. Языки применяемые для описания внутренних схем

Приведем характеристику вышеназванных языковых групп. Рассмотрим языковую группу, используемую в качестве средства общения. В данном случае обозначена два специфического вида относительно данной языковой группы.

В первом случае применяемая языковая структура связана с ситуацией, когда пользователь выступает в качестве обособленного индивида. В рассматриваемом случае язык общения с пользователем выступает двояким образом

- в качестве языка запроса
- в качестве языка специального назначения.

Здесь необходимо отметить, что в качестве языка обращения используется специальный язык запроса SQL. В частности, с целью усиления обмен информацией между внешней памятью и оперативной памятью, оперативной памяти производится организация буферов для размещения данных. Управление транзакциями в Системой управления базами данных предполагает обеспечение (неприкосновенности) неизменности последовательности операций произведенных в Базы данных.

В данном случае, в соблюдении необходимой последовательности в процессе поиска, обработки и передаче результатов пользователю в Системе управления базами данных допускается изменение данных. Управление транзакциями производится в рамках соответствующих условий. Важным условием реализации транзакций заключается в соблюдение требований о целостном применении операций включенных в ее состав.

Другим важным условием транзакций является возможность параллельной эксплуатации Базы Данных пользователями. Наконец при реализации транзакций в Базы Данных предполагается обеспечение сохранности результатов транзакций. Одним из важных функций выполняемых Системой управления базами данных в ходе управления Базы Данных, связан с внесением изменений в журнал Базы Данных.

В данном случае ведение учета внесенных изменений в журнал Системы управления базами данных

вызвана необходимостью обеспечения неприкосновенности данных в Базы данных.

Таким образом, изменения, проведенные над данными в Базы Данных автоматически фиксируются в журнале Базы Данных. Как было отмечено ранее, обеспечение целостности и безопасности Базы данных является приоритетным условием его управления.

В свою очередь обеспечение целостности и безопасности данных предполагает защиты данных и прикладных программ. Как явствует из вышеизложенного об основных технологических предпосылках функционирования Системой управления базами данных при управлении Базы Данных посредством Системы управления базами данных широкое применение находят лингвистические средства.

В частности разработка и применение системных каталогов в свою очередь связана составлением и применением различных языков и словарей. В Системе управления базами данных при определении структуры данных, а также их описания используются следующая перечень языков:

1. Языки применяемые для описания данных

2. Языки применяемые при проведение соответствующих операций над данными

3. Языки применяемые для разработки прикладных программ.

Рассмотрим каждый из названных языковых групп в отдельности

1. Языки описание данных в Системой управления базами данных.

Языки описания данных классифицированы следующим образом;

-Языки применяемые в качестве средства общения

-Языки применяемые для описания концептуальной схемы

-Языки применяемые для описания внутренних схем

Приведем характеристику вышеназванных языковых групп. Рассмотрим языковую группу, используемую в качестве средства общения. В данном случае обозначение два специфического вида относительно данной языковой группы.

В первом случае применяемая языковая структура связана с ситуацией, когда пользователь выступает в качестве обособленного индивида. Рассматриваемом

случае язык общения с пользователем выступает двойным образом

– в качестве языка запроса

- в качестве языка специального назначения.

Здесь необходимо отметить, что в качестве языка обращения используется специальный язык запроса SQL. Языки специального назначения применяемые Системой управления базами данных в качестве языка общения составляется аналогично естественному языку. Языки запроса специального назначения именуются диалоговыми языками. Диалоговые языки обеспечивают интерактивную связь между базой и пользователем.

Второй вариант, применения языков общения связана с обращением пользователя в Базы Данных посредством Базы Данных. В данном случае языки общения с пользователем представляется как собственный язык самой системы.

В некоторых случаях язык общения с потребителем выступает в качестве какого-либо языка программирования. В случае описания концептуальной схемы представленной Базы Данных используются специфические программные языки или же специальный язык самой системы (CODASYL, QL и др.). В рассматриваемом случае используемые языки программирования разрабатывается в виде файлов, записей и различных конструкций.

Следует отметить, что средство используемые в описании внутренней системы идентичны со средствами применяемые об описании концептуальной системы.

Литература:

1. Подготовка учителя математики: Инновационные подходы: Учеб. пособие / Под ред. В.Д. Шадрикова. М.: Гардарики, 2002, 383 с.

2. Кривилев А.В. Основы компьютерной математики с использованием системы MATLAB. Москва, Лекс-Книга, 2005, 483 с.

3. Керимова С.Б. Об использовании дифференциального подхода в обучении математическому анализу будущих учителей математики // Ярославский Педагогический Вестник // Том II (Психолого-педагогические науки) 2014, №3, 73-79с.

4. Абасов З. Инновационность в образовании и подготовка учителей // Вестник высшей школы, 2001, №4, с. 7 - 9

УДК 378.016:004:378.011.3-051(045)

Тимченко А. А.

кандидат педагогічних наук, доцент

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-38-41](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-38-41)**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО**

Тymchenko A.A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY GRADES IN THE CONDITIONS OF INNOVATION AND EDUCATIONAL SPACE OF ZVO**Анотація.**

В статті висвітлено основні етапи формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах інноваційно-освітнього простору ЗВО: підготовчий (мета – цілеспрямовано розвивати емоційну зацікавленість майбутніх фахівців в оволодінні методикою застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової освіти); теоретичний (формування у студентів мотивації до формування інформаційно-цифрової компетентності, чітких уявлень про суть інформаційно-цифрових технологій, формування спеціальних знань, умінь та навичок); творчо-практичний (створення креативного середовища взаємодії викладача і студентів); результативний етап.

Abstract.

The article highlights the main stages of forming the information and digital competence of future primary school teachers in the conditions of the innovative and educational space of higher educational institutions: preparatory (the goal is to purposefully develop the emotional interest of future specialists in mastering the method of using information and communication technologies in the educational process of primary education); theoretical (formation of students' motivation to form information and digital competence, clear ideas about the essence of information and digital technologies, formation of special knowledge, abilities and skills); creative-practical (creating a creative environment of interaction between the teacher and students); productive stage.

Ключові слова: майбутні учителі початкової освіти, інформаційно-цифрова компетентність, державний стандарт, цифровізація освіти.

Keywords: future teachers of primary education, information and digital competence, state standard, digitization of education.

Модернізація початкової школи диктує нові вимоги до покоління педагогів, які володіють сучасними інноваційними технологіями навчання, технічними і програмними засобами, орієнтуються в інформаційному просторі. З урахуванням процесів цифровізації як у глобальному, так і національному масштабі, наразі розпочалося реформування середньої освіти України та прийняття нового освітнього стандарту «Нова українська школа». До понятійного апарату цього документу, відповідно до сучасних вимог, включено інформаційно-комунікаційну компетентність як одну із ключових серед груп компетентностей, окреслених у «Рекомендаціях європейського Парламенту та Ради Європи», що мають стати наскрізними у змісті всіх навчальних предметів.

Інформаційно-цифрова компетентність – це здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства. Інформаційно-цифрова компетентність заслуговує на особливу увагу тому, що саме вона дає можливість особистості бути сучасною, активно діяти в інформаційному середовищі, використовувати найновітніші досягнення техніки в своїй професійній

діяльності. Слід відмітити, що майже всі науковці виділяють цю компетентність як обов'язкову складову професійної компетентності педагога.

Суттєвий інтерес для проведеного дослідження становлять праці К. Авраменка, Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, В. Бондаря, М. Вашуленка, М. Гриньової, П. Гусака, С. Дорошенка, Я. Короля, О. Кучерявого, Л. Петухової, Н. Побірченко, О. Савченко та ін., у яких розкриваються концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти.

Незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених питанню інформаційно-цифрової компетентності (С. Прохорова, Дж. Равен, О. Сисоева, М. Спектор та ін.), єдиного терміна для визначення цього виду компетентності немає. Вивчення робіт зарубіжних дослідників показує, що здебільшого використовуються два терміни – цифрова компетентність (digital competence) та цифрова грамотність (digital literacy). В обох випадках володіння цифровою грамотністю або компетентністю передбачає «впевнене та критичне використання доступних технологій інформаційного суспільства для повсякденного спілкування, роботи та відпочинку» [1, с. 92].

В рамках нашого дослідження маємо за мету теоретично обґрунтувати основні етапи формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів, які б якнайкраще здійснювали підготовку майбутніх учителів початкової освіти до використання ІКТ у своїй професійній діяльності, уміти творчо й нестандартно вирішувати навчально-виховні задачі, які ставить перед ними сучасна освітня практика.

У нашому дослідженні під етапами формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів ми будемо розуміти таку сукупність факторів, які будуть ефективно впливати на формування та розвиток усіх компонентів як складової формування їх інформаційно-цифрової компетентності.

Реалізуючи основні етапи формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів, ми намагалися забезпечити організаційно-педагогічний і психолого-педагогічний супровід професійної підготовки майбутніх учителів; вдосконалити систему професійної підготовки педагогічних кадрів; визначити форми й методи інформаційної підтримки процесу формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Етапи, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів розглядаються як комплекс спеціально спроектованих генеральних факторів впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу й особистісні параметри всіх його учасників [5].

Реалізація розробленої нами методики формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів передбачала наступні етапи цієї роботи:

– *підготовчий етап* передбачав удосконалення та доповнення дисципліни «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі», завданнями для самостійної роботи, які зорієнтовані на методичну підготовку фахівців початкової освіти до формування інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів початкової освіти; активізацію самостійного пошуку студентів. Мета даного етапу – цілеспрямовано розвивати емоційну зацікавленість майбутніх фахівців в оволодінні методикою застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової освіти. Даний етап реалізувався під час виконання завдань самостійної роботи вище зазначеної дисципліни;

– *теоретичний етап* передбачав формування у студентів мотивації до формування інформаційно-цифрової компетентності, чітких уявлень про суть інформаційно-цифрових технологій, формування спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів початкової освіти. Основна робота з формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів проводилась під час лекційних занять навчальної дисципліни «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі»;

– *творчо-практичний етап*: передбачав створення креативного середовища взаємодії викладача і студентів під час інформаційно-комунікаційної діяльності, орієнтованого на формування у майбутніх учителів початкової освіти умінь та навичок, необхідних для процесу застосування інформаційно-комунікаційних технологій, оволодіння методами формування зазначеної діяльності. Даний етап охоплював практичні заняття навчальної дисципліни «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі», а також період проходження педагогічної практики, під час якої студенти апробували набуті знань та уміння із застосування інформаційно-комунікаційних технологій;

– *результативний етап*.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що вирішити проблему формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів можна на базі навчальної дисципліни «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі». Тому лекційні та практичні заняття курсу стали основою для реалізації *теоретичного та творчо-практичного етапів* підготовки майбутніх учителів початкової освіти.

Під час вивчення курсу «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі» студентам було запропоновано такі завдання для самостійної роботи: визначити можливості інтерактивних методів навчання; створити методичну скриньку (підготувати дидактичний матеріал до змістових ліній курсу: інтерактивні завдання, загадки, ребуси, кросворди, ігрові ситуації, та ін.).

Результати самостійної роботи обгорювались під час семінарських та практичних занять зазначеної дисципліни з використанням інтерактивних методів навчання.

Навчальна програма із зазначеної дисципліни була доповнена теорією та практичними завданнями через мовленнєву, графічну і предметно-перетворювальну творчість.

У процесі вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати: сутність та зміст курсу «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі»; форми, методи, засоби, інноваційні техніки ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій; функціональні можливості персонального комп'ютера; навчально-методичне забезпечення курсу; санітарно-гігієнічні вимоги до організації навчального процесу з використанням комп'ютерної техніки в початковій школі.

Детальніше розкриємо особливості реалізації теоретичного етапу «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі».

Теоретичний етап був спрямований на забезпечення умов, що сприятимуть формуванню у студентів позитивного ставлення до застосування інформаційно-комунікаційних технологій; ознайомлення студентів із сутністю та структурою інформаційно-цифрової компетентності; із теоретичними та методичними особливостями формування зазначеної компетентності; активізацію інтересу майбутніх учителів початкової освіти до означеної діяльності, заохочення і стимуляції

до неї. Серед форм організації навчального процесу використовувались лекція-презентація, лекція-дискусія, інтегровані лекції.

Проте майбутньому вчителю також необхідно здійснювати самодіагностику мотивації успіху в професійній діяльності та її самооцінку. Здійснювати діагностику можна за методикою О. Реана «Тест мотивації успіху та невдач» та методикою вивчення самооцінки за допомогою процедури ранжування. Так, на основі результатів проведення цих методик кожен студент – майбутній вчитель може розробити власну програму, орієнтовану на успіх, зокрема у професійній діяльності.

Ознайомлення студентів з теоретичним матеріалом курсу відбувався під час *лекцій*, саме тому вони мали викликати інтерес, зацікавити і в подальшому змотивувати до більш детального вивчення теоретичних та методичних засад формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів початкової освіти.

У процесі вивчення курсу ми визначили переваги лекцій, а саме: творча співпраця викладача і студентів; можливість реалізувати спільну емоційну взаємодію; активізація творчого мислення студентів, що є потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність змінюватись, відмовляючись від стереотипів; урахування специфіки майбутньої професійної діяльності студентів; економічність, раціональність.

У процесі вивчення курсу «Методика навчання інформаційної освітньої галузі у початковій школі» лекції виконували такі функції:

- інформаційно-пояснювальну, пов'язану з наданням значного обсягу навчальної інформації, що давало можливість пояснити студентам базові положення навчального матеріалу;

- мотиваційну, що проявляється в умінні викладача зацікавити студентів, сформувати в них внутрішню мотивацію;

- практично-зорієнтовану, що надає можливості студентам застосовувати здобуті знання, уміння й навички на практиці у роботі з молодшими школярами.

Під час вивчення теми «Зміст, методика та особливості викладання інформатики в початковій школі. Формування інформаційно-цифрової компетентності педагога» студенти мали можливість проаналізувати законодавчу базу змісту навчання інформатики в початковій школі, щодо можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій; ознайомитись із типами, структурою та специфікою уроку інформатики у початковій школі; з принципами, методами і засобами навчання інформатики; змістом поняття «інформаційна технологія» та «інформаційно-комунікаційна технологія»; з'ясували питання щодо сутності поняття ІКТ-компетентності педагога, ключової та предметної ІКТ-компетентності учня. Щоб зацікавити студентів і створити особливу атмосферу, ми проводили це заняття у формі лекції-презентації.

На занятті акцентувалася увага на тому, що ІКТ-компетентність, як ключова, передбачає впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій та відповідних засобів для навчання, відпочинку та спілкування. ІКТ-компетентність для даного

курсу є одночасно і предметною. У контексті початкового навчання предметна ІКТ-компетентність розглядається як здатність учня актуалізувати, відбирати, інтегрувати й застосовувати в конкретній життєвій або навчальній ситуації, в тому числі проблемній, набуті знання, уміння, навички, способи діяльності щодо використання ІКТ.

Предметна ІКТ-компетентність учнів виявляється у таких ознаках: здатність раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби для розв'язування завдань, пов'язаних з опрацюванням даних, їх пошуком, зберіганням, поданням і передаванням; готовність вирішувати інформаційні проблеми шляхом застосування засобів ІКТ та алгоритмів виконання завдань; здатність співпрацювати за допомогою засобів ІКТ для виконання комплексних завдань; вміння безпечно працювати з комунікаційними системами.

У змісті теми «Зміст, мета і основні завдання початкового курсу інформатики» майбутні учителі початкової освіти з'ясували цілі та завдання пропедевтичного курсу, діяльнісний вимір предметної ІКТ-компетентності; показники вміння вчитися, як ключової пізнавальної компетентності; структуру та зміст курсу, знайомились із основними змістовими лініями курсу, особливостями організації навчання, видами навчальної діяльності вчителя та учнів. Особливої уваги приділялося вивченню основних психолого-педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог до занять з інформатики, вивчення інструкції з техніки безпеки в комп'ютерному класі та проведення фізкультхвилинок, вимоги до пристроїв комп'ютера.

Під час вивчення теми «Аналіз навчально-методичного забезпечення курсу» студенти аналізували зміст шкільних підручників та зошитів на друкованій основі для учнів 2-4 класів; класифікацію завдань у підручнику, стиль викладення матеріалу; аналіз структури та змісту зошитів на друкованій основі для 2-4 класів, відповідність зошитів чинній програмі, класифікація завдань у зошитах, методика використання зошитів на уроках та під час самостійної роботи учнів.

Під час аналізу змісту комп'ютерної підтримки курсу студенти дізнавалися про особливості комп'ютерного комплексу «Інформатики», відповідність чинній програмі, дидактичні цілі та зміст програм. Знайомились з методикою навчання учнів роботі з програмним забезпеченням, виконували комплекс вправ для очей.

Тема була розроблена у формі інтерактивної лекції, яка мала не тільки інформаційний, але і проблемний, пошуковий характер, де отримання необхідних знань відбувалося за допомогою діалогу викладача зі студентами з використанням комп'ютерної техніки.

У практиці підготовки майбутніх учителів початкової освіти разом із лекційними заняттями широко використовувались і *практичні заняття*, під час яких студенти свої теоретичні знання акумулювали в практичну діяльність, яка втілювалась у розробках із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Під час організації практичних занять зі студентами ми використовували тестовий контроль, який був важливим інтерактивним елементом кожного заняття,

що давав змогу здійснювати різні види контролю: точного, тематичного, модульного та підсумкового. Тестування надавало можливість оцінювати студентів у випадку самостійного вивчення питань курсу поза межами аудиторії.

Кожний тест складався із завдань трьох рівнів складності. Завдання I рівня були спрямовані на вибір правильних лаконічних відповідей щодо термінів, визначень і концепцій; запитання II рівня вимагали зіставлення ключових понять та їх характеристик; запитання III рівня потребували достатньо широкого творчого викладу.

На практичних заняттях студенти також робили власні мультимедійні проекти, у яких визначали власні бачення щодо можливостей та особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Для того щоб оптимізувати процес навчання під час практичних занять, зробити його більш цікавим, насиченим, інформативним ми використовували інтерактивні методи навчання, які є чудовим способом активізації пізнавальної діяльності, формування в студентів критичного та творчого мислення, ухвалення виважених рішень, дискусії й спілкування з іншими людьми, відчуття впевненості в собі.

Таким чином, формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкової освіти у контексті нашого дослідження здійснювалось через:

– створення позитивної атмосфери на заняттях, що продукує позитивні емоції у студентів, які дають змогу відчувати радість, емоційний підйом, задоволення, комфорт тощо;

– переведення навчання у процес пошуку (підбір цікавого, актуального матеріалу, виконання нестандартних завдань, програвання цікавих історій, емоційну насиченість взаємодії, колегіальну підтримку тощо);

– добір навчальних та практичних завдань з елементами новизни та непередбачуваності;

– колективна співпраця, робота в парах та групах, де студенти працюють на заняттях як справжні дослідники, науковці проводяться розумові розминки, створюються ситуації вільного вибору, вирішують проблемні ситуації;

– прогнозування результатів навчання (можливість на практиці застосування інформаційно-комунікаційних технологій та нетрадиційних форм навчання

в роботі з молодшими школярами, що сприятиме виникненню інтересу та зацікавленості);

– створення ситуації успіху на заняттях, яка впливатиме на рівень задоволення навчанням, ставлення до навчання, оцінку складності навчальної діяльності тощо;

– адекватне структурування навчального матеріалу (аргументованість, цікавість, новизна).

Отже, можна зазначити, що інформаційно-цифрова компетентність майбутнього вчителя початкових класів – це інтегративне утворення, яке віддзеркалює здатність особистості до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею в усіх її формах та представленнях як у традиційній, друкованій формі, так і в електронному вигляді; вміння працювати з комп'ютерною технікою та мультимедійними технологіями, навичок застосувати їх у професійній діяльності та повсякденному житті.

Список літератури:

1. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти. Київ: 2020. 390 с.

2. Дрокіна А. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Харків. 2020. 308 с.

3. Жалдак М.І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/869/> (дата звернення: 04.11.2021).

4. Зязюн І.А. Антропологічний вимір комп'ютерних технологій. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наукових праць. Вінниця, 2009. № 2. С. 6–13.

5. Луциньська О.В. Збірник інформаційно-комунікаційних завдань для майбутніх учителів початкових класів. Львів: Факультет педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. 95 с.

УДК 37.091.313: 373.3.014.3(477)

Тимченко Алла.*кандидат педагогічних наук, доцент**Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського***Пащенко Тетяна***магістрантка спеціальності «Початкова освіта»**Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського*DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-42-46](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-42-46)**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОВУВАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ****Tymchenko Alla.***Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor**V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv***Pashchenko Tetiana***Master's student in the specialty "Elementary Education"**V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv***PEDAGOGICAL CONDITIONS OF APPROVAL OF PROJECT TECHNOLOGIES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE BUSINESS APPROACH IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL****Анотація.**

В статті висвітлено педагогічні умови, як необхідні й достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує реалізацію діяльнісного підходу у навчанні молодших школярів засобами проєктних технологій; розкрито змістову характеристику запропонованих педагогічних умов: спрямованість проєктної діяльності на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; стимулювання позитивної мотивації у молодших школярів на кожному етапі проєктної діяльності; залучення батьків учнів до участі в роботі над проєктом. Висвітлено роль вчителя початкової школи у проєктній діяльності, його завдання та характер педагогічного спілкування з учнями молодшого шкільного віку.

Abstract.

The article highlights the pedagogical conditions as necessary and sufficient circumstances under which the educational process ensures the implementation of the activity approach in teaching younger schoolchildren by means of project technologies; the content characteristics of the proposed pedagogical conditions are revealed: the focus of the project activity on ensuring the constructive interaction of younger schoolchildren; stimulation of positive motivation among younger schoolchildren at each stage of project activity; involvement of students' parents in the work on the project. The role of the primary school teacher in project activities, his tasks and the nature of pedagogical communication with primary school students are highlighted.

Ключові слова: *проєктна технологія, діяльнісний підхід, педагогічні умови, вчитель початкової школи.*

Keywords: *project technology, activity approach, pedagogical conditions, primary school teacher.*

У Державному стандарті загальної середньої освіти наголошено, що домінуючими підходами у навчанні учнів повинні бути діяльнісний, особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи. Саме тому стає актуальним питання умов ефективного використання альтернативних методів або засобів освіти, так як розуміння і створення таких умов дозволяє якісно вплинути на процес навчання, реалізувати потенціал педагогічних технологій в повній мірі. В межах нашого дослідження ми розглянемо педагогічні умови застосування проєктних технологій в реалізації діяльнісного підходу в Новій українській школі.

Огляд літературних джерел засвідчив, що проблема реалізації діяльнісного підходу під час навчання розглядається у працях українських та закордонних науковців, зокрема у працях В. Заболотного, О. Ляшенка, М. Мартинюка, Н. Мисліцької, І. Сальник, В. Шарко.

Проблему проєктного навчання розглядали вчені: І. Банов, В. Брагін, К. Джонсон, У. Кіпатрик, О. По-метун, О. Коберник, О. Онопрієнко, О. Савченко, Дж. Харіс та багато інших.

В умовах модернізації змісту освіти, впровадження хмаро орієнтованих та дистанційних технологій у сферу освіти, мобільного навчання виникає потреба у розробці нових прийомів реалізації діяльнісного підходу. Вивчення умов ефективності застосування проєктних технологій залишається відкритим питанням, перш за все, через недостатньо широкий масштаб його впровадження в педагогічну практику. Проте дослідники (науковці та практики) проєктних технологій, вивчають їх як цілісну систему, хоча питання факторів і умов їх ефективного застосування залишається ще актуальним. Однак це звернення носить несистематичний характер і здебільшого не дає можливості виділити комплекс таких умов, характеризуючи лише окремі сторони використання методу проєктів.

Спираючись на аналіз інформації, отриманої в ході вивчення науково-методичної літератури та практичний досвід вчителів, ми звернулися до такої важливої складової реалізації проєктних технологій в освітньому процесі, як роль вчителя початкової школи у проєктній діяльності, його завдання та характер педагогічного спілкування з учнями молодшого шкільного

віку.

Роль педагога надзвичайно важлива саме на першому – підготовчому етапі. Адже можна простежити пряму пропорційність між роботою, виконаною педагогом, що включає в себе аналіз особливостей колективу, створення стратегії особистої поведінки у ході роботи учнями над проектом (відповідно до колективних особливостей), а також створення творчої, ненапруженої атмосфери з мотивацією школярів на роботу в проєкті з націленістю на успіх і бажаннями застосовувати отримані знання.

Слід зауважити, що також дуже важлива робота вчителя *на підготовчому етапі* в плані розробки широкого спектру тем, які дозволять кожному учневі застосувати власні знання та використовувати особистий життєвий досвід у проєктній діяльності. Можливість самостійного вибору теми проєкту та складання особистого алгоритму роботи, відіграє велику роль у розвитку діяльнісного компоненту, оскільки безпосередньо розвиває основні психологічні якості особистості: відповідальність, самостійне прийняття рішень в умовах невизначеності; вміння аналізувати ситуацію і виробляти найбільш вигідний алгоритм дій в процесі навчання відповідно до своїх потреб і особливостей. Крім цього ситуація вибору теми є дуже важливою з точки зору виявлення інтересів учнів, спрямованості і характерних особливостей їх соціальної активності. Все це дозволяє краще проаналізувати колектив та скоригувати подальшу педагогічну роботу.

На організаційному етапі дуже важливо, щоб учитель початкової школи ґрунтовно розробив план особистої роботи над проєктом, підібрав методи навчання та виховання та виконав доцільний розподіл ролей тощо. При цьому педагог має пам'ятати, що для розвитку колективу та формування соціальної компетентності й в цілому високого рівня розвитку самостійності учнів, вчитель повинен надати їм максимальну ступінь свободи, виконуючи консультативну роль та надаючи пасивні поради без активної участі в роботі над проєктом.

Якщо ж у колективі існують проблеми внутрішніх взаємин та самостійна активність недостатньо розвинена, вчителю слід вибрати позицію відкритої координації, самостійно розділяючи учнів на групи і чітко вказуючи рамки етапів роботи над проєктом. Проте слід враховувати особистісні взаємини в колективі, дотримуватись особливої обережності, щоб не спровокувати конфліктні ситуації. Питання вибору відповідного шляху формування груп учнів при роботі над проєктом вважається особливо важливим як одна з умов ефективності методу проєктів внаслідок засобу розвитку соціальної компетентності.

У зв'язку з тим, що групова робота, як вже було визначено вище, впливає на розвиток вміння спілкуватися, вибудовувати взаємини, формує толерантність і повагу, а також дає учням можливість опанувати різні соціальні ролі в ході проєктної діяльності. Проте і в цьому випадку існують свої особливості. Стереотип про те, що в групі «слабкі» учні потягнуться за «сильними» не завжди знаходить своє відображення. Досить часто вчителі стають свідками того, що надмірна активність одних учнів пригнічує інших – не впевнених у

собі або менш успішних учнів. Тому, педагоги вважають за необхідне змінювати стратегію розподілу учнів на групи і систематично використовують іншу тактику, а саме: групуючи учнів, менш здатних або успішних від однокласників, які відрізняються більш високими рівнем знань в предметі стосовно проєкту. Це дозволяє активізувати учнів, поступово розвинути їх самостійність, відповідальність і соціальну активність.

Слід зазначити, що відсутність вираженого керівника в групі створює умови, за яких в учнів починають формуватися лідерські якості, розвиватись ініціативність, вміння організовувати діяльність, співпрацювати в досягненні спільної мети.

Отже, центром освітнього процесу стає сама особистість дитини. Адже освітній процес має зворотно-обертний характер. Вчитель має безпосередній вплив на розвиток та становлення особистості, але індивідуальні показники (генетичні здібності, психічні особливості, пізнавальний інтерес та індивідуальний фізичний розвиток у тому числі процес побудови мозкової функціональності) впливає на результативність освітнього процесу учня. Від внутрішніх характеристик самої дитини буде залежати вибір навчально-виховного методу вчителя, що розкриває зміст індивідуального підходу до особистості зі сторони психо-педагогічних аспектів та є еквівалентним до доктрини «дитиноцентризму».

Отже, організація проєктної діяльності у початковій школі визначається комплексом педагогічних умов. Згідно із тлумачним словником «умова – це необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [6, с. 17].

У філософському словнику вказано, що «умова – це те, від чого залежить дещо інше; те, що робить можливим наявність предмета, стану, процесу». Тобто, існує причина і є результат (наслідок), шлях від причини до результату – є умови. Суспільство отримує новий формат суб'єкта, який створився під впливом попередніх здобутків людства та, еволюціонувавши, потребує новий шлях для продовження свого розвитку.

Визначення «педагогічних умов» підпорядковується попереднім, проте має більш конкретну функціональність. Так, науковець В. Андреев вважає, що педагогічні умови – це цілеспрямований відбір, конструювання й використання елементів змісту, методів навчання й виховання для досягнення дидактичних цілей [5].

У контексті нашого дослідження під педагогічними умовами розуміємо необхідні й достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує реалізацію діяльнісного підходу у навчанні молодших школярів засобами проєктних технологій. Логіка наукового дослідження передбачає розкриття змістової характеристики запропонованих педагогічних умов: *спрямованість проєктної діяльності на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; стимулювання позитивної мотивації у молодших школярів на кожному етапі проєктної діяльності; залучення батьків учнів до участі в роботі над проєктом.*

Першою педагогічною умовою визначено «Спрямованість проєктної діяльності на забезпечення конс-

продуктивної взаємодії молодших школярів». Найважливіша мета педагогічної діяльності – виявляти і формувати індивідуальну зацікавленість дітей в отриманні знань. У зв'язку з цим істотною роллю на уроках в початкових класах приділяється проектній діяльності, яка дозволяє: сформувати дослідні та комунікативні вміння, навички співпраці; – розкрити творчі здібності дитини; надати дітям емоційне і змістовне сприяння для їх самоствердження; вдосконалити контакт з учнями, батьками.

У наш час метод проєктів все частіше і частіше розглядають як систему навчання, при якій учні набувають знання і вміння в процесі планування та виконання поступово і послідовно ускладнених практичних завдань – проєктів.

При організації роботи на уроках потрібно надавати велике значення віковим психофізіологічним особливостям дітей молодшого шкільного віку. Тобто теми дитячих проєктів вибирають зі змісту навчальних дисциплін або наближені до них. Важливо, формулювати спільно з учнями навчальні цілі по вивченню прийомів дослідження і проєктування, як загальнонавчальних умінь, так і особистісних. Рационально в процесі роботи над темою використовувати спостереження, екскурсії, роботу з різноманітними текстовими джерелами інформації.

Для продуктивної проєктно-навчальної діяльності молодших школярів необхідна ще й особлива готовність, «зрілість», яка полягає в наступних моментах. По-перше, це сформованість в учнів ряду комунікативних умінь, що лежать в основі ефективних соціально-інтелектуальних взаємодій в процесі навчання, до яких відносяться: вміння запитувати (з'ясувати точки зору інших учнів, робити запит вчителю в ситуації «дефіциту» інформації або способів дій); вміння управляти голосом (говорити чітко, регулюючи гучність голосу в залежності від ситуації, щоб всі чули); вміння висловлювати свою точку зору (зрозуміло для всіх формулювати свою думку, аргументовано її доводити); вміння домовлятися, вибирати в доброзичливій атмосфері найвірніше, раціональне, оригінальне рішення, міркування).

Другим показником готовності молодших школярів до проєктної діяльності виступає розвиток мислення учнів, певна «інтелектуальна зрілість». Перш за все, мається на увазі, сформованість узагальненості розумових дій як інтегративної характеристики, що охоплює: розвиток аналітико-синтетичних дій; сформованість алгоритму порівняльного аналізу; вміння виокремлювати суттєві ознаки; можливість виділяти загальний спосіб дій; перенесення загального способу дій на інші навчальні завдання.

Третій показник готовності молодших школярів до ефективної проєктної діяльності – досвід розгорнутої, змістовної, диференційованої самооцінної та оцінної діяльності, яка сприяє формуванню у дітей наступних необхідних умінь: адекватно оцінювати свою роботу і роботу однокласників; обґрунтовано і доброзичливо оцінювати як результат, так і процес вирішення навчального завдання з акцентом на позитивне; виділяючи недоліки, робити конструктивні побажання, зауваження. Потрібно особливо підкреслити, що формування виділених показників готовності учнів

початкової школи до проєктної діяльності є необхідною умовою для становлення суб'єктивності молодшого школяра в процесі навчання. [2, с. 175]

Друга педагогічна умова – «Стимулювання позитивної мотивації у молодших школярів на кожному етапі проєктної діяльності». Мотивацію визначають як систему мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [5, с. 204]. Це елемент процесу навчання, результатом якого є навчальна діяльність, яка набуває для тих, хто навчається, конкретного змісту.

При цьому формується стійкий інтерес до неї, і зовнішні задані цілі перетворюються у внутрішні потреби особистості. Мотивація навчання – це система зовнішніх спонукань, яка застосовується вчителем у процесі навчання, зумовлює пізнавальну активність учнів і визначає її спрямованість на формування географічних компетенцій школярів. Мотиваційний чинник постає одним з найважливіших аспектів проблеми самостійної роботи учнів початкової школи. У молодшому шкільному віці розумова активність поєднується зі зростаючою самостійністю, відбувається оволодіння самостійними формами навчальної діяльності, способами взаємодій з іншими суб'єктами процесу навчання [7]. У молодших школярів зміцнюються пізнавальні мотиви, інтерес до нових знань. Прагнення до самостійності викликає негативне ставлення до передачі знань у готовому вигляді, використання репродуктивних методів навчальної діяльності.

Головна мета діяльності вчителя полягає у тому, щоб кожен школяр був успішним, усвідомлював власну компетентність, впевненість у своїх здібностях, відчував радість у здоланні труднощів.

Технологія «створення ситуації успіху» є джерелом внутрішніх стимулів особистості до отримання знань, удосконалення, яке продукує енергію для подолання пізнавальних труднощів навчання. Вона включає створення різноманітних видів радості, впровадження прийомів, за допомогою яких здійснюється педагогічний вплив на різні категорії учнів. Ситуація успіху – це цілеспрямований, спеціально організований комплекс умов, що дозволяє учневі досягти значних результатів у діяльності, які супроводжуються позитивними емоційними, психологічними переживаннями [3].

Організація ситуації успіху буде результативною за умови співпраці між вчителем та учнями, що базується на порозумінні та довірі. Співробітництво дозволяє актуалізувати діяльність учнів, створити емоційний підйом, підвищити мотивацію до успіху.

Третя педагогічна умова – «Залучення батьків учнів до участі в роботі над проєктом на засадах педагогіки партнерства». Батьки виступають не тільки як замовники освітніх послуг, але і приймають активну участь у формуванні особистості своєї дитини, тобто, стають додатковим суб'єктом навчально-виховного процесу. Співпрацюючи разом (вчитель - батьки), вони утворюють єдиний механізм, який з потужною силою формує та розвиває майбутню сталу людину, зі своїми поглядами та принципами суспільного життя. Розділяючи цих два суб'єкти за різними цілями чи входячи у конфронтацію між собою, вони втрачають силу потужного механізму будівництва особистості, що інколи

призводить до невиправлених психічних проявів дитини.

Концепція «Нової української школи» передбачає працювати на засадах педагогіки партнерства або співробітництва [4]. Аналіз основних підходів «педагогіки співробітництва» показує, що особливості цієї методики співпадають з основними тенденціями сучасного покоління. Паралельно зі збігом психічних якостей особистості педагогіка співробітництва напряму формує компетентності учнів молодшого шкільного віку. На це вказує ряд ознак, основна з яких, що між вчителем та учнем утворюється рівноправний комунікативний зв'язок. Вчитель для учня молодшого шкільного віку є взірцем в освітньому процесі, дорослою людиною, якій можна довіряти, або яка може захистити дитину. Тобто авторитет педагога є потужною силою, яка пасивно формує перші кроки успішної/(неуспішної) соціалізації самої дитини.

Успішна співпраця приносить задоволення обом сторонам і виступає мотивацією у подальшій взаємодії між суб'єктами. Дослідження вчених у Данському інституті щастя показало, що перше місце в списку чинників, які впливають на індекс щастя самої особистості, лежать базові людські потреби, однак на другому місці – злагоджені соціальні стосунки [2]. Позитивні соціальні відносини між «основним» дорослим в освітньому закладі, які відбуваються протягом значної кількості часу, займають одне із головних місць у формуванні особистості дитини молодшого шкільного віку.

Окремим фактом є те, що такий вид відносин формує модель поведінки не тільки у самої особистості, яка активно приймає участь у комунікації та наслідіє поведінкові аспекти авторитетної особистості в житті дитини, але і в інших учнів, які моделюють поведінку.

Особливої уваги потребують діти молодшого шкільного віку, у яких авторитет батьків займає високе положення, проте й авторитет вчителя виходить на той же рівень, а інколи навіть вище. Отже, необхідною умовою для роботи над проектом, особливо в молодшому шкільному віці, стає також допомога з боку батьків, залученість батьків у роботу, що також відповідає концепції НУШ. Саме родина є первинним осередком всієї сукупності соціальних відносин. Через сімейне виховання закладаються базові навички соціальних взаємовідносин, визначається коло інтересів і потреб, поглядів і ціннісних орієнтацій дитини, способи мислення.

Дослідницька активність школяра вперше починає формуватися в сімейному колі, адже якщо батьки з самого початку знеохочено ставляться до проявів дослідницької активності молодших школярів, природна цікавість, творчий потенціал дитини буде поступово згасати. Партнерство в стосунках між усіма учасниками освітнього процесу є гарантом продуктивної взаємодії та потрібне для блага дитини. Адже коли дитина спостерігає за тим, що батьки беруть участь у роботі вчителя та співпрацюють в одному напрямку з самою дитиною, у неї зростає відчуття власної значущості, формується авторитет вчителя, відчуття власної приналежності до піклувального середовища.

Під час роботи над проектом самої дитини їй може знадобитись допомога в роботі з об'ємом інформації,

технічна підтримка, а також граматичне та стилістичне консультування. Слід зауважити, що за результатами виконання проекту готується публічна презентація результатів виконаної роботи. На цьому етапі батьки можуть допомогти провести останню перевірку перед презентацією, дати поради щодо виступу та провести репетицію, щоб зняти тривожність перед захистом. Після захисту проєкту батьки, розділяючи з дитиною результати роботи, можуть допомогти скоригувати діяльність дітей у наступному проєкті.

Таким чином у ході роботи над проектом батьки консультують, слідкують за виконанням плану та корегують його, вирішують оперативні питання, допомагають з попередньою оцінкою проєкту, беруть участь у підготовці презентації, забезпечують найбільш оптимальний режим роботи та відпочинку. У результаті сумісної підготовки проєктного продукту діти отримують взаєморозуміння, взаємодопомогу, взаємоповагу та поповнюють дефіцит спілкування з дорослими, батьками, що призводить до формування ціннісного ставлення до сім'ї та самого поняття «сім'я».

Дружні стосунки між родиною та школою йдуть на користь усім дітям. Коли батьки активно взаємодіють із вчителем, діти отримують позитивну мотивацію та відчують безпечне освітнє середовище. В обов'язки вчителя входить створити сприятливий психологічний клімат на заняттях. Досягається це насамперед через стиль роботи та поведінку самого вчителя. Метою діяльності вчителя, крім виконання навчальних завдань, є зміцнення впевненості учнів, підтримка позитивної самооцінки та самоповаги. Тільки такий підхід дозволяє учасникам максимально розкрити свої можливості та ефективно працювати. Адже атмосфера комфорту та взаємоповаги сприяє особистісному розвитку та гармонізації психологічного здоров'я.

Наразі в умовах сучасного інформаційного простору відбуваються суттєві зміни в освітній політиці України. Перед навчальними закладами сучасне суспільство ставить нові вимоги щодо виховання і розвитку школярів відповідно до їх потреб і навчальних можливостей. Головним завданням вчителів початкової школи є: гармонійний розвиток учнів, їх неповторності та унікальності, розкриття їх творчості та створення умов для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку. Тому важливим є створення сприятливих педагогічних умов саме для реалізації діяльнісного підходу засобами проєктних технологій.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. №9. С. 1-4.
2. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах [Текст] : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Гуревич Роман Семенович ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. - К., 1998. - 415 л. - л. 370-397.
3. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта. – 2001. – Вип. 1 (січ.-берез.). – С. 73–85.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова

українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934>

5. Павлюк Б. В. Модель формування проектної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Випуск 67 : збірник наукових праць / М-во

освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 200- 205.

6. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С», 2004. С. 15-24.

7. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти [Текст]. Рідна школа. 2011. № 8-9. С. 4–8.

УДК 373.31

Тимченко Алла,
кандидат педагогічних наук, доцент
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Гайдар Ганна
магістрантка спеціальності «Початкова освіта»
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-47-50

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ

Tymchenko Alla,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
Hanna Haidar
Master's student in the specialty "Elementary Education"
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING THE OUTLOOK OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS THROUGH MORNING MEETINGS

Анотація.

В статті висвітлено педагогічні умови формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей: спрямованість ранкових зустрічей на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; стимулювання позитивної мотивації на кожному етапі формування компонентів світогляду молодших школярів; формування суб'єкт-суб'єктних ставлень на основі діалогу (педагогіка співробітництва).

Обґрунтовано, що одним із ключових компонентів Концепції «Нова українська школа» ранкові зустрічі, адже саме вона створює позитивну атмосферу впродовж дня, формує ті цінності й переконання, які необхідні для дитячої спільноти, та генерує світогляд дитини, допомагає вчитися уважно слухати інших та задавати питання по суті, вчитися не перебивати, розв'язувати конфлікти за допомогою слів, пропонувати власні ідеї.

Abstract.

The article highlights the pedagogical conditions for the formation of the worldview of younger schoolchildren by means of morning meetings: the focus of morning meetings on ensuring the constructive interaction of younger schoolchildren; stimulation of positive motivation at each stage of formation of the worldview components of younger schoolchildren; formation of subject-subject attitudes based on dialogue (pedagogy of cooperation).

It is substantiated that one of the key components of the "New Ukrainian School" Concept is the morning meeting, because it creates a positive atmosphere during the day, forms the values and beliefs that are necessary for the children's community, and generates the child's worldview, helps to learn to listen carefully to others and ask questions basically, learn not to interrupt, resolve conflicts with the help of words, offer your own ideas.

Ключові слова: світогляд, молодші школярі, педагогічні умови, ранкові зустрічі, педагогіка партнерства.

Keywords: worldview, younger students, pedagogical conditions, morning meetings, pedagogy of partnership.

У Концепції Нової української школи акцентовано на необхідності формування досвіду взаємодії дитини молодшого шкільного віку з іншими на основі партнерства, набуття певних соціальних звичок, що сприяють подальшому навчанню в школі. Початкова школа є одним з найважливіших факторів формування необхідних компетенцій для життя. У зв'язку з цим, активність соціуму є важливою компетенцією, визначеною «Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя». Освіта змінюється згідно потреб сучасного світу. Для сучасного й майбутнього покоління варто впроваджувати динамічну освітню систему, що тісніше пов'язана з їхнім майбутнім життям, з тими проблемами, які це життя ставить перед людиною [5, с. 19].

Виховання активної дитини в соціумі здійснюється під час спеціально організованого процесу навчання та виховання. Д. Карнегі дійшов висновку, що єдиний шлях вплинути на особистість полягає у створенні умов, за яких вона це самостійно зробить.

А. Алексюк, А. Аюрзан, П. Підкасистий трактують педагогічні умови як чинники, що допомагають у досягненні цілі, при цьому поділяючи їх на:

- зовнішні: позитивні взаємини вчителя й молодшого школяра; місце навчання, клімат, клас тощо; об'єктивність оцінки навчального процесу;

- внутрішні (індивідуальні): індивідуальні властивості молодшого школяра (досвід, навички, уміння, стан здоров'я, особливості характеру) [6].

Педагогічні умови, на думку М. Малькової, є сукупністю різних обставин, що позитивно впливають на досягнення дидактичних цілей [3].

Педагогічні умови, О. Бражнич, розглядає як об'єктивні можливості змісту та методів форм організації в процесі педагогічного процесу, що сприяє успішному досягненню поставлених цілей [6].

У контексті дослідження педагогічні умови вважаємо як суттєвий компонент педагогічного процесу, який включає в себе зміст, методи, організаційні форми виховання, отже, є орієнтованим на внутрішній

світ молодшого школяра. У процесі обґрунтування педагогічних умов, слід враховувати вимоги сучасного суспільства щодо виховання молодшого школяра. На часі є необхідністю створення освітнього середовища яке виконує «роль джерела розвитку особистості» (Л. Виготський).

Формування світогляду молодших школярів організує процес перетворення зовнішньої для індивіда соціальної культури на зміст свідомості людини, її особистісної культури, зокрема соціальної самосвідомості [8]. Молодший школяр приєднується до групи, щоб відчувати «ми», своє «я» поміж «ми», ідентифікувати себе частиною групи, впливати на життя групи та отримувати досвід.

У контексті започаткованого дослідження під терміном «педагогічні умови формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей» розуміємо сукупність внутрішніх і зовнішніх параметрів, які забезпечують ефективність і результативність процесу формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей. Так, до зовнішньої складової педагогічних умов відносимо комплекс форм, методів, прийомів, засобів, а також зміст навчання і середовище, в якому перебувають учні; внутрішньою складовою вважаємо рівень позитивної мотивації, сформованість інтересу, потреб, ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення до себе та людей, які оточують дитину.

Аналіз психолого-педагогічної літератури вивчення стану сформованості світогляду молодших школярів для більш ефективного застосування ранкових зустрічей як засобу формування означеного феномену, повинні бути дотримані наступні педагогічні умови, а саме:

1. *Спрямованість ранкових зустрічей на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів.*

2. *Стимулювання позитивної мотивації на кожному етапі формування компонентів світогляду молодших школярів;*

3. *Формування суб'єкт-суб'єктних ставлень на основі діалогу (педагогіка співробітництва).*

Схарактеризуємо більш детально визначені педагогічні умови формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей.

Перша педагогічна умова – спрямованість ранкових зустрічей на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів. Діти мають змогу приймати участь у різних видах спілкування. Уміння слухати, розмовляти, висловлювати свою думку, обґрунтовувати власну позицію, чути різні думки та зважувати їх, погоджуватися або змінювати переконання є чи не найважливішими навичками успішної людини XXI ст. [7].

Ранкова зустріч дає учням можливість спілкуватися, брати участь у колективних обговореннях, оперувати фактами, дискутувати, а вчителям – скеровувати й розвивати вміння дієвого спілкування. Ранкова зустріч є ідеальним місцем, де діти можуть не боятися висловити свою думку, впевнені, що їх почує кожен, справити враження на оточуючих, розвивати риторичні уміння, вчитися уважно слухати інших та задавати питання по суті, вчитися не перебивати, розв'язувати конфлікти за допомогою слів, пропонувати власні ідеї.

Тож «діти потребують практичного досвіду у висловленні власних думок, кращому пізнанні один одного, визнанні сильних сторін і талантів своїх однолітків» [1, с. 9].).

Також діти мають можливість отримувати нові уміння та навички з соціальної компетентності, поповнювати власний досвід та отримувати нові знання про різні види діяльності, що також сприятиме підвищенню соціальної компетентності у молодших школярів. Таке середовище має бути сприятливим для формування соціальної особистості в особливих умовах проведення ранкових зустрічей.

В. Сухомлинський зазначає: праця та дотримання культури спілкування з людьми неможливе без наукових знань. Пізнання навколишнього середовища є незамінним в стимулюванні думки. Дитина молодшого шкільного віку усвідомлює цінність та важливість своєї пізнавальної діяльності [8, с. 22].

Молодші школярі мають отримувати систематизовані елементарні знання про соціальну компетентність. Нові знання дають змогу оцінювати, спостерігати, робити власні висновки з різних ситуацій та проявляти соціальну компетентність у різних сферах життя. У процесі ознайомлення з соціальною активністю давати не тільки знання, а й розвивати інтерес до пізнавальної активності та практичної діяльності.

«Важливими характеристиками когнітивного критерію світогляду молодших школярів є знання дітьми характеристик прояву таких особистісних якостей, як комунікабельність, рішучість, ініціативність, терплячість, тактовність, відповідальність, товариське взаєморозуміння, здатність до співчуття» [8, с. 89; 227].

На думку Л. Канішевської, завдяки когнітивній складовій індивід засвоює соціальний досвід, що охоплює набуття відомостей про форми суспільного життя та взаємодію людей, про соціальні інститути, соціальні норми й цінності; формування затребуваної сукупності основних соціальних ролей [7]. Завдячуючи когнітивному компоненту визначається ступінь аналітичного розвитку молодшого школяра та творчого підходу до проблем, справ.

Друга педагогічна умова – стимулювання позитивної мотивації на кожному етапі формування компонентів світогляду молодших школярів передбачала формування у молодших школярів позитивного ставлення до присутніх людей, осіб із особливими потребами, представників інших народів; має сформоване бажання, інтерес і позитивні установки до взаємодії та дружби з однолітками; має сформовані мотиви освітньої діяльності та спілкування; позитивно ставиться до залучення його до колективних форм діяльності; усвідомлює важливість формування таких рис характеру, як активність, відкритість, співчутливість, толерантність, самостійність та ін

У Державному стандарті початкової загальної освіти акцентується увага на виховному спрямуванні, яке забезпечує набуття учнями досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу через вибір змісту, особистісно значущого для дітей, його зв'язок з навколишньою дійсністю [4].

В контексті нашої проблеми слід зазначити, що емоційна складова молодшого школяра залежить від

мотивації та впливає на діяльність та поведінку. Сильне емоційне переживання у дитини викликає дисонанс між мотивами та її реальною поведінкою. Емоції впливають на життєві функції учня, допомагаючи у вищій оцінці ситуацій, подій, людей.

Емоції, почуття, мотиви, цінності є складовими емоційно-мотиваційного критерію. Ставлення молодшого школяра до себе, інших, колективу, суспільно-корисної діяльності, соціальних норм та цінностей у суспільстві, чи є він частиною соціуму, чи співпадають його інтереси з суспільними, все це і є проявом емоцій і складовою даного критерію.

Розвиток емоційної сфери молодших школярів залежить від середовища, яке її оточує зокрема, її спілкуванні з дорослими та однолітками. Емоції якими дитина молодшого шкільного віку пов'язана з соціумом є базовими для розвитку соціальної активності. Емоційна та соціальна сфери взаємопов'язані та постійно співдіють.

За дослідженнями В. Закаблук, емоційна сфера молодших школярів характеризується:

1) чутливістю до подій, що відбуваються, а також впливом емоцій на сприймання, уяву, розумову й фізичну діяльність;

2) безпосередністю і відвертістю вираження своїх переживань – радості, суму, сорому, страху, задоволення чи навпаки, незадоволення;

3) готовністю до страху: в процесі навчання дитина переживає страх як очікування чи передчуття певних неприємностей або невдач, як невпевненість у своїх силах, нездатність справитись із тим чи іншим завданням; школяр може відчувати загрозу собі в класі, сім'ї;

4) частою зміною настрою (на загальному фоні життєрадісності, бадьорості, безтурботності), схильністю до короткотривалих і бурхливих афектів;

Цей вік характерний тим, що емоції пов'язані із складнішим соціальним життям дитини, з вираженою соціальною спрямованістю її особистості [3].

І. Кулагіна стверджує що, емоції дітей молодшого шкільного віку обумовлені виникненням такої специфіки переживань, коли дитина тільки починає розуміти, що означає «я радію», «я засмучений», «я добрий», «я злий», тобто у неї формується усвідомлена орієнтація у власних переживаннях. Переживання набувають змісту і, як наслідок, у дитини виникають нові ставлення до себе, що раніше були нереалізовані. Вчена наголошує на тому, що до молодшого шкільного віку переживання дитини перебудовуються, виникає узагальнення почуттів (унаслідок багаторазового повтору певних ситуацій).

У дітей молодшого шкільного віку, які схильні до переживання, роздратування і гніву, переважає високий рівень замкнутості, що досить часто є причиною негараздів у емоційно-соціальній сфері й, відповідно, блокує їх соціально-комунікативний розвиток. У зв'язку з цим, велике значення в житті вихованця належить учителям, батькам.

«Кращий засіб у справі виховання, за В. Сухомлинським, – це дати проявитися в душі дитини будь-якому позитивному почуттю, і залежно від сили цього вияву в душі тоді залишиться певний слід, пам'ять про пережите, що спрямовує волю. Хай діти відчують, якими вони можуть бути чесними, відкритими, благо-

родними, простими, добрими, діяльними. Хай вони запам'ятають хороші порухи своєї душі і стануть вірити собі. Це дуже важливо» [8, с. 148] .

Позитивні емоційні переживання характеризуються соціальною активною дією та корисною адаптацією. Отже, необхідно розкрити причини, що викликають соціальну активність молодших школярів, мотивацію до соціальної діяльності.

Важливим моментом у формуванні світогляду і активності, взаємодії дитини молодшого шкільного віку з соціумом є емоційна віддача, що сприяє вихованню соціальної активності, толерантних взаємин між дітьми, розвитку їхньої емоційної сфери – цілісної системи своєрідних відгуків особистості на оточуючу дійсність та її впливи, де будь-яка, навіть проста, емоційна реакція є не ізольованим актом, а завжди комплексною, цілісною дією [8, с. 360].

Серед усього розмаїття людських емоцій саме почуття радості має величезні виховні потенції, які, на жаль, недостатньо використовуються у традиційному виховному процесі, що безпосередньо відбивається на його результативності. Радість збільшує здатність індивіда пізнати й оцінити світ. Це означає, що щаслива людина набагато більше здатна побачити краси і добра в природі та людському житті. Результатом почуттів є дії. Для зміни вчинків, насамперед потрібно розуміти почуття та керувати ними – зазначає вчений .

Діти молодшого шкільного віку засвоюючи загальноприйняті способи вираження своїх почуттів, формують ставлення до соціальних подій, однокласників, оточуючих до себе; співвідносять почуття з задоволенням власних потреб; розширюють свої можливості, оцінюють свої вчинки та вчинки інших з огляду загальноприйнятих норм та правил. З кожним роком молодші школярі все краще висловлюють свої почуття до рідних, друзів, оточуючих людей та стають більш емоційно вираженими. Отже, емоційне сприйняття є однією з умов формування соціальної активності молодших школярів.

Поширеними мотивами людської активності є інтереси. Інтерес – це стійке, вибіркове, емоційно забарвлене прагнення особистості до життєво важливих об'єктів. Потреби є основою інтересів, які означають сконцентрованість діяльності людини на тому предметі, який здатний задовольнити ту чи іншу потребу. Інтереси виникають на основі потреб, але не зводяться до них. Потреба виражає необхідність, а інтерес завжди пов'язаний з особистою зацікавленістю об'єктом, із прагненням більше його пізнати, опанувати його. Потреби установлювати й підтримувати стосунки з різними соціальними групами й окремими людьми, особливо однолітками, бути активним у дружбі, спілкуванні та навчанні, співчутливим, толерантним у взаємодії з оточенням; рахуватися з бажаннями та інтересами інших людей, установлювати власну позицію. Однак, інтерес до проблеми самостійно приймати деякі рішення, брати на себе відповідальність за їх прийняття часто виникає в людини лише у випадку часткової втрати останнього. Тому доцільно мотивувати дітей до соціальної активності ще з молодшого шкільного віку.

Мотивація є похідним поняттям від мотиву. Мотивація – це система спонувань, які зумовлюють активність організму і виявляють її спрямованість.

Завдання формування у дітей мотивації до активної соціальної діяльності ґрунтується на врахуванні психологічних особливостей і можливостей молодших школярів. Розвиток молодших школярів характеризується інтенсивним розвитком дитячих потреб, які лежать в основі мотивації. Серед них найважливішими є: потреба у спілкуванні, за допомогою якої засвоюється соціальний досвід; потреба в зовнішніх враженнях, через яку формуються пізнавальні здібності; потреба в рухах, що зумовлює оволодіння цілою системою різноманітних навичок і вмінь.

Третя педагогічна умова «Формування суб'єкт-суб'єктних ставлень на основі діалогу (педагогіка співробітництва)» передбачає надання учням можливості для активізації та закріплення життєвих навичок, і важлива роль у цьому належить вчителю. Його здатність до створення позитивних взаємовідносин у класі, має певні складові: позитивні, емпатійні стосунки, толерантність щодо переживань та поведінки. Підтримка, допомога та розуміння молодшого школяра з боку класного керівника та вчителів, вихователів які працюють із здобувачами початкової освіти. Емпатійні відносини будуються на розумінні та відчутті класоводом своїх учнів. Толерантність класного керівника проявляється у здатності неагресивної думки та розуміння особливості поведінки дітей. Ставлення класного керівника до дітей має бути доброзичливим, щирим, відкритим та неформальним у стосунках, не ховаючись за маскою безликості. Особистісний підхід в освітньому процесі щодо формування світогляду молодших школярів має бути оснований на рівноправному діалозі. «У співпраці, – пише Л.С. Виготський, – під керівництвом, з чияєю допомогою дитина завжди може зробити більше й вирішити більш складні завдання, ніж самостійно...» [2]

Дитина молодшого шкільного віку має можливість особистісного розвитку у процесі партнерського діалогу між ним та вчителем. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу доходимо висновку, що найбільш доцільним під час формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей є суб'єкт-суб'єктний стиль педагогічного спілкування з рівноправними психологічними позиціями, толерантністю, щирістю, емпатійними відносинами та діалогом взаємодії.

Вчителі, постійно намагаються і спираються у моральному вихованні учнів молодшої школи, на власні переконання нав'язуючи дітям свої погляди та досвід у нотаціях. Згодом у дітей виробляється імунітет до цих словесних висловлювань і вони вже не мають результативного впливу на вихованців. Тому, на нашу думку, найдієвішим методом формування соціальної компетентності здобувачів початкової є спільне обговорення морально-етичних ситуацій. Основою бесід є матеріали художніх творів, народної творчості та життєвих ситуацій які відбуваються. Спираємося на когнітивно-еволюційний підхід Л. Кольберга та його послідовника М. Блатта.

Американський психолог Л. Кольберг вважав, що розвиток від однієї стадії морального розвитку до наступної, відбувається лише за умови зіп'янення поглядів, які не співпадають з власними і як результат нама-

гання знайти більш вагомі аргументи. М. Блатт розвиваючи ці переконання дійшов висновку: якщо особистості систематично демонструвати моральні судження, які дещо перевищують її стадію морального розвитку, то вона поступово пересвідчиться в їхній справедливості й розумності, завдяки чому перейде на вищий рівень моральних міркувань.

Аналізуючи погляди вчених, доходимо висновку, що найкраще сформувати світогляд молодших школярів можна у колективних обговорюваннях, особистісні цінності формуються у результаті переходу на більш високий рівень тих смислових утворень, які могли й до цього виступати як значущі регулятори діяльності та спілкування суб'єкта, але набувають ціннісного статусу лише під час звернення його особистісних зусиль на свою смислову сферу, на власне Я.

Одним із ключових компонентів Концепції «Нова українська школа» є педагогіка партнерства – педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Виділяють формальне спілкування (зустріч спланована заздалегідь) та неформальне спілкування (коли вчитель не має можливості уважно вислухати і домовляється про зустріч у більш зручний для обох сторін час) [5].

Таким чином, до ефективних педагогічних умов формування світогляду молодших школярів засобами ранкових зустрічей відносимо: спрямованість ранкових зустрічей на забезпечення конструктивної взаємодії молодших школярів; стимулювання позитивної мотивації на кожному етапі формування компонентів світогляду молодших школярів; формування суб'єкт-суб'єктних ставлень на основі діалогу (педагогіка співробітництва).

Список літератури:

1. Водолазька Т. В. Вчителі як творці освітнього середовища Нової української школи. Управління школою. 2019. № 1–3. С. 73–74.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусела. Ірпінь : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Державний стандарт початкової освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303>
5. Концепція Нової української школи URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20seredny a/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20seredny%20a/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf)
6. Крок за кроком до успіху. Ранкові зустрічі у 1–2 класах / упорядник О. В. Стребна, Г. О. Соценко. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 77 (3) с. Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання», вип. 3 (171)
7. Матвієнко О.В. Губарева Д.В. Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку: виховні заходи і батьківські збори Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 112с.
8. Сухомлинський В. О. Як виховувати справжню людину. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Рад. школа, 1976-1977. Т. 2. С. 149-416.

Уста-Азизова Дилноза Ахраровна

канд. пед. наук, доцент

Университет Альфраганус

Узбекистан

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-51-55](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-51-55)

О ТВОРЧЕСТВЕ АЛИШЕРА НАВОИ В ДУХОВНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОМ РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ

Usta-Azyzova Dilnoza Akhrarovna

Ph.D. ped. Sciences, associate professor

Alpharagnus University

Uzbekistan

ABOUT THE WORK OF ALISHER NAVOI IN THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Аннотация.

В статье представлена информация о творчестве великого поэта Алишере Навои. Творчество Алишера Навои является ценностью во все времена, для всех поколений. При глубоком изучении жизни и творчества великого поэта-гуманиста невольно поражаемся тому, как его гений охватывал все сферы общественной жизни, идеологии и культуры. Не так много найдется в истории мировой литературы поэтов, которые столь проникновенно выражали бы радость и печаль человеческой души, суть жизни и добра. Алишера Навои знают как первооткрывателя красот и возможностей родного узбекского языка.

Abstract.

The article presents information about the work of the great poet Alisher Navoi. The creativity of Alisher Navoi is valuable at all times, for all generations. When we deeply study the life and work of the great humanist poet, we are involuntarily amazed at how his genius encompassed all spheres of public life, ideology and culture. There are not so many poets in the history of world literature who would express the joy and sorrow of the human soul, the essence of life and goodness, so movingly. Alisher Navoi is known as the discoverer of the beauty and possibilities of the native Uzbek language.

Ключевые слова: *поэт, Алишер Навои, литература, духовно-нравственное содержание.*

Keywords: *poet, Alisher Navoi, literature, spiritual and moral content.*

О творчестве и заслугах Алишера Навои знают не только на его родине и за рубежом. Особое значение в процессе духовно-нравственного воспитания медиков имеет отбор выдающихся имен и произведений узбекской литературы. Творчество Алишера Навои является ценностью во все времена, для всех поколений. При глубоком изучении жизни и творчества великого поэта-гуманиста невольно поражаемся тому, как его гений охватывал все сферы общественной жизни, идеологии и культуры.

Не так много найдется в истории мировой литературы поэтов, которые столь проникновенно выражали бы радость и печаль человеческой души, суть жизни и добра. Алишера Навои знают как первооткрывателя красот и возможностей родного узбекского языка.

Высокого духовно-нравственного содержания поэзии Алишера Навои с исчерпывающей полнотой была дана первым Президентом нашего государства И.А.Каримовым. «Прежде всего, Алишер Навои – это основа самосознания нашего народа, великая личность, оставившая целую эпоху в истории художественной культуры, это несравненный представитель национальной литературы, гордость нашей науки, воспевающий ее часть и славу на весь мир, непревзойденный мастер слова».

Одной из величайших заслуг Алишера Навои в нашей истории и перед всем человечеством является то, что чувство справедливости он поднял на уровень высшего критерия, к которому должен стремиться

каждый человек, каждый народ, призывал к утверждению справедливости в жизни общества и к защите ее.

Благодаря своему огромному авторитету Алишера Навои возвысился до уровня великого учителя, стал своеобразным гарантом мира и стабильности в своем государстве.

В Самарканде прошёл саммит стран-членов Организации тюркских государств. На нем с речью выступил Президент Шавкат Мирзиёев. «Литература - душа народа, зеркало его духовности. В современном сложном мире необходимо использовать влиятельную силу прозы и поэзии, чтобы проникнуть в сердца людей, вдохновить их на благородные цели. Мы создадим все условия для изучения наследия наших предков, создания великой литературы, достойной нашей славной культуры».

Постановлением Президента Шавката Мирзиёева от 4 февраля 2021 года создан Международный общественный фонд имени Алишера Навои. Данный фонд будет заниматься изучением жизни и наследия поэта, а также популяризацией его произведений, в том числе за рубежом.

Согласно документу, фонд заниматься переводом на иностранные языки произведений Алишера Навои и их изданием, а также помогает литераторам и учёным, которые исследуют наследие поэта. Ежегодно 9 февраля в день рождения Алишера Навои проходят международные конференции и «Навоийские чтения».

Источниками формирования средств фонда определены средства Фонда развития узбекского языка при

Кабинете министров (1 млрд сумов ежегодно), международные гранты и благотворительные пожертвования.

Творческое наследие Алишера Навои воссоздает колоссальную фигуру великого поэта и мыслителя, жившего и творившего в эпоху безграничного господства средневекового мракобесия, деспотизма и фанатизма. Трудным и мучительным был жизненный путь передового человека и великого художника в этих условиях. Взгляды Алишера Навои отражают жестокое бремя в нем тех начал, которые сделали его сыном своего времени, и гуманистических идей, возвышавших его над современниками.

Навои нельзя назвать только поэтом. Он был мудрым политическим деятелем, крупнейшим ученым и меценатом, великим мыслителем, музыкантом, художником. Многогранный талант ставит его в один ряд с мировыми гениями. Его творчество давно уже стало достоянием всего человечества. Большой популярностью пользовался Навои также среди турецких поэтов.

Значение Навои для узбекской литературы определяется тем, что он открыл узбекскому народу широкую возможность строить свою культуру на родном языке. Он был первым узбекским поэтом, чьи творения вошли в мировую литературу.

В XV в. проблема узбекского языка стояла очень остро. Язык фарси, чуждый народу, был господствующим языком: на нем велись государственные дела, писали художественные и научные произведения. Группа передовых людей во главе с Навои вела борьбу за права староузбекского языка и добивалась того, чтобы на нем создавались научные и художественные произведения, чтобы он стал полноправным государственным языком. Это было связано с зарождением национального самосознания у передовых людей эпохи, с их стремлением к усилению политической, культурной и национальной самостоятельности, с их попыткой помочь народным массам приобщиться к культуре и науке.

Свою поэтическую деятельность Навои начал с сочинения лирических стихов. Свои стихи он объединил в четыре сборника (дивана) «Диковины детства», «Редкости юности», «Диковины средних лет», «Полезные советы старости». Названия сборников указывают, в какой период жизни поэта написаны составляющие данный диван стихотворения.

Алишер Навои практически блестяще показал, что узбекский язык имеет полное право на гражданство, на жизнь и на общее признание, что он обладает огромными потенциальными возможностями, словарным богатством, тонкостью, гибкостью, благодаря чему может служить прекрасным средством выражения любой научной и художественной мысли.

В газелях Навои широко использует наследие предшествовавшей ему лирики. Вместе с тем его газели в высшей степени оригинальны и поражают читателя яркими и смелыми сравнениями, необычными в

лирике Востока. Для Алишера Навои характерна изумительная конкретность, осязательность поэтического образа, высокая музыкальность.

В основе лирики Навои – передовые идеи того времени, думы гениального художника о человеке и его правах, о нравственности, о своей эпохе. Его стихи, написанные сочным языком, полны переживаний и лиризма. Этим и определяется исключительный успех поэзии Навои. Его лирика – образец поэтической зрелости.

Таким образом, анализ творчества поэта дает возможность выделить его личностные качества и идеи, заложенные в его произведениях: гуманизм, чувство справедливости, патриотизм, нравственность, образованность и просвещенность, честность, правдивость, великодушие, преклонение перед людьми науки, неприятие тирании и деспотизма, приверженность идеалам любви и дружбы, разносторонность занятий и интересов, трудолюбие, воля, смелость, решительность.

Духовно-нравственные идеи творчества: идеалы справедливости, просвещения и добра, гуманизм, высокая духовность и нравственность, самоотверженный труд, возвышенная любовь, непреходящее значение науки и искусства, идеал правителя государства – мудрость, справедливость, образованность, служение стране и народу, жизнь души, духовный поиск как смысл жизни человека.

Литература:

1. Постановление Президента Республики Узбекистан «О создании международного общественного фонда имени Алишера Навои», от 04.02.2021 года.
2. Каримов И.А. Процветает страна, где почитаются великие предки. Речь на торжественной церемонии, посвященной открытию мемориального комплекса Алишера Навои в городе Навои, 24 августа 2001 г. // За безопасность и мир надо бороться. – Ташкент: Ўзбекистон, 2002. Т.10.
3. Навои А. Стихотворения и поэмы. – Л., 1983. – 920 с.
4. Классическая восточная поэма. Антология. – М.: Высшая школа, 1991. – 798 с.
5. Хамраев Ф.М. Предчувственный Навои // Преподаватель языка и литературы. – Ташкент, 2001. – №3.
6. Уста-Азизова Д.А. Духовно-нравственное воспитание студенческой молодежи. Халк таълими. Илмий-методик журнал. 2005. 3-сон. – С.146-149.
7. Уста-Азизова Д.А. Творчество Алишера Навои в процессе духовно-нравственного воспитания. Личностно-ориентированный подход к современному обучению и воспитанию: Сборник научно-методических статей часть-№11– Ташкент.- 2008.
8. Уста-Азизова Д.А. Духовно-нравственное воспитание студентов-медиков средствами узбекской художественной литературы. Издательство «Фан» АН-РУз, Ташкент, 2009. 119 стр.

Уста-Азизова Дилноза Ахраровна

канд. пед. наук, доцент

Университет Альфраганус

Узбекистан

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-53-55](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-53-55)

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ, ОСОЗНАНИЯ ЗНАЧЕНИЯ МЕНТАЛИТЕТА НА ЛИЧНОСТНОМ УРОВНЕ

Usta-Azyzova Dilnoza Akhbarovna

Ph.D. ped. Sciences, associate professor

Alpharagnus University

Uzbekistan

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION, AWARENESS OF THE MEANING OF MENTALITY AT THE PERSONAL LEVEL

Аннотация.

В статье представлена информация о духовности каждого народа, присущие ей черты. Духовность следует рассматривать как совокупность чувств, понятий, оценок, норм, воззрений, идеалов, установки, имеющие общенациональный характер и их объективизация в художественном, научном, философском творчестве. Сюда же относится религия, традиции и обычаи, национальная воля, гордость и честь, идея, направляющая нацию на достижение определенных целей, а также интеллектуальная, эмоциональная и психологическая атмосфера в обществе.

Abstract.

The article presents information about the spirituality of each nation, its inherent features. Spirituality should be considered as a set of feelings, concepts, assessments, norms, views, ideals, attitudes that have a national character and their objectification in artistic, scientific, philosophical creativity. This includes religion, traditions and customs, national will, pride and honor, an idea that guides the nation to achieve certain goals, as well as the intellectual, emotional and psychological atmosphere in society.

Keywords: spirituality, personality, literature, normativity of spirituality, generalization, analysis of works.

Ключевые слова: духовность, личность, литература, нормативность духовности, обобщение, анализ трудов.

Анализ современных тенденций и проблем развития высшего образования показал, что и отечественная, и зарубежная высшая школа уделяют особое внимание воспитательной стороне содержания образования. Высокие требования предъявляются не только к профессиональной выучке специалиста практически любого профиля, но и к его духовно-нравственному облику, отношению к коллегам, обществу и окружающей среде [4].

Всесторонность проявляется в том, что вне зависимости от каких-либо факторов, духовность выражает:

- взаимодействие общественного бытия и личности через сознание, а также степень единства личности, общества и природы;
- осознание личностью и обществом общественного бытия в качестве объекта своей деятельности;
- определенное поведение и созидательную деятельность личности и общества, их отношение к действительности, творческие планы по воссозданию и изменению этой действительности;
- решительность, свободу и волю личности и общества, необходимые для осуществления этих планов;
- идеологические условия общества на данный момент.

Вместе с тем, духовность каждого народа имеет свои, присущие ей черты, поэтому в этом плане духовность следует рассматривать как совокупность чувств,

понятий, оценок, норм, воззрений, идеалов, установки, имеющие общенациональный характер и их объективизация в художественном, научном, философском творчестве. Сюда же относится религия, традиции и обычаи, национальная воля, гордость и честь, идея, направляющая нацию на достижение определенных целей, а также интеллектуальная, эмоциональная и психологическая атмосфера в обществе.

Нормативная функция духовности заключается в том, что духовность как система относительно общих социальных оценок, норм, установок, идеалов, обычаев, традиций как идеологические отношения между людьми, т.е. как духовная культура и духовная среда, влияет на другие общественные отношения, на поведение, деятельность отдельных индивидов и социальных групп путем ограничения или стимулирования, побуждения.

Нормативное свойство духовности влияет на формирование определенного отношения к предметам и явлениям, общественным связям, то, что согласуется с этими нормами, оценивается положительно, одобряется, по возможности поддерживается и развивается. И наоборот, явления и действия, не согласующиеся с нашей духовностью, осуждаются.

Нормативность духовности не определяется ограничением действий, поступков, сохранением их в рамках существующей морали и закона. Она проявляется

в первую очередь в побуждении к определенной деятельности, к творчеству и созиданию.

Развитая духовность стимулирует творческое обновление жизни, стремление добиваться сбалансированности одновременно в соответствии с общественными потребностями.

Чем развитее духовность, тем многообразнее и эффективнее ее общественные функции, тем выше степень гуманизации отношений между людьми, между человеком и обществом, между человеком и окружающей средой, тем выше и степень свободы, достигнутой обществом в целом.

Обобщение и анализ трудов философов, политологов, ученых-педагогов [3; 6] позволяют выделить в качестве основ духовности следующие величины:

1. Стремление народа Узбекистана к демократии, свободе и осуществлению принципов социальной справедливости.

2. Развитое национальное самосознание, освоение национальных и общечеловеческих культурных ценностей.

3. Систематическое изучение, возрождение и сохранение духовно-нравственного наследия узбекского народа, его связь с интеллектуальным и духовным развитием молодежи.

История узбекского народа органически связана с историей всей Средней Азии, особенно IX-X веков занимает значительное место в развитии науки и культуры всего мира. Именно в этот период жили и обогащали своими научными трудами сокровищницу культуры и науки всего человечества великие мыслители, ученые-энциклопедисты Востока – ал-Бухари, ал-Фергани, ал-Фараби, ат-Турки, Ахмед ал-Хорезми, Ас-Сагунни ал-Устурлаби, ал-Хожанди, ал-Жавхари, ат-Термизи, Беруни, Ибн Сина и мн. др. Культурные достижения Средней Азии в IX-X веках охватывали как чисто светские, так и религиозные проблемы под влиянием ислама. Это обстоятельство имело место и в учениях о нравственном воспитании.

В IX-X веках в Средней Азии появились благоприятные социально-политические и экономические условия для развития культуры, науки, а также для образования и воспитания, которые обеспечили «Ренессанс» Востока.

Место и роль исследуемого наследия ал-Бухари и ал-Фараби в нравственном воспитании современного подрастающего поколения; рекомендации по использованию идей ал-Бухари и ал-Фараби о нравственном воспитании в практике школ и других учебных заведений.

Проанализировав учение ал-Бухари, можно сказать, что на формирование нравственных качеств человека влияют три фактора: вера, богослужение и действие. Фактор – «действие» играет большую роль в определении нравственных качеств у человека. По мнению ал-Бухари, человек именно своими действиями, поступками и качествами может достигать нравственного совершенства или, наоборот, потерять человеческий облик в нравственном плане. В своем учении о нравственном воспитании ал-Бухари отмечает, что определенные положительные действия и качества приведут человека к нравственному совершенству, воздвигая его перед людьми и Богом, отрицательные

качества и недостатки – к нравственному распаду, станут причиной его наказания и страдания. Ал-Бухари соглашается с канонами Корана о том, что человечество происходит от одной пары, а это должно служить поводом для мирной жизни и согласия между всеми народами и нациями. Его учение в большей мере опирается на общечеловеческие духовные ценности в религии ислам. Главный призыв: «Кто не причиняет ни малейшего вреда руками и словами всему, что окружает его, тот является истинным мусульманином». Уважение к родителям, особенно к матерям, заботливость и милосердие к членам семьи, родным и близким, соседям, окружающим его людям, – все это те требования учения ал-Бухари, которые служат своего рода «категорическим императивом» (И.Кант) для воспитания высоконравственных людей: «Путь к раю находится под ногами ваших матерей. Почитание родителей, доброта, милосердие, умеренность, сдержанность, воспитанность, трудолюбие и т.д.»

Все учение ал-Бухари о нравственности создано на идее нравственного совершенства, а нравственное воспитание – на основе контекста таких идей: формирование положительно-нравственных качеств; воспитание по Корану и канонам ислама; на общечеловеческих духовных ценностях; на частных и глобальных общечеловеческих проблемах на честном труде.

«Второй учитель» так называли Абу Насра Мухаммеда ибн Мухаммеда ибн Узлиг ибн Тархан ал-Фараби. Родился в 873 году в г. Фараб на берегу Сырдарьи. Получил начальное образование у себя на Родине, продолжал учиться в разных культурных центрах Арабского халифата. Известен как ученый-энциклопедист. Трудно найти отрасль науки, которой он бы не увлекался. Знал более 70 иностранных языков. Основатель науки обществоведения на Востоке. Он первым дал определение слову «воспитание». Его произведения «Взгляды жителей города добродетелей», «Трактат о достижении счастья», «Трактат о воспитании», «Трактат о частях науки мудрости» посвящены проблеме нравственного воспитания личности. В настоящее время, в разных странах мира имеются более 160 произведений Абу Наср ал-Фараби.

Энциклопедический дар, универсальное образование и интерес к проблеме нравственности у ал-Бухари и ал-Фараби не случайность, а востребованность эпохой.

Идеи, взгляды и учения о нравственном воспитании ал-Бухари и ал-Фараби нашли свое продолжение в произведениях таких мыслителей, как Абу Райхан Беруний, Ибн Сина, Ибн Рушд, Бахманяр, Низами, Саъди, Джами, Навои, Бедил, Икбал, Ахмад Даниш и др. Нравственные их взгляды влияли и на суфийское учение, что можно заметить в учениях этого направления (Нажмиддин Кубра, Фариддин Аттар, Бахауддин Накшбанд, Ахмад Яссавий, Джалалиддин Руми, Азизиддин Насафий и др.) [2].

Таким образом, менталитет является выражением единства и целостности таких национальных духовно-нравственных ценностей, как этнонациональное соперничество, общность судьбы и идеалов, единый язык, символика, обрядность и т.д.

Новые возможности духовно-нравственного развития науки, осознания значения менталитета на государственном, социальном и личностном уровне способствует все более частому обращению к понятиям «культурное возрождение науки», «национальный менталитет», «общее духовно-культурное пространство». При этом необходимой «составной частью» духовности и духовно-нравственного воспитания является бесценное наследие выдающихся предков узбекского народа.

В процессе духовно-нравственного воспитания студентов следует обращать внимание на суры, ориентирующие человека на такие нравственные идеалы, как покаяние, милосердие, человечность, честность, вера, помощь людям, терпимость, доброжелательность и взаимное уважение во взаимоотношениях, роль женщины и др. Также немаловажное значение имеют правовые ценности, обеспечивающие следование следующим принципам:

- равноправие всех граждан, их ответственность перед обществом;
- семья как ядро общества;
- недопустимость произвола и тирании;
- всенародное решение политических и социальных вопросов.

Таким образом, теоретическая и практическая разработка процесса духовно-нравственного воспитания

студентов в вузе должна опираться на сущностные характеристики духовности.

Литература.

1. Аннамуратова С.К., Уста-Азизова Д.А. Роль узбекской художественной литературы в духовно-нравственном воспитании студентов. Личностно-ориентированный подход к современному обучению и воспитанию: Сборник научно-методических статей 11 частях-№4.- Ташкент. 2007.- С.28-32.
2. Насиров К.Ж. Идеи мыслителей Средней Азии IX-X веков о нравственном воспитании (на примере произведений ал-Бухари и ал-Фараби): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Ташкент, 2000. – 20 с.
3. Отамурастов С., Роматов Ж., Хусанов С. Маънавият асослари маърузалар матни. – Ташкент, 2000.
4. Руденко В.Н. Культурологические основания целостности содержания высшего образования// Педагогика. – М., 2004. - № 1. – С.45.
5. Уста-Азизова Д.А. Особенности и принципы педагогических условий влияния литературных произведений на духовно-нравственное воспитание студентов. Личностно-ориентированный подход к современному обучению и воспитанию: Сборник научно-методических статей 11 частях. – Ташкент. 2007. С.156-160.
6. Эркаев А. Духовность – энергия независимости. – Ташкент: Маънавият, 2001. – С. 149.

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 811.611.1

*Аскеров Азхар Аскер оглы**Доктор философии по филологии, доцент
Гянджинский государственный университет
Гянджа, Азербайджан*DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-56-57](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-56-57)

РОЛЬ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО МЕТОДА В ОСВОЕНИИ РУССКОЙ ФОНЕТИКИ

*Askerov Azhdar Asker ogly**Doctor of philosophy in philology, associate professor
Ganja State University
Ganja, Azerbaijan*

THE ROLE OF THE COMPARATIVE METHOD IN THE DEVELOPMENT OF RUSSIAN PHONETICS

Аннотация.

Сопоставительный метод как один из вспомогательных методов в обучении русскому языку помогает освоить довольно сложную фонетику русского языка. В целом в преподавании фонетики существуют следующие методики.

Артикуляционная методика - изучает процессы образования и артикуляции звука русского языка. В данном разделе рассматривается перемещение и соприкосновение артикуляционных органов при произнесении звука.

Акустическая фонетика - изучает особенности звуков русского языка в сфере их воздействия на слуховое восприятие. В этом разделе рассматриваются спектр, частота, мощность и длительность звука.

Аудиторная фонетика - изучает слуховое восприятие речи и способность различать звуки русского языка. В этом разделе исследуются фонематические алломорфы, фонологические процессы и дифференциация звука.

Просодическая фонетика - изучает свойства и особенности интонации, темпа, ритма и пауз русского языка. В этом разделе рассматриваются исходные и пониженные тоны, акцентуация и интонационные составляющие.

Abstract.

Comparative method as one of the auxiliary methods in teaching the Russian language helps to master the rather complex phonetics of the Russian language. In general, there are the following methods in teaching phonetics.

Articulation technique - studies the processes of formation and articulation of the contact of articulation organs when pronouncing a sound.

Acoustic phonetics - studies the peculiarities of the sounds of the Russian language in the sphere of their impact on auditory perception. This section discusses the spectrum, frequency, power, and duration of sound.

Classroom phonetics - studies auditory perception of speech and the ability to distinguish sounds of the Russian language. This section explores phonemic allomorphs, phonological processes, and sound differentiation.

Russian Prosodic phonetics - studies the properties and features of intonation, tempo, rhythm and pauses of the Russian language. This section discusses the initial and lowered tones, accentuation and intonation components.

Ключевые слова: *сопоставительный метод, различия фонетического строя, ударение, трудности восприятия*

Keywords: *comparative method, differences in phonetic structure, stress, perception difficulties*

Фонетика русского языка имеет большое значение для произношения и понимания речи, а также для изучения и описания контекстуальной структуры языка. Эта наука предназначена для разработки методики обучения произношению и изучению иностранных языков[1,18].

Русский язык имеет богатую систему звуковых единиц, включающую 10 гласных букв, которые дают 6 гласных звуков, а так же 21 согласная, которая представляется мягкими и твёрдыми вариантами некоторых звуков. В азербайджанском языке существует 10 гласных звуков, из них а, о, у, э, ы, и, и соответствуют русским (ударным) а, о, у, э, ы, и, лишь с той разницей, что русский «Э», по сравнению с азербайджанским является более открытым, а звук «Ы» в русском языке в зависимости от ударения может быть как открытым

так и закрытым, а в азербайджанском языке он всегда закрытый.

Фонетические структуры этих двух языков также основаны на использовании некоторого количества звуков и сопутствующих звуков. Например, в русском языке много двух- и трехсогласных сочетаний, таких как «ст», «стр», «тр» и т.д. В азербайджанском языке таких сочетаний согласных звуков меньше, а вместо этого более распространены однозвучные согласные звуки.

Также следует отметить, что фоновая структура языка связана с его фонологией, т.е. взаимосвязь языка и упорядоченность звука. Фонологические системы русского и азербайджанского языков имеют свои особенности и могут проявляться в использовании звуковых категорий и их комбинаций.

Сопоставительная методика, направленная на структуру русского и азербайджанского языка заключается в рассмотрении и изучении языков и сходств их произношения, а так же оказании помощи в проведении более точного произношения и сохранении особенностей присущих каждому из них.

При изучении фонетики русского языка многие студенты могут затрудняться четко, произносить некоторые звуки, что связано с рядом фонетических различий. Среди них, можно выделить следующие:

Отсутствие аналогичных звуков. В русском языке есть звуки, которых нет в азербайджанском языке, такие как твердый и мягкий знаки, звуки [щ], [ц] и т.д. Это может вызывать затруднения при их воспроизводстве.

Неправильное ударение. В русском языке ударение играет решающую роль в словесном образовании и смысле слова. Азербайджанский язык имеет постоянную систему ударений, поэтому студенты могут ошибаться в установленных ударениях в русских словах.

Отсутствие уверенности в звуковых комбинациях. Русский язык содержит звуковые сигналы, которые вздымаются в дыхательных путях. Это может быть сложно для студентов, у которых нет опыта произношения таких звуков. Но, надо учитывать, что ближайшей задачей фонетики лингвисты считают не восстановление звуковых систем праязыков, но изучение характера звуков данного языка, условий и законов их изменения и исчезновения и условий появления новых звуков. При переходе на другой язык говорящий допускает закономерные отклонения в произношении чуждых звуков, что связано с различиями в артикуляционных базах различных языков[3,15]

Употребление интонации. Интонация играет решающую роль в русском языке и может изменять значение слов и фраз. В отличие от межсинтагменных границ, границы между словами внутри синтагмы в русском языке не маркированы при помощи каких-либо звуковых средств. Так, фразы Та марка упала. и Там арка упала. в естественной русской речи произносятся одинаково и имеют одинаковую слоговую структуру (та-ма-рка-у-па-ла), т. е. являются омонимичными. Хотя факультативно в особых ситуациях общения возможно произнесение этих фраз с разделением на слова. Это возможно потому, что границы между словами в речевом потоке можно определить, только опираясь на смысл[2,10]. Азербайджанский язык имеет другую систему интонаций, поэтому у студентов могут возникнуть проблемы с правильным пониманием значения текста.

Запоминание правил произношения. Русский язык содержит правила произношения, которые можно изменить и применить. Однако для слушающих студентов может быть сложно запомнить все эти правила и применить их в речи.

Для достижения результата студентам рекомендуется активное общение на русском языке, изучение общих правил и использование специальных лексических материалов, которые помогают менять навыки

произношения и интонации. Регулярные тренировки и практика также помогают преодолеть эти трудности.

Таким образом, для лучшего понимания и освоения фонетического строя русского языка можно как дополнительный метод применять сопоставительный метод для закрепления пройденного материала или его объяснения.

Основные шаги при использовании сопоставительного метода при изучении русского языка для студентов это-

Изучение алфавита и звуков русского языка: изучение всех звуков русского языка, их произношения и письменного представления.

Сопоставление звуков русского языка со звуками азербайджанского языка: сравнение звуков двух языков и определение похожих звуков, которые имеются и в русском, и в азербайджанском языках.

Упражнения на произношение: практика произношения русских звуков с использованием аудиоматериалов, записей носителей языка или под руководством носителя русского языка.

Транскрипция русских слов на азербайджанский: перевод русских слов на азербайджанский язык с помощью фонетической транскрипции. Это поможет студентам понять правила и особенности произношения русских слов.

Практика восприятия на слух: слушание русской речи, текстов, аудиозаписей и повторение их с целью улучшения слухового восприятия русского языка.

Упражнения на русскую фонетику: выполнение специальных упражнений, направленных на развитие правильной артикуляции русских звуков.

Работа над произношением: корректировка и улучшение произношения русских слов и фраз под руководством преподавателя или носителя русского языка.

Практика разговорной речи: активное использование русского языка в разговорных ситуациях, что поможет закрепить изученные фонетические правила.

Эти шаги помогут азербайджанским студентам освоить фонетику русского языка и достичь правильного произношения.

Список использованной литературы

1. СБ. Князев, С.К.Пожарицкая. **СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК ФОНЕТИКА, ОРФОЭПИЯ, ГРАФИКА И ОРФОГРАФИЯ**. Учебное пособие для вузов. Москва Гаудеамус Академический Проект.2011

2. М. Б. Попов **ФОНЕТИКА СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА** Учебник для высших учебных заведений Российской Федерации.Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета 2014

3. М. Ю. Беляева.**ФОНЕТИКА**. Краснодар Экоинвест 2019

4. Л.А.Камалова. **ФОНЕТИКА**. Полный конспект лекций .Казань-2014

5. Т.Н. Пермякова. **РУССКИЙ ЯЗЫК. ФОНЕТИКА ДЛЯ ЖУРНАЛИСТОВ**.Новосибирск.2017

ECONOMIC SCIENCES

Malyzhenkov P.V.

*Ph.D. Associate Professor,
National Research University
Higher School of Economics,
Nizhni Novgorod, Russia*

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-58-59](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-58-59)

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE CONCEPT OF DIGITAL TWIN APPLICATION

Abstract.

Initially, the concept of a digital twin was developed as the modeling of a specific real product in a virtual space with the aim of planning its manufacturing process or testing certain properties and characteristics that are impossible or too costly to test in reality. Nowadays, a tendency to create new definitions has diluted the concept and unique understanding of the digital twin, complicating modern research processes and the implementation of digital twins concept in business management. The aim of the present article is to verify the depth and the impact of this problem onto management quality.

Keywords: *enabling technologies, Industry 4.0, digital twin.*

1. Introduction

In the first study mentioning the digital twin, Michael Grieves considered the digital twin of a product in the context of supporting the production of that product within the enterprise. Conceptually, he characterized the digital twin as a system comprising three parts: the physical product in the real environment, the virtual product in a virtual environment, and a set of connections for exchanging data and information between the physical and virtual versions of the product [3].

In their subsequent scientific work in 2017, Grieves and Vickers provide a more precise definition of the digital twin: "A digital twin is a set of virtual information structures that fully describe potential or actual physical manufactured products from micro to macro levels" [4]. As evident from this definition, in the early stages of digital twin research, only product twins with detailed modeling of their physical properties were considered. In subsequent scientific works, with the development of Internet of Things technologies, cyber-physical systems, and other concepts, the notion of the digital twin expanded to encompass its use in modeling processes, specific parts of enterprises, and other entities and systems.

However, there is a tendency that the excessive creation of new definitions has diluted the concept and understanding of the digital twin, complicating modern research processes and the implementation of digital twins concept in business management.

2. Review of sources

To investigate the differences in definitions of the digital twin based on information from scientific sources, the following data on the concepts of the digital twin proposed by various authors was obtained. Digital twin was defined as:

- an ensemble of adaptive models that simulate the behavior of a physical system within a virtual environment, receiving real-time data to update in parallel with the lifecycle of this system. The digital twin replicates the physical system to predict faults and opportunities for

changes, aiming to prescribe real-time actions for optimizing or mitigating unforeseen events through monitoring and assessing the operational profile of the system [7];

- digital representation of the relevant physical object [2];

- representation of an active unique product, which can be a tangible device, object, machine, service, intangible asset, or a system comprising the product and its associated services [6];

- virtual dynamic representation of a physical system, connected to it throughout its lifecycle for bidirectional data exchange [9];

- virtual representation of a physical artifact that encompasses a bidirectional flow of data between virtual and digital representations. It offers solutions for data operations such as simulation, optimization, and monitoring [10];

- a live model of a system or physical asset that can continuously adapt to operational changes based on collected real-time data and information, in order to forecast the future of its corresponding physical twin [5];

- virtual representation of a physical system and its associated environment and processes, which is updated through the transfer of information between the physical and virtual systems [11].

The authors of the [11] aim to analyze existing definitions of the digital twin and associated terminology to form a new comprehensive definition of the digital twin. Additionally, they distinguish the concept of the digital twin from other systems (digital model, simulation model, surrogate models, etc.) by highlighting key differences: the digital twin differs from other digital models in that it creates a virtual representation of only one instance of a physical system, the information from which is used to regularly update the state of the virtual representation.

In another scientific paper [8] the authors define the concept of the digital twin by delineating two groups of components and four qualities of the digital twin. They also summarize existing problems and gaps in research and implementations of digital twins in enterprises, providing

three examples of deployment. Furthermore, the authors conclude that with all components and characteristics in place, any physical entity, including both a product and its lifecycle, can have a digital twin.

In another significant review study [7] the authors propose their own definition of the digital twin aimed at encompassing the concept: “A digital twin is a set of adaptive models that simulate the behavior of a physical system in a virtual system, receiving real-time data to update in parallel with the lifecycle of this system. The digital twin replicates the physical system to predict faults and opportunities for changes, aiming to prescribe real-time actions for optimizing or mitigating unforeseen events through monitoring and evaluating the operational profile of the system”. This definition broadly and clearly describes the capabilities of the digital twin, although it might pose challenges in interpretation for application across various business domains

3. Industry 4.0 and digital twins

Industry 4.0 is founded on the use of digital representation of information across all management levels and types and represents a new level of production organization and value chain management throughout the product lifecycle [12]. The development of Industry 4.0 is based also on the digital twins technology developing and implementing .

For instance, NASA provides the following definition of the digital twin technology: “An integrated multi-physics, multi-scale probabilistic simulation of a transport or system that uses the best available physical models, sensor updates, flight history, etc., to mirror the life cycle of the twin” [1].

The International Council on Systems Engineering, in its Systems Engineering Book of Knowledge (SEBoK) standard, also mentions the concept of a digital twin and provides the following definition: “A digital twin is a high-fidelity model of a system that can be used to simulate the real system” [13].

Based on the examined scientific sources, it's evident that currently, the three main components initially stated are used as the primary components of the digital twin. However, authors' opinions differ when these parts are further detailed or additional components are introduced.

4. Conclusions

From the multitude of existing definitions of the digital twin in the industry, it is apparent that there is still no consolidated understanding or definition for this technology at present. Variations and disagreements exist among the definitions found in various publications and standards. Upon examining identified definitions of the digital twin,

it becomes evident that almost all of them fundamentally describe the presence of three obligatory parts within the digital twin: a real/physical object, its virtual model, and a mechanism for two-way information exchange between them.

References:

1. Glaessgen E.H., Stargel D.S., The Digital Twin Paradigm for Future NASA and U. S. Air Force Vehicles // 53rd Structures, Structural Dynamics, and Materials Conference. – 2012.
2. Greif T., Stein N., Flath C.M. Peeking into the void: Digital twins for construction site logistics // Computers in Industry, n. 121, 2020.
3. Grieves M. Digital twin: manufacturing excellence through virtual factory replication // White paper, 2014.
4. Grieves M., Vickers J. Digital twin: Mitigating unpredictable, undesirable emergent behavior in complex systems // Transdisciplinary perspectives on complex systems: New findings and approaches. 2017.
5. Melesse T.Y., Di Pasquale V., Riemma S. Digital twin models in industrial operations: A systematic literature review // Procedia Manufacturing, n. 42, 2020.
6. Purcell W., Neubauer T. Digital Twins in Agriculture: A State-of-the-art review // Smart Agricultural Technology, 2022.
7. Semeraro C. et al. Digital twin paradigm: A systematic literature review // Computers in Industry, n. 130, 2021.
8. Sharma A. et al. Digital twins: State of the art theory and practice, challenges, and open research questions // Journal of Industrial Information Integration, n. 30, 2022.
9. Trauer J. et al. What is a digital twin?—definitions and insights from an industrial case study in technical product development // Proceedings of the Design Society: DESIGN Conference. – Cambridge University Press, n.1, 2020.
10. Van Der Valk H. et al. Supply Chains in the Era of Digital Twins – A Review // Procedia Computer Science. N. 204, 2022.
11. Van Der Horn E., Mahadevan S. Digital Twin: Generalization, characterization and implementation // Decision support systems, n. 145, 2021.
12. Zheng, T., Ardolino, M., Bacchetti, A. and Perona, M. The applications of Industry 4.0 technologies in manufacturing context: a systematic literature review, International Journal of Production Research, vol. 59, 2021.
13. Guide to the Systems Engineering Body of Knowledge (SEBoK); <https://sebokwiki.org>

УДК: 631.16

Мошкун К.В.,

магістр

Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Чухліб А. В.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики та економічного аналізу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ**Moshkun K.V.,**

magister,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Chukhlib A. V.

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Analysis, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

ANALYTICAL ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF STOCKS USE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**Анотація.**

Висвітлено теоретико – методичні та прикладні аспекти аналізу ефективності використання запасів підприємств аграрного сектору. Розкрито особливості застосування економіко-математичних методів і моделей оптимізації запасів, прогнозування ефективності використання запасів, що є підґрунтям для розробки стратегії ефективного управління запасами підприємств.

Abstract.

The article highlights the theoretical, methodological and applied aspects of the analyzing the efficiency of stocks use of agricultural enterprises. The features of application of economic and mathematical methods and models of inventory optimization, forecasting the efficiency of inventory use are revealed, which is the basis for developing a strategy for effective management of enterprise inventories.

Ключові слова: аналіз, запаси, оцінка, ефективність, управління, стратегія.

Keywords: analysis, stocks, evaluation, efficiency, management, strategy.

Запаси підприємства являють собою один із найбільш важливих елементів активів, займають особливе місце в структурі майна та мають вагомий частку в структурі всіх витрат діяльності підприємств аграрної сфери. Основна властивість запасів полягає в тому, що вони відносяться до оборотних активів підприємства, отже здатні перетворюватися на грошові кошти протягом звітного періоду (одного року/ одного операційного циклу).

Методичний інструментарій аналізу запасів має важливе практичне значення, оскільки ефективність функціонування аграрних підприємств залежить від оптимального забезпечення запасами, їх ефективного використання тощо. Аналіз запасів дозволяє виявити зміни ефективності їх використання в динаміці, вплив основних чинників на зміну сукупних витрат, резерви зниження матеріаломісткості продукції, обґрунтувати стратегію розвитку підприємства.

Важливим елементом у процесі аналізу запасів є питання його інформаційного забезпечення. Для надійності, достовірності й ефективності цього процесу необхідно забезпечити:

- достатньо високий рівень надійності інформації;
- повну інформацію за змістом, обсягом та структурою;
- встановлення незалежності каналів надходження інформації, що становить комерційну таємницю;

- можливість порівняння інформації про виробничі запаси у часі за кількісними й якісними показниками;

- своєчасність надходження інформації, яка стосується виробничих запасів та високу ефективність її опрацювання.

Для проведення комплексного аналізу запасів, визначення впливу факторів на їх стан та ефективність використання, застосовуються різні способи та методи економіко-статистичного аналізу.

Аналітична оцінка обсягу і структури запасів здійснюється за допомогою горизонтального і вертикального аналізу. Горизонтальний аналіз дає можливість проаналізувати зміну обсягу запасів у динаміці, виявити тенденцію їх надходжень. Вертикальний аналіз використовується для визначення структури запасів, оцінки впливу чинників, що призвели до відповідних змін.

Для аналітичної оцінки забезпеченості підприємств аграрного сектору матеріальними ресурсами обчислюють коефіцієнт забезпеченості, який визначають як співвідношення фактичного надходження матеріалів до потреби в них, з врахуванням фактичних залишків у незавершеному виробництві.

Оцінки оборотності виробничих запасів здійснюється ще показниками

- коефіцієнт оборотності, який відображає

кількість оборотів за період:

$$K_{об} = \frac{ЧД_{pn}}{ВЗ} \quad (1)$$

де ВЗ – середньорічна вартість виробничих запасів;

ЧД_{рп} – чистий дохід від реалізації продукції.

- коефіцієнт закріплення - зворотний до коефіцієнта оборотності:

$$K_{об} = \frac{\Phi_{вз}}{ЧД} \quad (2)$$

- показник тривалості одного обороту (днів):

$$T = \frac{ВЗ \times Д}{ЧД_{pn}}, \quad (3)$$

де Д – дні досліджуваного періоду.

- коефіцієнт обіговості, який показує, скільки разів здійснювалися поповнення запасів, у середньому, протягом досліджуваного періоду:

$$K_{об} = \frac{С}{ВЗ}, \quad (4)$$

де С – собівартість реалізованої продукції;

Прискорення або уповільнення швидкості обороту запасів сприяє вивільненню або додатковому залученню коштів у оборот:

$$\Delta ШОЗ = K_з \times ЧД_{pn}, \quad (5)$$

де $K_з$ – коефіцієнт закріплення;

ЧД_{рп} – чистий дохід від реалізації продукції.

Якщо величина показника додатна, це свідчить про потребу додаткового залучення коштів, якщо від'ємна – вказує на вивільнення коштів.

Для оцінки ефективності використання запасів доцільно обчислити систему показників:

- прибуток на 1 грн. матеріальних витрат, який визначається відношенням прибутку від основної діяльності до матеріальних витрат;

- матеріаловіддача – показує вихід продукції з однієї гривні спожитих матеріальних ресурсів;

- матеріаломісткість – обернений показником до матеріаловіддачі, який відображає скільки матеріальних ресурсів припадає на 1 грн. виробленої продукції.

- коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягів валового виробництва та матеріальних витрат, що визначають як відношення індексу виробництва валової продукції до індексу матеріальних витрат. Цей коефіцієнт відображає динаміку матеріаловіддачі у відносних одиницях виміру, дає змогу виявити чинники її підвищення.

- питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, яка характеризує рівень матеріальних витрат на 1 грн. собівартості продукції.

Прогностична оцінка показників ефективності використання запасів здійснюється за методом екстраполяції тренду. Сутність методу полягає у тому, що за статистичними даними динамічного ряду виявляється основна тенденція зміни показників ефективності використання запасів. При цьому необхідно дотримуватися емпіричного правила, відповідно до якого період

прогнозування не повинен перевищувати третьої частини довжини бази прогнозу.

Застосування методу екстраполяції тренду можливе за умов:

- у часовому ряді існує статистично значуща тенденція;

- досліджуваний процес є інерційним, тобто закономірності, що існували в минулому, зберігатимуться й у майбутньому;

- чинники, які визначають розвиток процесу, залишаються незмінними.

Прогнозування здійснюється на підставі побудованої трендової лінійної/ нелінійної моделі. Поряд з екстраполяцією динамічних рядів можна застосовувати вагові методи прогнозування, а саме, метод згладжування за експонентою та метод гармонічних ваг.

Впровадження раціонально організованої системи управління запасами підприємства дає змогу здійснити точкову та інтервальну оцінку прогнозу розмірів споживання запасів, визначення обсягів максимального та оптимального рівня запасів, періоду часу між замовленнями, враховуючи можливість затримки у поставці.

Для ефективного управління запасами, прийняття обґрунтованих рішень щодо оптимальної стратегії управління запасами, необхідно використати оптимізаційне моделювання управління запасами.

Застосування моделі оптимального розміру замовлення за умови, що замовлення буде отримано миттєво, полягає у визначенні розміру запасів, за якого необхідно робити наступне замовлення. Побудована модель надає можливість визначити оптимальний розмір замовлення, період часу між замовленнями, точку відновлення запасів та витрати на управління. Модель виробництва оптимальної партії запасів дає можливість визначити розмір партії виробництва запасів, при якому загальні витрати, що пов'язані із витратами на підготовчо-заготівельні операції, на переналадження приладів і устаткування, зберігання запасу за період планування були б мінімальними.

Завдяки визначенню оптимальних обсягів запасів та періодичності їх поповнення, можливим стає процес оптимізації запасів на підприємстві, який сприяє мінімізації витрат, пов'язаних з формуванням, обслуговуванням і зберіганням запасів.

Таким чином, комплексне застосування економіко-математичних методів і моделей управління запасами дає змогу визначити оптимальний розмір запасів, раціональний обсяг замовлення, точку відновлення запасів, інтервал часу між замовленнями, розробити стратегію ефективного управління запасами на підприємстві. Вивільнення оборотних коштів призведе до підвищення ефективності використання запасів.

Список літератури:

1. Довга Т. А. Роль та місце аналізу виробничих запасів в системі управління ресурсним потенціалом підприємства. Молодий вчений. № 5 (20). Ч.1. 2015. С. 130–134.
2. Мошкун К.В., Чухліб А.В. Аналітичний інструментарій управління запасами. Current challenges, trends and transformations: зб.тез доп. XII міжнар. наук.-практ. конференції, 13-16 грудня 2022 р., Бостон, США. С. 117-119.

JURISPRUDENCE

Вольтобрісов А. В.,

*Здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Моїсєнко Д. М.

доцент кафедри ЦПД

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.*

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-62-65](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-62-65)

ВІДНОВЛЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ВТРАЧЕНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙНИ, ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Voltobrisov A. V.,

*Graduate of higher education of the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Moiseyenko D. M.

associate professor of the CPD department

*Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, PhD in Laws*

RESTORATION OF COURT PROCEEDINGS LOST AS A CONSEQUENCE OF THE WAR, ACCORDING TO THE CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

Анотація.

На сьогодні, ця наукова стаття зосереджується на темі відновлення судових проваджень в Україні, які були перервані або припинені внаслідок військових дій. Вона розглядає теоретичні аспекти цивільного процесуального права України, а також аналізує законодавчі зміни, внесені у зв'язку з військовим станом. Стаття охоплює практичне застосування відповідних норм через вивчення судової практики та прикладів відновлення судових проваджень після війни. Також у ній розкриваються основні проблеми та виклики, з якими стикається українська судова система у цьому контексті, і пропонуються потенційні шляхи їх розв'язання. Стаття надає рекомендації для подальшого удосконалення судової практики та законодавства з метою ефективного відновлення судових проваджень в Україні, враховуючи унікальні виклики, що виникли через військові дії.

Abstract.

Nowadays, this scientific article focuses on the topic of the resumption of court proceedings in Ukraine, which were interrupted or stopped due to military actions. It considers the theoretical aspects of the civil procedural law of Ukraine, and also analyzes the legislative changes made in connection with the martial law. The article covers the practical application of relevant norms through the study of judicial practice and examples of resumption of judicial proceedings after the war. It also reveals the main problems and challenges faced by the Ukrainian judicial system in this context, and suggests potential ways to solve them. The article provides recommendations for further improvement of judicial practice and legislation in order to more effectively restore judicial proceedings in Ukraine, taking into account the unique challenges that arose due to military actions.

Ключові слова: Відновлення судових проваджень, Цивільне процесуальне право України, Військовий стан, Законодавчі зміни, Правові виклики, Адаптація правосуддя, Війна в Україні, Правові реформи, Доступ до правосуддя, Електронний суд

Keywords: Resumption of court proceedings, Civil procedural law of Ukraine, Martial law, Legislative changes, Judicial practice, Legal challenges, Adaptation of justice, War in Ukraine, Legal reforms, Access to justice, Electronic court

Мета статті «Відновлення судового провадження, втраченого внаслідок війни, за цивільним процесуальним законодавством України» полягає у дослідженні та аналізі чинного цивільного процесуального законодавства України у контексті його здатності адресувати питання відновлення судових процесів, які були перервані або затримані внаслідок воєнних дій. Дослідники прагнуть оцінити наявні правові механізми та розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства для забезпечення ефективного відновлення судочинства в умовах та після війни, з акцентом на забезпечення

правосуддя, доступу до суду та захисту прав громадян, які потерпіли від воєнних конфліктів.

Виклад основного матеріалу.

На початку 2022 року, а саме 24 лютого в Україні введено воєнний стан, бо керівництвом РФ в умовах триваючого міжнародного збройного конфлікту в порушення положень ст. 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 року, ст. 23 Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі від 1907 року, Загальної декларації про права людини 1948 року було сплановано та розв'язано агресивну війну та воєнний конфлікт проти України [1]. В

умовах воєнного стану, який був запроваджений в Україні у відповідь на агресію сусідньої держави, цивільний процес набуває особливої актуальності та вимагає адаптації до нових умов функціонування.

Тема відновлення судових проваджень, втрачених внаслідок війни, має величезне значення у контексті триваючих військових подій в Україні. Військовий конфлікт та подальша війна, призвела до значних змін у функціонуванні української судової системи, включаючи переривання та затримки у судових провадженнях. Ці виклики ставлять перед правовою системою завдання адаптувати існуючі процедури та розробити нові механізми, здатні забезпечити справедливий розгляд справ у нових умовах.

Аналізуючи законодавство можна зрозуміти, що в Цивільному процесуальному кодексі України (далі ЦПКУ) було сформовано детальну процедуру щодо відновлення втраченого судового провадження. Щодо цього в ЦПКУ є розділ Х «Відновлення втраченого судового провадження» статті 488 – 495 [2]. Перед тим як сформувати основну процедуру щодо відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі, треба розглянути основну проблематику цього питання та назвати основні поняття.

Судове провадження у цивільному праві та процесі – це сукупність процесуальних дій та рішень, вчинених судом та учасниками процесу, спрямованих на розгляд та вирішення цивільної справи. Це включає різноманітні правовідносини, які можуть виникати з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших відносинах [3].

Втрата судового провадження - це повна або часткова втрата цивільної справи, якій присвоєно певний порядковий номер та заведено статистичну картку та у якій має місце відображення усіх процесуальних дій та актів в рамках такого провадження. При цьому з урахуванням статті 488 ЦПК України відновлені можуть бути як всі, так і частина документів (окремий документ) конкретної цивільної справи позовного, наказного чи окремого провадження, яке було закінчене ухваленням рішення або постановленням ухвали про його закриття [4].

Поновлення провадження: юридичний процес, який дозволяє відновити судове провадження після його переривання або зупинення.

У березні 2022 року Рада суддів України випустила рекомендації для судів про роботу під час воєнного стану. Вони радять відкладати судові справи, окрім тих, які потребують невідкладного розгляду, та враховувати, що багато учасників судового процесу можуть бути зайняті у критичній інфраструктурі, залучені до військових чи оборонних структур, або не можуть прийти в суд через загрозу для життя. Справи, які не вважаються невідкладними, мають розглядатися лише за наявності письмової згоди всіх учасників. Процесуальні кодекси України не містять спеціальних норм для судочинства в умовах воєнного стану, тому судді адаптують чинне законодавство до нових обставин [5].

Отже, процедура відновлення втраченого провадження починається з подання заяви про відновлення. У цій заяві учасник судового процесу (позивач, відпо-

відач, третя особа тощо) вказує причини, через які судове провадження було втрачено, наприклад через військові дії або інші непереборні обставини. Заява подається до суду, який розглядав справу або має юрисдикцію для її розгляду. Після подання заяви суд розглядає її та ухвалює рішення про відновлення судового провадження або про відмову у відновленні. Розглянемо детальніше основну процедуру відновлення втраченого судового провадження: 1) подання заяви про відновлення провадження: учасник судового процесу (позивач, відповідач, третя особа тощо) подає до суду заяву про відновлення втраченого судового провадження. Заява повинна містити обґрунтування потреби у відновленні та докази того, що провадження було втрачено через надзвичайні обставини, такі як військові дії або окупація. 2) Докази втрати можливості участі у процесі: заявник повинен надати докази того, що він не мав можливості взяти участь у судовому процесі через обставини, пов'язані з військовими діями або окупацією. 3) Розгляд заяви судом: суд розглядає заяву та обставини справи. Це може включати аналіз доказів, наданих заявником, та перевірку обставин, які призвели до втрати провадження. 4) Ухвалення рішення про відновлення провадження: отже якщо суд вважає, що заява обґрунтована, він ухвалює рішення про відновлення судового провадження. У рішенні вказуються подальші кроки для відновлення справи. 5) Продовження судового процесу: після відновлення провадження справа продовжується за загальними правилами судового процесу. Суд визначає дату нового засідання та інформує учасників процесу. 7) Забезпечення доступу до справедливого судочинства: щоб процес відновлення провадження був справедливим та відкритим, забезпечуючи всім учасникам рівний доступ до правосуддя. Ми можемо зрозуміти, що ця процедура відіграє важливу роль у забезпеченні правосуддя та захисті прав учасників судового процесу в умовах військового конфлікту та окупації.

Правова система держави піддається надзвичайним випробуванням, актуальні питання відновлення втраченого судового провадження набуває особливої актуальності.

Наведемо приклад с судової справи № 115187925 від 20.11.2023 по справі 425/3224/21 що відбувся в Павлоградському міськрайонному суду Дніпропетровської області, цей приклад яскраво демонструє, як суди адаптуються до нових викликів, забезпечуючи захист прав та інтересів учасників судового процесу. Аналіз цього випадку з практики Павлоградського міськрайонного суду допоможе зрозуміти, яким чином здійснюється відновлення судових документів в умовах, що диктуються військовими діями, та як правові механізми ЦПК України застосовуються для відновлення справедливості та правового порядку. Ключові аспекти відновлення втраченого судового провадження в цьому випадку: 1) Заява про відновлення: "Акцент-Банк" подав заяву про відновлення втрачених документів справи, окрім самого судового рішення. 2) Процесуальні рішення: початкова ухвала суду про повернення заяви була скасована апеляційним судом, що дозволило продовжити розгляд справи. 3) Територіальна підсудність: Верховний суд змінив територіальну підсудність справ з Рубіжанського міського суду на

Павлоградський міськрайонний суд. 4) Відновлення документів: Павлоградський міськрайонний суд відновив втрачене судове провадження, зокрема позовну заяву та відповідні додатки які містились в провадженні. 5) Нормативно-правове регулювання: дії суду були застосовані на ст. ст. 488, 489 та 494 ЦПК України, які регламентують порядок відновлення втрачених судових проваджень [7].

Зрозумівши основні поняття та приклади з судової практики, треба зрозуміти саме на яких основних та додаткових підставах втрачається судове провадження. За словами доктора юридичних наук Короеда С.О., під втратою судового провадження розуміють втрату (загублення, викрадення, знищення) заведеної судом цивільної справи (частини матеріалів справи або всієї справи із судового провадження), якій присвоєно певний порядковий номер та заведено статистичну картку та у якій має місце відображення усього ходу цивільного процесу, усі процесуальні акти, які супроводжували такий процес, включаючи ухвалені рішення чи ухвалу суду [11]. Під відновленням втраченого судового провадження у цивільному процесі розуміється завершений, універсальний та безальтернативний процесуально-забезпечувальний засіб, що спрямований на вирішення поточних процесуальних питань цивільного судочинства щодо незмінного поновлення змісту матеріалів цивільної справи закінченого провадження під час доведеності факту їх повної або часткової відсутності в розпорядженні суду з метою охорони (тобто захисту) суб'єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі та/або правопорядку і режиму законності у сфері цивільного судочинства [10, с. 4]. Поновлення втраченого судового провадження заміною загублених оригіналів документів у справі або саму справу [8, с. 1011]. Отже на основі на основі наданої тематики роботи Короеда С.О. можна виділити ключові підстави для втрати судового провадження, які, ймовірно, включають зміну територіальної підсудності судових справ у зв'язку з введенням воєнного стану, а також неможливість доступу до судових документів через зміну контролю над територією; переривання судових процесів унаслідок воєнних дій. Ці підстави підкреслюють складнощі у забезпеченні неперервності правосуддя у періоди воєнних конфліктів та вимагають адаптації правової системи до цих умов [11].

Аналізуючи наукові дослідження в темі цивільного процесу в умовах війни, Моїсеєнко Д. М. вказує: «Ще за часів пандемії хвороби COVID-19 було прийнято відповідні зміни до законодавства, які дозволяють учасникам брати участь у судовому засіданні дистанційно за допомогою засобів відео-конференц зв'язку (EasyCon тощо), а окремі процесуальні дії (подання, отримання процесуальних документів, ознайомлення з матеріалами справи) можуть вчинятись через систему «Електронний суд». Однак, на цей час не у всіх регіонах України належним чином працює електронний зв'язок, а велика кількість судів не під'єднана до «Електронного суду». Додатково слід зазначити, що чинне законодавство дистанційно вчиняти окремі процесуальні дії, однак не передбачає процедури відправлення судочинства дистанційно в цілому» [6].

Згідно з цим зараз можна виокремити таку проблему так, як програма «Електронний суд» в Україні – це ініціатива, спрямована на цифровізацію та діджиталізацію судової системи. Ця програма включає в себе електронні сервіси, які дозволяють здійснювати судове провадження онлайн, включаючи подання документів, отримання повідомлень від суду, доступ до судових рішень, та інші процедури. Основна мета цього проекту – підвищити ефективність, доступність та прозорість судочинства.

Базуючись на цій платформі буде розумно вважати, що процедура відновлення втраченого провадження може бути цифровізована за допомогою платформи «Електронного суду», слід визначити такі переваги: 1) зручність та доступність: електронний суд дозволяє учасникам процесу подавати документи та отримувати інформацію дистанційно, що особливо важливо у воєнний час, коли фізичний доступ до судових установ може бути ускладнений. 2) Швидкість процесу: цифровізація може спростити та прискорити процес відновлення судових проваджень. 3) Архівація та збереження документації: електронні системи дозволяють ефективніше зберігати документи та інформацію, що може бути критично важливим у випадку фізичного пошкодження або втрати документів.

Висновок. Агресія, розв'язана РФ проти України на початку 2022 року, внесла значні корективи у функціонування всіх аспектів життя української держави, включаючи судову систему. Введення воєнного стану як відповіді на цю агресію вимагає адаптації цивільного процесу до нових реалій воєнного часу, що особливо актуально для відновлення втрачених судових проваджень. ЦПК України надає чіткий механізм для такого відновлення, зокрема через розділ X, статті 488–495, який передбачає відновлення документів справи, що є критичним для забезпечення правосуддя. Електронний суд, як інноваційний інструмент, може стати ключовим у цифровізації процесу відновлення, пропонуючи зручність та ефективність навіть в надзвичайних умовах.

Список використаних джерел / references:

1. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №64/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Науково-практичний коментар до ст. 130 ЦПКУ. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK003477>
4. Зуєва О.А., Тихий П.В. Поняття і порядок відновлення втраченого провадження в господарському судочинстві. Правова позиція, № 2 (17), 2016. С. 98-104
5. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voenogo-stanu>

6. Моїсеєнко Д. М. Цивільне судочинство : доступ в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Серія ПРАВО, № 71. С. 366–369.

7. Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 20.11.2023 р. у справі № 425/3224/21. URL: <https://opendata-bot.ua/court/115187925-70fe842b086b583103e26b65a13abf94>

8. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1352 с.

9. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]; [за ред. С. Я. Фурси]. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. 848 с.

10. Лейба Є. В. Відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.

11. Короед С. Проблема відновлення втраченого незакінченого судового провадження в цивільній справі при зміні територіальної підсудності в умовах воєнного стану. Цивілістика. 2022. С. 63–68. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/10.pdf

Пеленський С. В.,

Здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС

Моїсеєнко Д. М.

Доцент кафедри ЦПД Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС, к. ю. н.

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-32191-66-68](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-66-68)

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Pelensky S. V.,

A recipient of higher education at the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education of the

Ukrainian Academy of Sciences

Moiseyenko D. M.

Associate Professor of the CPD Department of the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Edu-

cation of the Moscow State University, PhD in Laws

LEGAL PROTECTION OF CIVIL RIGHTS DURING MILITARY CONFLICT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Анотація.

У статті визначено, що правовий захист громадянських прав під час військового конфлікту в Україні стає актуальною проблемою в контексті сучасних реалій. Стаття висвітлює перспективи удосконалення системи правового захисту громадян в умовах військового конфлікту. Пропонуються конкретні заходи та рекомендації щодо усунення існуючих недоліків та зміцнення захисту прав громадян. Висновки статті вказують на необхідність подальших досліджень та розвитку стратегій для забезпечення прав і свобод громадян в умовах вільського конфлікту.

Abstract.

The article determines that the legal protection of civil rights during the military conflict in Ukraine becomes an urgent problem in the context of modern realities. The article highlights the prospects for improving the system of legal protection of citizens in the conditions of a military conflict. Specific measures and recommendations are proposed to eliminate existing shortcomings and strengthen the protection of citizens' rights. The conclusions of the article indicate the need for further research and development of strategies to ensure the rights and freedoms of citizens in the conditions of a military conflict.

Ключові слова: *правовий захист, громадянські права, військовий конфлікт, Україна, правова система, міжнародне гуманітарне право.*

Keywords: *legal protection, civil rights, military conflict, Ukraine, legal system, international humanitarian law.*

Постановка проблеми. З 24 лютого 2022 року збройні сили Російської Федерації породжують низку серйозних проблем, що стосуються забезпечення громадянських прав. Йдеться про порушення прав на життя, свободу, освіту та інші важливі елементи, що мають бути забезпечені. Питання правового захисту та механізмів мінімізації шкоди суспільству в умовах воєнного стану залишається актуальним та потребує особливої уваги.

Військовий конфлікт породжує велику кількість правових питань та проблем, пов'язаних із забезпеченням громадянських прав. Тому вкрай важливо розуміти і досліджувати сучасні складності, з якими стикається українська правова система, визначаючи ефективні шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації акцентують увагу на таких питаннях, як актуальність захисту громадянських прав під час військових дій, дотримання міжнародних гуманітарних стандартів та відповідність законодавства до сучасних викликів війни. Варто наголосити на наукових працях таких авторів, як Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б., Бойко О., Мороз Д. та багатьох інших.

Метою даної статті є детальний аналіз сучасного стану правового захисту громадянських прав в умовах

військового конфлікту в Україні, виявлення ключових викликів та можливостей. Дослідження спрямоване на визначення шляхів вдосконалення захисту прав громадян під час воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. 24 лютого 2022 року збройні сили Російської Федерації здійснили повномасштабне вторгнення на територію України, що стало продовженням та ескалацією міжнародного збройного конфлікту, який триває між Росією та Україною з 2014 року. Внаслідок нового посиленого нападу, окрім раніше окупованих регіонів Криму та частин Донецької й Луганської областей, Росії вдалося окупувати також і інші території України, зокрема частини Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської областей і деякі населені пункти Донецької та Луганської областей, які раніше не було окуповано. Під час бойових дій збройні сили України звільнили Київську, Чернігівську, Сумську, Миколаївську, частину Херсонської та майже всю Харківську область; інші території досі перебувають під окупацією РФ [2].

Військова агресія зі сторони РФ, що розгорнулася на території України, поставила низку серйозних завдань, разом з цим військовий конфлікт супроводжується різноманітними порушеннями прав людини

щоденно. Проте, незважаючи на всю складність сучасної дійсності, права людини підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [4].

Під час надзвичайних ситуацій, таких як збройні конфлікти, захист громадянських, політичних, еко-номічних, соціальних і культурних прав має вирішальне значення [7, с. 5-6]. Збройні конфлікти часто призводять до невідповідності стандартам міжнародного гуманітарного права та порушень основних прав людини. Забезпечення захисту від таких порушень є найважливішим завданням.

Згідно чинного законодавства України, а саме Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, МГП (право збройних конфліктів) є системою міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначають відповідальність за порушення цих норм [5]. Відповідно, ми вважаємо важливим зазначити, що принцип екстериторіальної юрисдикції відіграє важливу роль у визначенні відповідальності держав за порушення прав людини за межами їх територій. Тому Росія понесе відповідальність за порушення громадянських прав її представниками на території України [2].

За вчинення воєнних злочинів, як і у разі вчинення будь-якого іншого правопорушення, має наставати відповідальність. Так, Статутом Міжнародного військового трибуналу виокремлено міжнародні злочини, що відносяться до воєнних – це порушення законів і звичаїв ведення війни. До цих злочинів належать убивства, катування цивільного населення окупованих територій, убивства і катування військовополонених або осіб, що знаходяться в морі, убивство заручників, пограбування. За вчинення таких дій відповідальність несуть як держава, винна в його здійсненні, так і посадові особи цієї держави, що брали участь у злочинних діяннях [1, с. 41].

Стаття 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначає, що «нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню». Катування цивільних осіб на окупованих територіях, здійснюване російськими загарбниками та окупаційними адміністраціями, представляє собою серйозне порушення прав людини та грубе порушення міжнародного гуманітарного права [2]. Це являє собою невід'ємну частину стратегії тиску та психологічного впливу на місцеве населення.

Міжнародним організаціям слід активно звертати увагу на це питання та вимагати негайного припинення катувань на окупованих територіях. Важливо надавати гуманітарну допомогу постраждалим, забезпечуючи їм доступ до психологічної підтримки, медичної та правової допомоги. Адже катування – це не тільки порушення конкретних прав людини, а й загроза всьому

світовому порядку та основоположним принципам гуманітарного права. Міжнародна спільнота повинна докладати всі можливі зусилля для припинення цього жахливого явища та притягнення винних до відповідальності.

Міжнародна підтримка громадян, чії права порушуються, має сприяти розслідуванню та притягненню винних до відповідальності. Висновуючи, міжнародна співпраця та гуманітарна допомога мають важливу роль у забезпеченні життєвих потреб населення під час конфліктів. Ефективні механізми координації і розподілу допомоги необхідні для максимального впливу.

Крім того, ігнорування того факту, що громадянські права систематично порушуються, наразі може створювати підґрунтя для подальших конфліктів. Відповідно подальші дії держави повинні бути націлені на вирішення кореневих причин порушення громадянських прав під час воєнного стану в Україні.

Варто наголосити на тому, що військовий конфлікт викликав різкі зміни в усвідомленні громадянами їхнього права на приватність. З одного боку, зростає увага до захисту особистих пристроїв, конфіденційності кореспонденції та ідентичності, що свідчить про важливість цих аспектів. Водночас правовий режим воєнного стану передбачає можливість обмежень і для приватності, що є необхідним для ідентифікації окупаційних військ РФ, полегшення укладення правочинів, спрощення доступу до документів тощо. Так, Верховна Рада України прийняла зміни до Кримінального кодексу України, розширивши можливості для правоохоронців щодо доступу до девайсів, а також до великого обсягу персональних даних громадян [6]. Зміни до Кримінального кодексу України, які поглибили можливості відносно доступу до персональних даних, вказують на важливі зміни в правовому середовищі, пов'язані з військовим конфліктом.

Окрім того, під час воєнного стану особливої актуальності набуває питання приватності військовополонених, адже неодноразово поставало питання їх неправомірного висвітлення у медіа. З'явилося й багато державних ініціатив, які передбачають обробку персональних даних – зокрема, це пов'язане з розширенням функціонала державних додатків (як-от "Дія") [6]. Проте збільшення функціоналу державних додатків, зокрема "Дія", може встановити нові стандарти обробки персональних даних, вимагаючи аналізу та детальної оцінки впливу на конфіденційність людей. Таким чином, воєнний стан створює нові виклики для захисту приватного життя громадян і вимагає продуманого підходу до балансу між правами та обов'язками в умовах сьогодення.

Наявність ефективних механізмів є необхідною умовою для забезпечення гідного життя та збереження основних прав людей під час кризових ситуацій. Переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури, викликані збройним конфліктом, часто істотно підбивають можливість доступу до освіти, роботи, охорони здоров'я або інших послуг, необхідних для підтримки гідного рівня життя та отримання засобів до існування. Регіональні відмінності вказують на більш серйозні проблеми, що пов'язані з руйнуванням інфраструктури у північному і південно-східному

макрорегіонах України [3, с. 26]. Разом з тим система освіти швидко відновилася, і онлайн-навчання стало нормою, але існують проблеми в застосуванні цього підходу в різних регіонах. Доступ до медичних послуг відновився, проте застосування негативних стратегій адаптації до труднощів може впливати на якість послуг.

Варто зазначити, що жертви серед цивільного населення та рівень вразливості є важливими чинниками в оцінці впливу конфлікту на населення. Домогосподарства, що залишилися на територіях, що безпосередньо постраждали від конфлікту, переживають погіршення умов життя. Це вказує на демографічні зміни та вплив конфлікту на різні верстви населення [3, с. 26]. Відповідно збройна агресія Російської Федерації суттєво негативно вплинула на інфраструктуру, тим самим обмеживши права громадян. Врахування цих аспектів є важливим для подальшої розробки стратегій відновлення порушених прав та підтримки постраждалого населення.

Висновки. Сучасна ситуація в Україні гостро висвітлює проблему правового захисту громадянських прав під час військового конфлікту. Збройні конфлікти порушують не тільки основні принципи гуманітарного права, але й загрожують основам прав людини та стабільності суспільства.

Захист прав та свобод під час надзвичайної ситуації, як військовий конфлікт є необхідністю, що вимагає відповідального та ефективного втручання. Забезпечення діючого захисту може сприяти не лише відновленню стабільності, але і попередженню подальших порушень прав людини. Правовий захист громадянських прав є невід'ємною складовою, дієві механізми захисту мають першочергове значення.

Забезпечення повного захисту громадянських прав під час військового конфлікту є викликом, який вимагає інтегрованих стратегій, включаючи захист всіх елементів громадянських прав та багатьох інших складових. Відповідно гуманітарна та правозахисна діяльність має бути спрямована на гарантування гідного життя для населення та уникнення подальших порушень прав людини в умовах військового конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Бахасєва А. С., Мороз Д. В. Щодо порушень норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. Харків, 2022. С. 41.

2. Огляд порушень прав людини, вчинених Російською Федерацією на окупованих територіях України за березень 2023 року (на підставі відкритих джерел). СХІД-SOS – Всебічна допомога постраждалим від збройного конфлікту і ВПО, сприяння демократичним трансформаціям та затвердженню цінностей прав людини в Україні. URL: <https://vostok-sos.org/oglyad-porushen-prav-lyudyny-vchynenyh-rosijskoyu-federacziyeyu-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-za-berezen-2023-roku-na-pidstavi-vidkrytyh-dzherel>.

3. Оцінка впливу війни на людей. Україна : United Nations Development Programme, 2023. 136 с. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjS0Y_4sbyCAxV-_7sIHV66CX8QFnoECA4QAQ&url=https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf&usg=AOvVaw2ewju6ZSoXUOIRL-zOM_sEM&opi=89978449.

4. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. Юридична клініка НІОУ ім. Ярослава Мудрого Безоплатна правова допомога. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>.

5. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 23.03.2017 р. № 164 : станом на 31 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

6. Рекомендації громадських організацій щодо обмежень прав людини у воєнний час - Центр демократії та верховенства права - URL: <https://cedem.org.ua/library/prava-lyudyny-u-voyennyi-chas/>.

7. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни : Звіт про оцінку потреб. Рада Європи, 2022. 61 с.

Твердохліб Я. В.,

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Моїсеєнко Д. М.

доцент кафедри ЦПД

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-69-73](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-69-73)

СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Tverdokhlib Ya. V.,

recipient of higher education at the Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Moiseyenko D. M.

associate professor of the CPD department

Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, PhD in Laws

SUMMONS AND NOTICES IN CIVIL PROCEDURE: PANDEMIC AND MARTIAL STATUS PECULIARITIES

Анотація.

У статті проаналізовано поняття повідомлення учасників справ, вручення судових повісток (викликів та повідомлень), досліджено особливості повідомлень, які з'явилися під час COVID-19 та в умовах воєнного стану. Встановлено, що праву учасника бути належно повідомленим кореспондує його обов'язок виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки, а також виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом. За результатами аналізу чинного законодавства та найновішої судової практики резюмовано, що в умовах воєнного стану суди можуть застосовувати всі передбачені законом способи комунікації з учасниками справи.

Abstract.

The article analyzes the concept of notification of parties to cases, service of court summonses (summonses and notices), clarified the peculiarities of notifications that appeared during the COVID-19 and under martial law conditions. It was established that the participant's right to be properly informed corresponds to his obligation to perform procedural actions within the time limits established by law or court, as well as to perform other procedural duties determined by law or court. According to the results of the analysis of the current legislation and the latest judicial practice, it is summarized that in the conditions of martial law, the courts can use all the methods of communication with the participants of the case provided by the law.

Ключові слова: цивільна справа, судові провадження, учасник справи, повідомлення, виклик, судова повістка, воєнний стан, COVID-19.

Keywords: civil case, court proceedings, notification, summons, subpoena, martial law, COVID-19.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього обвинувачення. Ця конструкція охоплює широкий спектр процесуальних принципів, засобів і гарантій, які розвиваються з огляду на динамічність практики ЄСПЛ. Серед них варто виокремити питання належного інформування учасників судового процесу як необхідної умови реалізації у цивільному, та й не тільки, судочинстві засад гласності, відкритості, диспозитивності, змагальності та рівності сторін.

Сучасний суспільний розвиток та геополітична ситуація в Україні змушують шукати нові альтернативи перетворення пострадянської держави на високо-

розвинений управлінський феномен. У цій системі верховенство права має проявлятися як європейська структура, в якій кожен структурний елемент управління базується на загально визнаних прогресивних принципах. Забезпечення такого переходу має стати головним фактором політичного розвитку України. У найтрагічніші моменти нашої історії, у часи важких випробувань по-особливому звучать положення Основного Закону України, які визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Територія України в межах існуючого кордону як цілісна і недоторкана і гарантує гарантії прав і свобод людини, верховенство права та поділ влади.

В умовах війни Україна має відстоювати не лише територіальну цілісність, а й демократичні цінності, серед яких провідне місце посідає право на справедливий суд.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. У більшості наукових

праць, які так чи інакше акцентують увагу на питаннях виклику та повідомленні учасників цивільного процесу, інститут судового виклику та повідомлення розглядається в контексті його процесуальних наслідків. У будь-якому разі інститут судових повісток у цивільному судочинстві відзначається яскравим прикладним характером. Окремі питання інформаційно-технічного й організаційно-правового характеру досліджуються в наукових працях таких учених, як І.Л. Бачило, О.О. Денисова, А.Ю. Каламайко, Н.І. Логінова, М.М. Пархоменко, В.О. Смірнова, О.Г. Трофименко, М.Я. Швець та інші.

Метою наукової статті є охарактеризувати судові виклики та повідомлення в цивільному процесі під час пандемії та воєнного стану.

Завданням дослідження є розкрити особливості повідомлення учасників цивільних справ під час пандемії та воєнного стану; визначити проблеми та перспективи повідомлення учасників цивільних справ в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Повідомлення учасників про процесуальні дії, вчинені в межах провадження щодо цивільної справи, – це одна з найважливіших гарантій реалізації права особи на судовий захист і забезпечення рівності учасників судового процесу. Так, на стадії відкриття судового провадження в аспекті поінформованості щодо наявності правового спору позивач знаходиться у більш виграшному становищі порівняно з відповідачем, адже саме позивач є ініціатором спору, в той час як відповідач за певних умов, які від нього можуть і не залежати, не має жодної здогадки про те, що він став учасником судового розгляду. Відповідно до ст. 128 ЦПК України судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик. Судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями [1, с. 165–166].

Судовий виклик – це письмова офіційна вимога суду, що адресується учасникам справи та надається під розписку із вказівкою про дату, час вчинення процесуальної дії та про обов'язковість їх явки.

Судові повідомлення це письмове інформування судом осіб участь яких в судових засіданнях не є обов'язковою про час і місце розгляду справи. До таких осіб як правило відносяться сторони, оскільки питання їх явки в судове засідання розглядається на основі їх диспозитивних начал, а тому такі повідомлення не носять для них обов'язковості. Разом з тим неповідомлення сторін, третіх осіб їх представників про час і місце розгляду справи є грубим порушенням їх процесуальних прав, оскільки в такому разі такі особи не мають можливості належним чином захистити в суді свої права, свободи та інтереси. В той же час, якщо сторони належним чином повідомлені про час і місце розгляду справи, але в судове засідання не з'явилися, причин своєї неявки суду не повідомили, то в такому разі вони беруть ризик щодо негативних процесуальних наслідків на себе. Так в разі повторної неявки в судове засідання позивача та не направлення заяви до суду про розгляд справи в його відсутність суд відповідно до ст. 223 ЦПК України залишає заяву позивача без розгляду постановляючи про це ухвалу [2]. В разі неявки в судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений про час і місце розгляду

справи і від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності чи причини неявки визнані судом неповажними, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних доказів, якщо позивач не заперечує проти цього (ч. 1 ст. 224 ЦПК України). З урахуванням даних обставин можна сказати, що інститут судових викликів і повідомлень є процесуальним інструментом який застосовується судом відповідно до кожної справи з метою організації судових процесів та оперативності розгляду судових справ.

Обов'язок суду повідомити учасників справи про місце, дату і час судового засідання є реалізацією однієї з основних засад (принципів) цивільного судочинства – відкритості судового процесу. Невиконання (неналежне виконання) судом цього обов'язку призводить до порушення не лише права учасника справи бути повідомленим про місце, дату і час судового засідання, але й основних засад (принципів) цивільного судочинства. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов'язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу цією підставою. Такого висновку у постанові від 18.04.2022 дійшов ВС у складі Об'єднаної палати КС у межах судової справи № 522/18010/18 (провадження № 61-13667сво21) [9].

Але вже декілька років Україна живе спочатку в умовах Covid-19, а потім в умовах правового режиму воєнного стану, які вплинули на всі правовідносини та інституції в державі. Зазнала впливу і судова система та процеси здійснення судочинства, яка запровадила дистанційний формат роботи.

Тема запровадження можливості дистанційного правосуддя досягла піку популярності у лютому та березні 2020 року, коли весь світ хвилювався через Covid-19 та виклики, пов'язані з його поширенням. Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які дали можливість учасникам процесу брати участь у судових засіданнях, тим самим реалізуючи своє право на справедливий суд дистанційно.

Державна судова адміністрація, у свою чергу, зробила порядок проведення відеоконференцій під час судового засідання за участю сторін поза приміщенням суду. Тому для забезпечення проведення судових засідань у режимі відеоконференцз'язку планувалося використовувати систему EasyCon або інші засоби, доступні суду та учасникам процесу.

Поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та запровадження карантинних обмежень постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 не призвело до означало зупинку в роботі юстиції, але, навпаки, стало рушійною силою для нових технологій у цивільному процесі.

Якщо до початку пандемії в Цивільному процесуальному кодексі України участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції була можлива лише з іншого суду, територіально ближчого до учасника процесу, то у зв'язку із запровадженням карантину 02.04.2020 року статтю 212 ЦПК України доповнено частиною 4, якою

запроваджено реальну можливість участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів [2].

З 13 квітня 2020 року можливим є використання EasyCon або інших засобів, доступних суду та учасникам процесу, для забезпечення проведення судових засідань у режимі відеоконференції [4, с. 219].

Щоб здійснювати відеодзвінки за допомогою EasyCon, необхідно:

- зареєструватися на порталі EasyCon електронною поштою або за допомогою електронного цифрового підпису для підтвердження своєї особи;

- подати до суду заяву про явку в судове засідання в режимі відеоконференції не пізніше як за 5 днів до засідання;

При цьому відповідальність за ризики, пов'язані з технічною неможливістю участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, перериванням зв'язку тощо, несе сторона провадження, яка подала відповідне клопотання.

Такий механізм проведення судових засідань у дистанційному форматі без присутності учасника процесу безпосередньо в залі судового засідання допоміг суттєво нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте практика показує, що навіть у такий спосіб умови воєнного стану перешкоджають реалізації права особи на розгляд її справи судом [3, с. 83].

Повномасштабне російське вторгнення на територію України та введення воєнного стану внесли свої корективи в роботу судів. Що стосується судових повідомлень, слід звернути увагу на те, що враховуючи нестабільну ситуацію на всій території України, відправка судових повісток поштою деякими судами тимчасово припинена. Водночас, про дату та час судового засідання можна дізнатись в особистому кабінеті в системі «Електронний суд» або безпосередньо на сайті відповідного суду. В теперішніх умовах багато людей були вимушені покинути свій дім, не повідомивши з очевидних причин суд про зміну місця свого проживання. Це, в свою чергу, призвело до ситуації, коли суд або учасник справи направляє документи іншому учаснику справи на відому поштову адресу. Учасник справи, який тимчасово проживає в іншій місцевості, в такому випадку не має змоги отримувати відповідні документи. Як було зазначено вище, система «Електронний суд» надає широкий спектр можливостей для учасників справи як подавати документи, так і знайомитись з наявними у матеріалах справи, отримувати інформацію про хід розгляду справи тощо [7].

Розгляд проблеми доступу до правосуддя та отримання повісток у цивільному процесі став особливо актуальним в умовах активних бойових дій, оскільки деструктивні зміни та порушення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб тривають і тому потребують негайного реагування з боку держави, незважаючи на вимоги права війни. У цей надзвичайно складний період Української держави спостерігається піднесення правосуддя щодо реалізації таких фундаментальних цінностей, як верховенство права, принципи свободи, рівності та справедливості.

З огляду на це, вважаємо, що питання доступу до судочинства як одного з провідних видів правосуддя є актуальним, а отже, потребує всестороннього вивчення у ст. 27 ЦПК України зазначено, що позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування [10]. Але виникає зустрічне питання – яким чином здійснюватиметься провадження, якщо відповідач або його майно, щодо якого виникає спір, і, в залежності від цього, суд знаходяться в окупованому регіоні? Можливим розв'язанням цієї проблеми для сторони позивача, суддів та інших працівників суду є дистанційна форма здійснення цивільного правосуддя, адже за період пандемії COVID-19 було дозволено дистанційну участь у судовому процесі, тому суди встигли перелаштуватися на цей онлайн-процес і відповідно до останньої редакції ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції [5].

Якщо вести мову про можливе вирішення цієї ситуації для сторони відповідача, участь у провадженні якого унеможливають об'єктивні обставини, то суд, в порядку цивільного процесуального законодавства та за власною ініціативою може винести ухвалу щодо зупинення провадження до моменту з'явлення відповідача та подання ним клопотання про можливість брати участь у провадженні.

У період воєнного стану, згідно зі статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Але, водночас, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи до процесів здійснення судочинства [6].

Дотримання процесуальних прав учасників судового розгляду на належне повідомлення неодноразово було предметом розгляду Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Зокрема, ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [10]. Розгляд, що гарантується цією статтею, має здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін судового розгляду ефективного судового захисту їх цивільних прав. Принцип рівності сторін передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти себе в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом (рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України»).

Повідомлення учасників справ про судові засідання, надсилання їм судової кореспонденції, викликів до суду, вручення копій судових рішень регулюються нормами ЦПК, а також законами України «Про судоустрій і статус суддів» [11], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [12], Поло-

женням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (Положення про ЄСІТС), затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [13] та ін.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії на територію України, веденням активних бойових дій та тимчасовою окупацією окремих територій, деякі суди в Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, Харківській областях та Херсонщині призупинили свою діяльність. Як наслідок, відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ під час дії воєнного стану», враховуючи неспроможність судів здійснювати правосуддя під час дії воєнного стану, територіальну підсудність судових справ було встановлено. які розглядалися в цих судах, було змінено [7].

Питання інформування учасників справ, які опинилися на тимчасово окупованій території України, законодавець врегулював у квітні 2022 року: було внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (Закон). Так, ч. 1 ст. 12-1 «Порядок виклику в суд та повідомлення про судові рішення» цього Закону передбачає: «якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання» [12]. Тобто законодавець визначає умови застосування цієї норми: 1) остання відома адреса знаходиться на тимчасово окупованій території. Але якщо пізніше сторона повідомила свою іншу адресу, то повідомлення слід здійснювати на неї; 2) зазначений порядок виклику та/або повідомлення застосовується лише у разі відсутності офіційної електронної адреси (відповідно до Положення про ЄСІТС офіційною електронною адресою є сервіс Електронного кабінету ЄСІТС, адреса електронної пошти, вказана користувачем в Електронному кабінеті ЄСІТС, або адреса електронної пошти, вказана в одному з державних реєстрів [13]); 3) ця норма поширюється на виклики або повідомлення про перше судові засідання. Що стосується всіх наступних судових засідань, то законодавець скоротив строк, у який має бути розміщене таке повідомлення, до десяти днів.

Здійснення таких повноважень Головою Верховного Суду стало можливим завдяки прийняттю на початку березня законодавчим змінам до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Цією статтею в чинній редакції передбачено, що у разі неможливості здійснення судом правосуддя з об'єктивних причин під час дії воєнного чи надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, воєнними діями, заходами по боротьбі з тероризмом чи іншими надзвичайними обставинами, територіальна підсудність осіб, які розглядаються в такій ситуації, може бути змінена. суд судових справ за рішенням Вищої

ради правосуддя, прийнятим за поданням Голови Верховного Суду, шляхом передачі до суду, найближчого територіально до суду, який не може здійснювати правосуддя, або до іншого зазначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя таких повноважень воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення також є підставою для передачі всіх справ, які перебували у провадженні суду, територіальна підсудність якого змінюється [8].

За інформацією ДСА України, кількість засідань, проведених у 2022 році в режимі відеоконференцзв'язку, становить 350 406, із них: 141 565 – з технічною фіксацією; 208 841 – в режимі відеоконференцзв'язку. Запроваджені в Україні карантин та воєнний стан, попри суттєві обмеження та негативні наслідки, стали поштовхом до діджиталізації правосуддя, запровадження принципово нових процедур, спрямованих на захист прав, свобод та дотримання безпеки учасників судового розгляду. Водночас слід урахувати, що онлайн-послуги, дистанційні судові засідання та відеоконференції, а також подальший розвиток цифрового правосуддя завжди мають здійснюватися з дотриманням основних прав та відповідно до принципів справедливого судового розгляду [5].

Деяко ускладненим є питання належного повідомлення учасників справ, які внаслідок війни залишили свої домівки, переїхали у віддалені від зони бойових дій області (переважно Західної України), стали внутрішньо переміщеними особами, але при цьому не повідомили суд про нове місце свого проживання. У таких випадках суди застосовують усі можливі засоби комунікації з учасниками. Однак, ЦПК встановлює обов'язок учасників процесу повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи (ч. 1 ст. 131). У разі відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження судова повістка надсилається учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси та за відсутності можливості сповістити їх за допомогою інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, на останню відому судові адресу і вважається доставленою, навіть якщо учасник судового процесу за цією адресою більше не проживає або не знаходиться [2]. Але за умови наявності в учасника справи офіційної електронної адреси пріоритетним для суду має бути надсилання судових повісток саме за допомогою неї.

Отже, слід констатувати, що впровадження системи електронного правосуддя є необхідним кроком для забезпечення відповідності вітчизняної судової системи технологічним вимогам сучасності. Наявні проблеми, які ускладнюють цей процес, можна подолати тільки за умови проведення активних дій щодо реформування всієї системи. При цьому, за сьогочасних умов, що особливо гостро продемонструвала пандемія COVID-19 та нинішня війна Росії проти України, поставили у залежність від реального впровадження цифрових технологій не лише ефективність держави в цілому та судової влади зокрема, а й саме їх виживання. А втім, цифровізація правосуддя не розв'язує

всі проблеми в галузі судової влади, тому судові реформи, розпочаті нашою державою, не повинні обмежуватись цифровізацією та інформатизацією правосуддя, а слугувати каталізатором для подальших позитивних змін у судовій системі та покращення якості реалізації громадянами України своїх прав та свобод.

Висновки. Питання запровадження дистанційних форм роботи суду, переходу на електронну форму судочинства, доступу до електронного кабінету судді вже давно перезріли, війна лише актуалізувала їх. Специфіка здійснення правосуддя в умовах війни посилила дискусії про здійснення правосуддя дистанційно, а також стала приводом для впровадження інноваційного порядку дій у надзвичайних ситуаціях. Незважаючи на війну та активні бойові дії на території України, здійснення правосуддя в рамках цивільного судочинства не припиняється, судові процеси відбуваються в умовах воєнного стану, що триває. Крім того, сьогодні можна говорити про єдність судової системи України та прагнення суддів і чиновників максимально ефективно працювати задля того, щоб українці мали доступ до правосуддя в цей нелегкий для держави час. Судові виклики та повідомлення є важливою частиною судового процесу, і їхня правильна доставка та обробка має велике значення для забезпечення справедливого та ефективного судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Коваленко А. В. Цивільне право та процес : навчальний посібник / за заг. наук. ред. Петров С. В. Дніпро : ЗНУ, 2018. 128 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1433/1/%D0%9D.%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A6%D0%9F%D0%9F%D1%80%20%20%D1%87.___%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 №1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6210>.
3. Бадида А. Ю. Соціальна держава в умовах глобалізації: монографія. Ужгород: РІК-У, 2019. 200 с.
4. Завидняк А. В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1 (32). С. 218-221.
5. Як працює судова система під час війни? Судова практика: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211489_yak-pratsyu-sudovasisistema-pd-chas-vyni.
6. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. Офіційний вісник України. 2022. № 46. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
7. Робота суддів в умовах воєнного стану. Ліра 360: веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogostanu.
8. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ»: Закон від 03.03.2022 №2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.
9. Постанова Верховного Суду від 18.04.2022 у справі № 522/18010/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104086146> (дата звернення: 05.11.2022).
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
11. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
12. Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
13. Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.

УДК 159.9:34:343.985

Телійчук Віталій Григорович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-0372-6515>

Гулько Катерина Олегівна

здобувачка вищої освіти III курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, капрал поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-2040-8572>DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-74-78](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-74-78)

ПОБУДОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ ОПЕРАТИВНОЇ УВАГИ ПРАЦІВНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Teliichuk Vitaly Hryhorovych,

professor of the department of operational and investigative activities of the faculty of training specialists for criminal police units, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, candidate of legal sciences, senior researcher, associate professor

Kateryna Olehivna Gunko

obtaining higher education of the III year of the faculty of training specialists for criminal police units, police corporal of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

CONSTRUCTION OF PSYCHOLOGICAL PROFILE AND PREDICTION OF BEHAVIOR OF PERSONS UNDER OPERATIVE ATTENTION BY CRIMINAL POLICE EMPLOYEES

Анотація.

У сучасних умовах розвитку Української держави, проблема складання психологічного профілю (профайлінгу) стає важливою складовою у контексті боротьби з агресією з боку росії та іншими формами злочинності, такими як колабораціонізм, тероризм, воєнні злочини. Визначення психологічних портретів осіб, залучених до цих актів, є ключовою метою фахівців-профайлерів у досягненні перемоги над ворогом. Метою даної статті є аналіз сучасних наукових та практичних досягнень у галузі профайлінгу та впровадження їх в українські реалії. Методологія дослідження базується на аналізі, узагальненні, порівнянні наукових публікацій та психологічних підходах для комплексної оцінки наукового здобутку та визначення перспективного використання їх результатів. Сутність наукової новизни полягає в визначенні найбільш значущих наукових розробок, що сприятимуть подальшим дослідженням у формуванні методичного комплексу профайлінгу для розширення критеріїв уточнення психологічного портрету. Практична значущість цієї статті виявляється в формуванні уявлення про потрібний комплекс психологічних методів та методик для профайлінгу, котрі можуть бути використані у реальних ситуаціях.

Abstract.

In the modern development context of the Ukrainian state, the issue of constructing a psychological profile (profiling) becomes a crucial component in combating aggression from Russia and other forms of criminal activity, such as collaborationism, terrorism, war crimes. The determination of psychological portraits of individuals involved in these acts is the key objective of profiling experts in achieving victory over the enemy. The aim of this article is to analyze contemporary scientific and practical achievements in the field of profiling and to implement them into Ukrainian realities. The research methodology is based on the analysis, generalization, and comparison of scientific publications and psychological approaches for a comprehensive assessment of scientific achievements and determining the prospective use of their results. The essence of scientific novelty lies in identifying the most significant scientific developments that will contribute to further research in forming a methodological complex of profiling to expand the criteria for refining the psychological portrait. The practical significance of this article is evident in forming an understanding of the necessary complex of psychological methods and techniques for profiling that could be applied in real situations.

Ключові слова: психологія, профайлінг, комунікація, інформація, перевірка, правопорушник, психологічний портрет.

Keywords: psychology, profiling, communication, information, verification, offender, psychological portrait.

Постановка проблеми. Використання методів профайлінгу в різних сферах життя свідчить про їхню ефективність. Потреби суспільства вимагають використання профайлерів, особливо у боротьбі зі злочинністю, пошуку зниклих осіб та інших завдань. У сучасній Україні, яка захищає цінності цивілізованого

світу від викликів XXI століття, боротьба зі злочинністю розширилася, включаючи виявлення колаборантів, пошук воєнних злочинців, ідентифікацію учасників ворожих військових формувань, шпигунів і диверсантів. Це підкреслює актуальність подальшого розвитку теорії та практики профайлінгу, випробування новітніх технологій, формування експертів, що

сприятиме досягненню найважливіших завдань та наближенню України до європейської спільноти. І саме, як раз, визначення складнощів, що виникають під час профайлінгу (правових, психологічних і тактичних), сприятиме в подальшому розробці адекватної методики проведення оперативно-розшукових заходів і набуттю відповідних компетенцій правоохоронцями.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Сучасні методологічні задачі профайлінгу становлять праці П. Екмана, Б. де Пауло, Дж. Перліна, В. Фрізена, О. Фрайя, М. Цукермана. Проблеми використання профайлінгу правоохоронними органами неодноразово порушувались у вітчизняній кримінальній процесуальній науці та оперативно-розшуковій діяльності. Неабияк актуальність питання, що розглядається, зумовила те, що у різні часи воно ставало предметом дослідження таких науковців, як В. Берназ, О. Бандурка, В. Бакальчук, В. Бабанін, В. Белоусов, О. Богучарова, А. Веденін, Галустьян О., Ф. Глазирін, О. Захаренко, О. Зачек, М. Дідковська-Бідок, Ю. Дмитрик, О. Дручек, М. Єнікєєв, О. Катуніна, В. Коновалова, В. Коробков, Корольова В., Т. Мартинова, В. Образцов, Б. Петелін, О. Подільчак, О. Ратінов, В. Телійчук, Є. Черкасова, О. Цільмак, В. Шепітько та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних проблем у діяльності підрозділів кримінальної поліції НПУ щодо застосування передових методик профайлінгу у професійній діяльності, а також застосування профілювання співробітниками оперативних підрозділів при побудові психологічного профілю і прогнозування поведінки особи оперативної ваги.

Виклад основного матеріалу. Процес діагностики і оцінки індивіда є одним із проблемних аспектів психологічного забезпечення ОРД. У зазначеному контексті з проведених у цей час науково-практичних досліджень можна виділити методику складання психологічного профілю (профайлінга) як перспективний напрямок підвищення ефективності професійної діяльності правоохоронних органів, і першу чергу, підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України (НПУ), оскільки найбільша частина виявлення та розслідування кримінальних правопорушень підвідомча саме НПУ [1].

В юриспруденції термін «профайлінг» найчастіше вживається в кримінологічному контексті - як створення пошукового психологічного портрету невідомої особи на основі слідів, залишених на місці злочину. У літературі існує думка про те, що перша спроба криміналістичного профілювання належить британському лікарю Томасу Бонду, яку він здійснив 1888 р. стосовно особи Джека Різника. Подальша поліцейська практика реалізовувалася здебільшого в межах використання двох видів профайлінгу: кримінального та поведінкового. Широкого поширення поліцейський профайлінг отримав з 1985 р., коли з метою сприяння розкриттю серійних злочинів ФБР було започатковано ViCAP - програму затримання насильницьких злочинців (розробники: П. Брункс, Р. Ресслер). Наразі усталеною точкою зору є та, що профайлінг є практичною реалізацією теоретичних досліджень особи злочинця, результатом накопичення і узагальнення знань про

соціальні, демографічні та психологічні криміногенні особливості осіб, які вчиняють ті чи інші злочини [2].

Профайлінг (від англійського «profile» – профіль) – це:

комплекс методів оцінки та передбачення поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності та поведінки; технологія спостереження та опитування громадян з метою виявлення потенційно небезпечних осіб (у аеропортах, на залізничних, морських, річкових, автобусних вокзалах, місцях масового скупчення, на політичних та спортивно-масових заходах) [3].

В профайлінгу ключовим навиком є вміння розпізнавати невербальні сигнали. Невербальна комунікація, часто відома як мова тіла - це спосіб передачі інформації (так само, як усна мова) за допомогою засобів, що не включають словесні вирази, таких як жести, дотики, рухи тіла, пози, декоративні деталі (одяг, прикраси, зачіски, татування), а також тон, тембр та гучність голосу (але не сутність вимовлених слів). У зв'язку з труднощами у контролі невербальної поведінки, вона є найціннішим джерелом інформації для виявлення правдивості або брехні у висловлюванні особи, яка допитується.

Володіння методом профайлінгу дозволить оперативним працівникам поліції провести приховане «тестування» потенційного правопорушника та створити його «профіль» для виявлення злочинних намірів. Метод профайлінгу дозволяє зробити досить точне припущення про потенційну небезпеку особи. Профайлінг спонукає більш уважно спостерігати та аналізувати оточуючу обстановку, поведінку людей, виявляти підозрілі ознаки та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, нестандартно підходити до вирішення проблем, які виникли у роботі. Проаналізувавши успішний досвід застосування методу профайлінгу за кордоном, отримані позитивні результати також підтверджують практичну корисність даного методу при підготовці працівників поліції.

Оперативний профайлінг дозволяє зафіксувати, класифікувати та описати психологічні та психофізіологічні особливості особистості за допомогою менш формалізованих методів психологічного дослідження, таких як спостереження та розмова з підозрюваним. Це означає, що працівники правоохоронних органів можуть проводити приховане, не використовуючи інструментальні засоби, "тестування" потенційного злочинця та досить точно створювати його "профіль" для виявлення злочинних умислів.

Перш за все, співробітник правоохоронних органів, спостерігаючи за громадянами, постійно має ставити собі певні питання-маркери: «Чи є ця особа тим, за кого вона себе видає?», «Чи не приховує він неправомірних намірів?», «Чому саме такі емоції на його обличчі?», «Чи відповідає те, що він говорить, його зовнішності та поведінці?» (конгруентність/неконгруентність). Далі слід звернути увагу на будь-яку несумісність (наприклад, невідповідність одягу погодним умовам — громадянин одягнутий не за сезоном); надто вільний або мало відповідний розмір одягу; розбіжність даних у паспорті, квитку, візі; не володіння важливою інформацією, неясні відповіді тощо

[4]. Виявляючи розбіжності між вербальними та невербальними ознаками, варто провести оперативну психодіагностику.

На нашу думку, одні із явних фізіологічних ознак нещирості співрозмовника: поява крапель поту, особливо над верхньою губою або на чолі; сухість в роті, яка спонукає до бажання пити; сухість губ призводить до їхнього періодичного облизування; стиснуті зіниці; утруднене дихання; глибокі видихи, шумні вдихи; зміна кольору обличчя (почервоніння, блідість або поява плям); напруження губ, перекручування куточків рота, людина пощипує або кусає їх; тіло і (або) голос дріблять; посилюється моргання; помітно збільшується пульсація крові у судинах на чолі, шиї, в сонній артерії в вискаж; з'являється кашель, запинка; змінюються тембр, тон голосу; часті ковтання.

Міміка та жести при нещирості особи: торкається, чеше голову, тре шию, розгладжує волосся, доторкається до різних частин обличчя – рота, очей, вух і носа; не може спокійно стояти на одному місці; доторкається до деталей одягу, струшує реальний або іноді уявний бруд; перебирає в руках різні предмети; відводить погляд вниз, сильно тре одне око; уникає зустрічного погляду або, навпаки, постійно дивиться прямо в очі; брови зморщуються або піднімаються; руки тримаються в області пахви (поза захисту); руки ховаються, прикриває рот рукою під час розмови. Одним з найбільш складних методів оперативної психодіагностики є опитування особи, оскільки тут потрібна спеціальна підготовка для її правильного проведення. При застосуванні методу допиту особи аналізується цілий комплекс критеріїв правдивості (неправдивості) відповідей опитуваного громадянина. Найбільш розвинений наступний алгоритм проведення опитувальної бесіди [5]: встановлення довіреного контакту з громадянином; визначення базової лінії поведінки, тобто визначення поведінки громадянина в комфортних умовах, добре задавати відкриті питання, що потребують детальної відповіді; задаємо питання-стимули, уточнюємо важливу для громадянина інформацію. Варіанти типових питань: прямі питання, що впливають на реакцію опитуваного.

Побудова психологічного портрету відбувається через опис психологічних властивостей і якостей певної особистості. Цей процес отримав назву "психологічне портретування". Його використовують у політиці, психології, психіатрії, медицині та управлінні. Однак у всіх випадках психологічне портретування базується на аналізі, узагальненні та інтерпретації фактів і подій у часі (минулому, теперішньому та майбутньому), продуктів діяльності і вчинків людей та їх оточення, опису їх зовнішнього вигляду (від міміки і жестів до стилю одягу) [6].

Психологічний портрет — це сукупність психологічних рис характеру, індивідуально-психологічних особливостей, мотивів і властивостей особистості людини, що визначають її поведінку та діяльність. Зазвичай до структури психологічного портрету включають:

1. Напрявленість (цілі – мотиви – потреби – інтереси – погляди на життя...);

2. Характер (моральний образ – ставлення до праці та людей – відношення до самого себе);

3. Ділові якості (інтелект – уважність – пам'ять – наполегливість – цілеспрямованість – організованість – активність – самостійність.);

4. Підготовленість (освіта – професія – досвід – життєва мудрість.);

5. Темперамент (збалансованість – швидкість реакції – емоційність – стійкість).

Джерелами утворення психологічного портрету є бесіда, «біографічний» метод, метод узагальнення незалежних характеристик, аналіз результатів діяльності, аналіз речей, що належать людині, рефлексія, психологічне спостереження. Крім того, велике значення в утворенні психологічного портрету має візуальна психодіагностика.

Ми поділяємо думку Ю. Рудь і Т. Мартинової, що психологічне портретування в діяльності оперативних працівників Національної поліції України і слідчих необхідно розглядати, як метод і результат пізнання злочинної події, спрямований на виявлення ознак суб'єкта злочину, що виявилися в загальній картинці обставин та його слідах. У цьому підході психологічне портретування розглядається як форма аналітичної роботи, спрямована на отримання нових знань про об'єкт дослідження (фізична особа чи група осіб) на основі наявних даних, отриманих під час виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [7].

Очевидно, що в умовах виконання профайлінгу цей підхід через обмежений час стає неможливим. Але в психологічній науці є досвід, що показує високу ефективність його застосування в таких ситуаціях.

Залежно від професійного та вікового складу груп, сприйняття зовнішності може різнитися. Наприклад, жінки частіше дають точніші оцінки зовнішності партнера, тоді як підлітки менш звертають увагу на віраз обличчя, більше фокусуючись на зовнішньому оформленні. Дорослі, зазвичай, акцентують увагу на виразі особи.

Цілком доцільно відзначити, що в Україні існує обмежена кількість прецедентів, коли були використані психологічні профілі у правоохоронних діях. Отже, враховуючи погляди І. Охріменка, можна підтримати думку про доцільність залучення психологічних аналітиків у розслідування тяжких, зокрема резонансних злочинів, як це вже практикується в США і в останні роки в Республіці Польща. Такий крок є надзвичайно необхідним, оскільки участь фахівців з психології може підвищити якість досудового розслідування цих злочинів, сприяючи виконанню завдань кримінального судочинства [8].

Слід зазначити, що в Україні діє Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із спеціальними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», зорієнтований на розвиток служби психологічного забезпечення в діяльності правоохоронних органів. Незважаючи на це, на практиці ця служба переважно займається іншими завданнями, зокрема психологічною підготовкою працівників правоохоронних органів та наданням їм психологічної підтримки [9].

У ідеалі вказаний нормативний акт повинен був передбачати психологічний супровід у досудовому розслідуванні злочинів. Зазначений наказ встановлює такі завдання:

- 1) психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 2) психологічна підготовка об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 3) психопрофілактична робота щодо об'єктів системи психологічного забезпечення;
- 4) підтримка та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективах;
- 5) психологічне супроводження службової діяльності працівників поліції, у тому числі в ході проведення ними оперативних заходів та слідчих дій;
- 6) психологічне супроводження освітнього процесу у ЗВО та установах (закладах) Національної поліції, які здійснюють професійну підготовку поліцейських.

При порівнянні працівниками карного розшуку та слідства індивідуально-психологічних рис, мотивів скоєння злочинів після затримання злочинців з інформацією, що надавалася психологами, був встановлений збіг за рядом параметрів. Прогностичність наданої інформації становила до 80 % [7].

Кримінальне профілювання, згідно з Дугласом та Олшкером, це метод розслідування, який базується на отриманні доступної інформації про місце та деталі злочину для створення психосоматичного уявлення про особу, вчинившу злочин. Наприклад, профайлер намагається визначити такі риси, як вік, стать чи професія злочинця, аналізуючи його або її поведінку під час вчинення злочину. Отже, кримінальне профілювання полягає в уявленні про характеристики злочинця на підставі вивчення його дій на місці злочину [3].

На нашу думку, без якісного знання психології особистості, психологічних механізмів і мотивів, соціально-психологічних явищ і процесів, як свідчить досвід практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції, не можливо зрозуміти глибинні мотиви будь-якої поведінки, в тому числі і злочинної. Проте багатоманітним психологічним аспектам ОРД не приділяється належної уваги в наукових публікаціях, незважаючи на те, що дефіцит спеціальних психологічних знань часто не дозволяє оперативним працівникам якісно здійснювати професійну діяльність [1].

Діяльність практичних підрозділів виявляє, що розкриття справжніх мотивів будь-якої поведінки, зокрема тих, що мають протиправний характер, вимагає глибокого розуміння психології особистості, її психологічних механізмів і мотивацій, а також усвідомлення соціально-психологічних явищ та процесів. У контексті ведення війни з російською федерацією, яка окупувала частину території України та продовжує вчиняти агресивні дії, що загрожують національній безпеці, оперативним підрозділам доводиться використовувати сучасні методи протидії злочинцям, включаючи військових злочинців, терористів, диверсантів і т. д. [10].

Висновки. Отже, створення психологічного профілю, а іншими словами профайлінгу - це сукупність фізичних, психологічних та поведінкових харак-

теристик, які вважаються типовими для осіб, залучених до злочинної діяльності, і можуть мати певне предикативну цінність. Елементи, такі як національність, документи, способи подорожування, рік, психологічні відмінності, місце народження тощо, можуть бути враховані при формуванні профілів злочинців. Використання цих даних під час спілкування дозволяє оперативному працівнику підтвердити або спростувати підозри стосовно співрозмовника. У контексті запобігання злочинності працівниками поліції це має важливе значення.

В Україні набуває підтримки метод криміналістичного профілювання, який відзначається активним впровадженням складання психологічних портретів в діяльності правоохоронних органів. Хоча в Україні цей метод складання психологічних портретів злочинців ще не досяг рівня розвитку і практичної ефективності, порівняно з США чи Європою, він все ж поступово стає важливим компонентом оперативного розшуку та слідчої роботи правоохоронних органів. Цей метод здебільшого відіграє значущу роль у забезпеченні правоохоронних функцій держави.

Список використаних джерел:

1. Телійчук В. Г., Зінченко С. С. Щодо застосування профайлінгу в оперативно-розшуковій діяльності підрозділами кримінальної поліції Національної поліції України. Юридичний бюлетень. 2020. Вип. 12. С. 184–193. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2020/12/27.pdf>
2. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/28.pdf
3. Дідковська-Бідок М. В. Психолого-правові засади використання профайлінгу в діяльності Національної поліції : дис. ... д-ра філософії : 053. Київ, 2021. 189 с.
4. Галустьян О. А., Захаренко Л. М. Технології профайлінгу в слідчій діяльності : метод. рек. / за заг. ред. О. І. Мотляха. Київ : Освіта України, 2019, 45 с.
5. Колесніченко О. С. Технології профайлінгу у діяльності працівників національної поліції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Вип. 6. С. 203–208. URL: <http://surl.li/odddx>
6. Новогребелець Т. А. Поняття та побудова «психологічного портрету» невідомої особи за ознаками усного мовлення. URL: <http://intkonf.org>
7. Руль Ю. В., Мартинова Т. О. Психологія профайлінгу : навч. посіб. Київ : Персонал, 2018. 236 с.
8. Шинкаренко І., Спіцин Г., Подзолкова Т. Моральні та правові виклики щодо використання профайлінгу в протидії злочинності. Науковий вісник ДДУВС. 2021. Спецвип. No 2. С. 298–306. doi: 10.31733/2078-3566-2021-6-298-306
9. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських наказ мвс від 06.02.2019 № 88 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04>

10. Телійчук В. Г. Використання навичок здійснення візуальної психодіагностики як ефективний засіб отримання інформації оперативними працівниками. Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції

України: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 13 жовтня 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.111-114. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5233dfd7-ed0a-44fb-b1e2-1b32908c92e1/content#page=112>

УДК: 347.113

Цанович Валерія Андріївна,
курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Нагорна Олена Олександрівна**
викладач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-32191-79-83](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-32191-79-83)

ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПЕРЕШКОДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Tsapovych Valeriia
cadet of the educational and scientific
institute of law and specialist training
for units of the National Police
Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs
Academic supervisor: **Nagorna Olena Oleksandrivna**
teacher of the Department of Civil Law
and the Dnipropetrovsk process
state university
of internal affairs

LEGAL GAPS AND OBSTACLES RELATED TO THE IMPLEMENTATION OF COURT DECISIONS IN CIVIL PROCEEDINGS

Анотація.

У статті розглянуто суттєві проблеми та перешкоди, що перешкоджають ефективному виконанню рішень суду в рамках цивільного процесу. Визначено ключові аспекти, такі як недоліки в системі забезпечення виконання рішень, довгі строки виконання, недостатню інформованість громадян, а також проблеми, пов'язані з корупцією та недобросовісними практиками в судовій системі.

Автор розглядає наслідки цих проблем для справедливості та правової держави, а також надає рекомендації щодо подолання цих прогалін та забезпечення ефективного виконання судових рішень. Детальний аналіз сучасного стану справ та пропозиції щодо подальших реформ роблять цю статтю корисною для юристів, дослідників, адвокатів та всіх, хто цікавиться питаннями правосуддя та цивільного процесу.

Abstract.

The article examines significant problems and obstacles that prevent the effective execution of court decisions within the civil process. Key aspects were identified, such as deficiencies in the system for ensuring the execution of decisions, long execution times, insufficient awareness of citizens, as well as problems related to corruption and unscrupulous practices in the judicial system.

The author examines the implications of these problems for justice and the rule of law, and provides recommendations for bridging these gaps and ensuring effective enforcement of court decisions. A detailed analysis of the current state of affairs and suggestions for further reforms make this article useful for lawyers, researchers, advocates, and anyone interested in justice and civil procedure.

Ключові слова: виконання рішень суду, цивільний процес, правові прогаліни, правова реформа, справедливість.

Keywords: execution of court decisions, civil process, legal gaps, legal reform, justice.

Вступ. Система судового розгляду цивільних справ є важливим компонентом правової системи кожної країни, в тому числі і України. Однак виконання рішень суду, хоча і є обов'язковим для всіх сторін цивільного процесу, не завжди відбувається безперешкодно.

Реалізація актів правосуддя пов'язана із судовим розглядом. Без виконання рішень суду втрачається мета правосуддя. З огляду на бажання України стати повноправним членом Європейського Союзу (далі –

ЄС), актуальним питанням сьогодення є основною метою виконання судових рішень, як основної мети правосуддя. Оскільки прийняття судового рішення - це лише початок, найважливішим є його реалізація та фактичне виконання.

Метою статті є аналіз проблем та перешкод, які пов'язані з виконанням рішень суду в цивільному процесі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливою засадою судочинства в Україні є обов'язковість виконання

судових рішень, яку закріплено в статті 129 частині 3 пункту 9 Конституції України. В статті 124 частині 5 Конституції України зазначається, що «судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Імідж нашої держави визначається тим, наскільки ефективно виконується ця стаття, оскільки в Україні на дуже низькому рівні поставлено питання виконання судових рішень [1].

Виконавче провадження - це складна галузь права, оскільки вона регулює специфічні аспекти суспільних відносин, включаючи контрольні, фінансові, майнові, адміністративні та процесуальні питання.

Якщо виключити виконання судових рішень із цивільного процесу, не можна говорити про його логічне завершення та повне відновлення суб'єктивних прав сторін, що відбувається через виконавче провадження.

Важливо зауважити, що справедлива реалізація судових рішень є вимогою Європейського Союзу до України. Сторони виконавчого провадження повинні сприяти виконанню судових рішень. Боржник не може приховувати майно та кошти та повинен повністю виконати рішення суду. Стягувач повинен не зловживати своїми правами та сприяти виконанню судового рішення, оскільки він має найбільший інтерес у результаті як судового процесу, так і виконавчого провадження.

У виконавчому провадженні держава несе відповідальність за порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки Європейський Суд з прав людини на даний момент розглядає питання про відповідальність держави за затягування виконавчого провадження. Розмір цієї відповідальності залежить від конкретного виконавчого провадження [2, с.376].

Важливо відзначити, що українські суди різні у своєму підході до виконання своїх рішень, порівняно з Європейським Судом з прав людини (ЄСПЛ). Ми повністю спільними думками підтримуємо ідею про те, що українське правосуддя часто приймає бездіяльність державної виконавчої служби як правомірну, особливо коли можливість виконання судових рішень не залежить від неї. Це включає в себе ситуації, де боржник не має коштів або майна, або коли юридична особа, включаючи державну власність, перебуває в складному фінансовому становищі, а також коли існує судова заборона на відчуження певних речей, що належать боржнику і так далі. Зазвичай вітчизняні суди вважають за обов'язкове подавати позови саме до виконавчої служби, щоб в судовому порядку визначити незаконність такої бездіяльності, і тільки в такому випадку можна говорити про порушення права особи на своєчасне виконання рішення суду.

Однак у ЄСПЛ, розглядаючи справи цієї категорії, застосовуються зовсім інші підстави. Першочерговим є конвенційне право людини на своєчасне розглядання її справи судом, включаючи виконання рішення, і лише після цього враховується юридичний інструментарій, який сприяє досягненню цієї мети її захисту.

Однією з основних проблем, пов'язаних із виконанням рішень суду в Україні, є проблема забезпечення їх виконання. Забезпечення виконання рішень

суду може бути складним завданням через різні обставини, такі як недостатність активів виконавця, недостатність контролю з боку суду, а також корупційні практики [3, с.53].

Для вирішення цієї проблеми важливо розвивати механізми забезпечення виконання судових рішень, такі як арешт майна, вилучення з банківських рахунків та інші заходи, які допомагають забезпечити реальне виконання рішень суду.

Проблемою виконавчого провадження є також відсутність дієвого судового контролю за виконанням рішень. Зазвичай, суддя приймає рішення у справі, і це все. Відсутність належного контролю зі сторони суду над виконанням власних рішень часто веде до прояву сваволі зі сторони органів державної виконавчої служби. Рішення суду залишаються невиконаними протягом багатьох років, і ніхто фактично не несе відповідальності за це. Така бездіяльність сприяє правовому нігілізму серед громадян і зверненню до ЄСПЛ в пошуках справедливості [3, с.55].

Ми вважаємо, що кожен суддя, який виніс рішення у справі, що стало остаточним, повинен здійснювати ефективний судовий контроль за його виконанням. Це слід закріпити на законодавчому рівні як обов'язок судді, а не просто як його право. Тоді суддя, приймаючи відповідне судове рішення, буде більш відповідально ставитися до питання виконання рішення та ретельно обмірковувати кожну деталь свого вердикту. На нашу думку, ефективність роботи судді повинна оцінюватися за показником виконання його судових рішень, оскільки навіть найкраще написане судове рішення може залишитися лише на папері, якщо його не виконують на практиці. Для того щоб покращити ситуацію, необхідно внести зміни на законодавчому рівні, які зобов'язують судді активно відслідковувати виконання своїх рішень.

Зачасту судді ухвалюють рішення, які важко зрозуміти щодо їх подальшого виконання. Резолютивна частина таких судових актів не зрозуміла ні для сторін, ні для осіб, які повинні виконати ці рішення суду. Це представляє собою серйозну проблему, оскільки навіть у випадку, коли виконавець звертається до суду з проханням про пояснення рішення, суди дуже часто ігнорують такі запити та не надають роз'яснень щодо своїх власних рішень. Тому важливо, щоб резолютивна частина судового рішення, яка відображається в виконавчому листі, була чіткою та зрозумілою для всіх сторін [4, с.12].

У сучасній Україні дуже часто причиною невиконання судових рішень є відсутність коштів у боржників. Однак якщо державні органи виступають як боржники у виконавчому провадженні, то відсутність коштів не є виправданням для невиконання судових рішень. З метою забезпечення виконання рішень суду державними органами, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» 5 червня 2012 року. Згідно з цим законом, якщо державний орган, державне підприємство або підприємство, майно якого підлягає примусовій реалізації, не виконує свої борги у встановлені строки, то грошові кошти відповідно до рішень національних судів сплачуються Державним казначейством України.

Довгий строк виконання судових рішень є серйозною проблемою, яка може впливати на ефективність правосуддя та задоволення прав та інтересів сторін цивільного процесу. Ця проблема може бути спричинена різними чинниками і має важливе значення для покращення судової системи в Україні.

Однією з ключових причин довготривалості виконання рішень суду є перевантаженість судової системи. Українські суди, особливо у великих містах, можуть бути перевантаженими великою кількістю справ. Це призводить до того, що суди не завжди можуть негайно вирішувати справи та надавати рішення на виконання [5, с.94].

Для зменшення перевантаженості судової системи, необхідно проводити реформи, спрямовані на підвищення її ефективності та продуктивності. Це може включати в себе прийняття заходів для збільшення кількості суддів, покращення інфраструктури судів та автоматизації процесів управління справами.

Бюрократичні перешкоди також можуть призводити до затримок у виконанні судових рішень. Наприклад, процес отримання необхідних документів для виконання рішення суду може бути надто складним та тривалим. Це може затягувати процес виконання рішення та призводити до розчарування сторін справи.

Для вирішення цієї проблеми необхідно спрощувати процедури та зменшувати бюрократичні перешкоди в процесі виконання судових рішень. Це може включати в себе реформи в сфері адміністративних процедур та створення швидких та ефективних шляхів отримання необхідних документів [5, с.96].

Окрім цього, важливо вдосконалювати систему моніторингу виконання судових рішень. Це означає створення механізмів для відстеження стану справи та забезпечення, що виконання рішення відбувається в строк. Система моніторингу дозволить ідентифікувати проблеми та перешкоди в реальному часі та надавати можливість належним чином реагувати на них.

Загалом, зменшення довготривалості виконання судових рішень в Україні вимагає комплексного підходу, який включає в себе реформи в судовій системі, спрощення процедур та покращення моніторингу виконання рішень. Це допоможе забезпечити більш ефективне та справедливе судочинство, а також захист прав громадян [6, с.48].

Недостатня інформованість громадян про процес виконання судових рішень є серйозною проблемою в сфері правосуддя, яка може суттєво ускладнити їхню спроможність захищати свої права та ефективно вимагати виконання судових рішень. Доступ до інформації є ключовим фактором для забезпечення справедливості і прозорості в цивільному процесі. Ось деякі характеристики цієї проблеми та шляхи її вирішення:

1. Відсутність інформаційної грамотності. Багато громадян не розуміють суті і процедур виконання судових рішень. Це може призвести до невідомості щодо їхніх прав та можливостей в контексті виконання рішень.

2. Складність правових термінів та процедур. Правова термінологія та процедури можуть бути важкими для розуміння для осіб без юридичної освіти. Громадяни можуть бути заплутані в складному мовленні судових документів.

3. Недоступність інформації. Інформація про процедури виконання рішень та права сторін не завжди доступна громадянам. Інформаційні бар'єри можуть заважати їм вживати дійсні кроки для виконання рішень.

4. Важкість звернення до юридичних консультантів. Багато громадян можуть не мати фінансових можливостей для звернення до юридичних консультантів або адвокатів, що ускладнює їх доступ до професійної допомоги.

Для розв'язання цієї проблеми уряд та судова система України повинні активно сприяти підвищенню інформованості громадян:

- Інформаційні кампанії. Організація інформаційних кампаній, спрямованих на поширення інформації про права та процедури виконання судових рішень. Це може включати в себе публікації в ЗМІ, соціальних мережах, інфографіку та інші форми комунікації.

- Веб-сайти судів. Публікація інформації про виконання судових рішень на веб-сайтах судів. Громадяни повинні мати можливість знайти необхідну інформацію онлайн.

- Консультації. Забезпечення можливості отримання консультацій від кваліфікованих фахівців або юридичних консультантів. Це може бути через телефонну лінію або особистий прийом громадян.

Розширення доступу до безкоштовної правової допомоги: Зменшення фінансових бар'єрів щодо доступу до юридичної допомоги, зокрема для осіб з низькими доходами.

Забезпечення інформованості громадян є важливим кроком у забезпеченні справедливого цивільного процесу та ефективного виконання судових рішень. Це допомагає збільшити довіру до судової системи та забезпечити, що громадяни можуть ефективно користуватися своїми правами [7, с.163].

Корупція в сфері виконання рішень суду є серйозною загрозою для правосуддя та справедливості в Україні. Ці практики можуть включати в себе хабарництво, неправомірні дії посадових осіб, відмову від виконання судових рішень чи інші корумповані дії, які завдають шкоду довірі до судової системи та правам громадян. Наведемо деякі характеристики цієї проблеми та шляхи її боротьби:

1. Загроза справедливості. Корупція в сфері виконання судових рішень створює загрозу справедливості, оскільки може призвести до того, що судові рішення не виконуються або виконуються на користь тих, хто може надавати хабарі.

2. Посадовці, які використовують своє становище. Деякі посадовці можуть використовувати своє становище для власної користі, втручання в судовий процес та намагання впливати на суддів чи інших посадових осіб.

3. Відмова від виконання рішень. Корупція може виявлятися в формі неправомірної відмови від виконання судових рішень, особливо, якщо одна зі сторін має вплив чи підкуп посадових осіб.

4. Порушення етичних норм та професійних стандартів. Порушення етичних норм та професійних стандартів у судовій системі може зробити її вразливою перед корупцією.

Для боротьби з цією проблемою в Україні необхідно приймати рішучі заходи:

- Зміцнення системи контролю. Покращення механізмів контролю за діяльністю посадових осіб, особливо тих, які мають стосунок до виконання судових рішень.

- Антикорупційні реформи. Проведення антикорупційних реформ, спрямованих на зменшення корупції в судовій системі. Це може включати в себе антикорупційний нагляд, створення незалежних органів для розслідування корупційних справ, та запровадження прозорості у судовій системі.

- Незалежність судової системи. Забезпечення незалежності судової системи від політичних тиску та корупційних впливів. Це включає в себе зміцнення статусу суддів та встановлення процедур для забезпечення їхньої незалежності.

- Публічна підтримка. Залучення громадськості до боротьби з корупцією в судовій системі шляхом публічного нагляду та підтримки реформ.

Боротьба з корупцією в сфері виконання судових рішень є важливою складовою реформ судової системи України. Вона сприяє підвищенню довіри до судових органів, забезпечує справедливість та допомагає відновити правопорядок в країні.

Також проблемним питанням є виконання судових рішень фізичними особами. Часто трапляються випадки, коли людина не має жодного офіційного доходу і не має наміру виїжджати за кордон, тому обмеження її права на виїзд за рішенням суду є неефективним. Ця ситуація сприяє критичній проблемі невиконання судових рішень в Україні. У нашій країні практично відсутній механізм, який гарантує 100% виконання судових рішень, і це призводить до зловживання боржниками своїми правами.

Дуже часто виникають проблеми з виконанням рішень судів, коли боржником є держава. Однією з частих причин невиконання судових рішень є відсутність необхідних коштів у державному бюджеті для виконання рішень суду. У таких випадках є підстави для звернення до ЄСПЛ, оскільки це може порушувати статтю 6 Конвенції про захист прав людини. У своєму рішенні у справі «Шмалько проти України» ЄСПЛ зауважив, що відсутність коштів у державному бюджеті не може служити виправданням для невиконання рішення суду. Тому для запобігання зверненням громадян України до ЄСПЛ державі необхідно привести своє законодавство у відповідність з положеннями Конвенції та покращити процедури виконання судових рішень, щоб забезпечити, що справедливість, визначена в судовому рішенні, дійсно реалізується в життя. Крім того, важливо вжити кроки для підвищення ефективності контролю за виконанням судових рішень усіма сторонами, зокрема, державою [8, с.165].

Право на виконання судового рішення є невід'ємною частиною права на справедливий суд. Без виконання судового рішення неможливий завершений результат судового процесу. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях не обминає питання виконання судових рішень, розглядаючи судовий процес та виконання рішень як нерозривний комплекс. Україна

стикається із катастрофічними проблемами у виконанні судових рішень, що підтверджують рішення ЄСПЛ, прийняті проти неї.

Такий стан речей ускладнює шлях України до членства в Європейському Союзі, оскільки невиконання судових рішень створює загрозу для справедливості в судовій системі. Від ступеня виконання судових рішень суддів залежить ефективність їхньої роботи в Україні.

Судді мають бути відповідальними за ефективний контроль за виконанням своїх рішень, оскільки невиконані рішення можуть залишитися недійсними протягом тривалого часу, що призводить до втрати сенсу правосуддя. Крім того, важливо скоротити строки виконання судових рішень з 6 місяців до 3 місяців.

Тривале виконання судових рішень сприяє загальному невиконанню судових актів. Тільки якісна робота органів державної виконавчої служби та ефективний судовий контроль можуть покращити ситуацію щодо виконання судових рішень в Україні.

Висновки. Правові прогалини та перешкоди, пов'язані з виконанням рішень суду в цивільному процесі, становлять серйозну загрозу для справедливості та правозахисту в Україні. Недоліки у системі забезпечення виконання рішень, довгий строк виконання, недостатня інформованість громадян та корупція в судовій системі ускладнюють процес виконання судових рішень.

Для подолання цих проблем необхідні комплексні реформи, спрямовані на зміцнення правосуддя та забезпечення справедливості. Це включає в себе покращення системи контролю та забезпечення виконання рішень, спрощення процедур, підвищення інформованості громадян та боротьбу з корупцією в судовій системі. Правові реформи та публічна підтримка грають важливу роль у цьому процесі.

Забезпечення ефективного виконання судових рішень є не лише питанням правосуддя, але й фундаментальною складовою демократичного суспільства та правової держави. Подолання правових прогалин та перешкод в цій сфері сприятиме підвищенню довіри громадян до судової системи та забезпечить захист їхніх прав і інтересів.

Список літератури

1. Конституція України : від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.10.2023).
2. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення «RES JUDICATA». Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. с. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.) : у 2 т. Т. 1. Одеса : Юрид. літ., 2014. с. 376–378.
3. Деркач Н. Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Слово Національної школи суддів України. 2013. №3 (4). с. 52–57.
4. Якимчук с. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с.

5. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. Проблеми законності. 2018. Вип. 143. с. 90–98.

6. Кройтор В. А. Принципи виконавчого провадження: теорія та законодавчі новели. Актуальні проблеми виконавчого процесу України: теорія і практика : зб. наук. ст. IV міжнар. наук.-практ. конф. (6 груд. 2019 р., м. Київ) / за заг. ред. с. Я. Фурси. Київ : Вид. Позднишев, 2019. С. 45–48.

7. Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система : проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.

8. Городовенко В. Принцип обов'язковості судового рішення. Вісник Академії правових наук України. 2012. № 1(68). V. 160–173.

Colloquium-journal №32 (191), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>